

EESTI
RAAMATUKOGUHOIDJATE
ÜHINGU

AASTARAAMAT
1994

Toimkond: Marje Aasmets, Mari Kalvik (koostaja),
Anne Klaassen (toimetaja), Aita Kraut
Tõlked toimetanud Marika Karo

ISBN 9985-50-085-7

© Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing 1995

SISUKORD • CONTENTS

Eessõna		5
Foreword		6
EESTI RAAMATUKOGUHOIDJATE ÜHING		
Anne Valmas	Ettekanne ERÜ aastakoosolekul 25. okt. 1994	7
TEADUSRAAMATUKOGUD		
Konrad Kikas	75 aastat Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu	14
Arda-Maria Kirsell	Liigituserinevusi Eesti teadusraamatukogudes	26
RAHVARAAMATUKOGUD		
Leili Iher	Mida teha täna? Tehnikakirjanduse bibliogra- feerimine Tartu Linna Keskraamatukogus	44
Elle Tarik,	Väliseesti trükisõna ja selle lugeja	
Tiina Tarik	Tartu Linna Keskraamatukogus	51
Meeli Veskus	Elu maal ja koostöövõimalused	58
RAAMATUKOGUHARIDUS EESTIS		
Marje Aasmets	Raamatukoguharidus Eestis 1918–1940	62
Mari Kalvik	Pilguheit raamatukoguharidusele Eestis aastail 1944–1988	75
Aira Lepik	Raamatukogu- ja infotöötajate erialakoolitus: võimalused ja tegelikkus Tallinna Pedagoogikaülikoolis	82
AJALOOLIST		
Sirje Virkus	Eestikeelne tehnikatrükis XX sajandi algul: 1901–1917	105
Heino Rääm	Hinnanguid Oskar Kallase tegevusele Arhiiv- raamatukogu rajajana. Sõnavõtt AR 85. aastapäeva koosolekul 14. apr. 1994	113

ARVUSTUSI. ARVAMUSI

Anne Ainz	Eesti retrospektiivse rahvusbibliograafia kolm köidet ilmunud	117
Ülle-Marike Papp	Üks vähestest, aga omas nišis	122

TÄHTPÄEV

Krõõt Liivak	Vaime Kaburi juubel	126
Jaan Kross	Vaime Kabur 80	129

KROONIKA

Reet Olevsoo	ERÜ 1994. aastal	131
--------------	------------------	-----

SUMMARIES

Anne Valmas	Presentation at the ELA Annual Conference	140
Konrad Kikas	Tallinn Technical University Library 75	141
Arda-Maria Kirsell	Classification Differences in Estonian Research Libraries	144
Leili Iher	What to do today?	144
Elle Tarik,	Estonian Exile Literature and its Reader in Tartu Central Library	145
Tiina Tarik	Rural Life and Co-operation	146
Meeli Veskus	Library Education in Estonia 1918–1940	146
Marje Aasmets	A Glance at the Library Education in Estonia from 1944 to 1988	147
Mari Kalvik	Professional Education of Library and Information Spetsialists	148
Aira Lepik	Estonian Publications of Technology in the Beginning of the 20th Century: 1901–1917	149
Sirje Virkus	Evaluations on Oskar Kallas' Activities as the Founder of the Archival Library	150
Heino Rääim	Three Volumes of the Estonian Retrospective Bibliography Published	151
Anne Ainz	One of the Few But in its Own Niche	152
Ülle-Marike Papp	Vaime Kabur's Jubilee	152
Krõõt Liivak	Vaime Kabur 80	153
Jaan Kross		153
Autorid. Authors		154

EESSÕNA

Iga aasta raamatukogude elus jätab ajalukku sündmuste rea, mis eristab seda aastat eelmistest. Mõned aastad on tegevusrohkemad, teised rahulikus töörütmis kulgevad. Aasta 1994 kuulub nende hulka, kus mitmedki tähised maha pandi – 13. aprillil võeti vastu Eesti Rahvusraamatukogu seadus, määratleti teaduslike keskraamatukogude tegevuspõhimõtted ja suuremate raamatukogude komplekteerimissuunad, kehtestati uuesti kutsenõuded raamatukogudele. Kutseeksami sooritas üle saja raamatukoguhoidja, kes pärast seda end oma töökohal palju kindlamini tunnevad. Tallinna Pedagoogikaülikooli infoteaduste osakond, eesti raamatukogundusliku mõtte arendamise keskus, asus tegutsema uute õppeplaanide alusel.

Käesoleva kogumiku sisu on püütud enam siduda ERÜ tegevusega ja seetõttu ei kajasta kaugeltki mitte kõike, mis 1994. aastat iseloomustas. Esile võiks tõsta tähtpäevi, mis aastaga seotud: 75 aastat TTÜ Raamatukogu, 85 a. Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu; juubelit pidas ka tunnustatud bibliograaf Vaime Kabur. Jääb vaid loota, et aastaraamatu mitmesuguse probleemiesetusega ja lähenemisviisiga artiklid ärgitavad ERÜ liikmeid ja kõiki teisi raamatukoguhoidjaid mõttevahetusele, mida võiks omakorda avaldada kas tulevases 1995. a. aastaraamatus või ajakirjas "Raamatukogu".

1994. a. ERÜ aastaraamat valmis Tallinna Pedagoogikaülikooli infoteaduste osakonna, Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu ja ERÜ büroo töötajate ühiste jõupingutuste tulemusena.

Tänan kõiki aastaraamatule kaastööd teinud autoreid ja ütehoidnud toimetuskolleegiumi meeldiva koostöö eest.

Koostaja

FOREWORD

Each year in the life of libraries leaves a string of the activities in the history that distinguishes this year from the previous one. Some years are rich in events, some go peacefully by. The year 1994 is notable for a few landmarks – April 13 marks the enactment of the Law of Estonian National Library, principles of the activities of central research libraries and their collection development priorities were determined and new professional requirements for librarians were executed. More than a hundred librarians passed the professional exam and they feel much more secure in their positions. The department of information studies at Tallinn Pedagogical University that is the centre for professional development, started to teach according to new curriculum.

We have tried to link the contents of this yearbook more closely with the activities of ELA and therefore it is far from reflecting everything that took place. This year should be remembered by several anniversaries: 75 years of Tallinn Technical University Library, 85 years of the Archival Library of Estonian Literary Museum, and Vaime Kabur, a well-known bibliographer also celebrated her jubilee.

We do hope that the articles in this yearbook that reflect different problems through different approaches, inspire ELA members and all librarians to a lively discussion that could be highlighted in the next, 1995 yearbook, or in the journal "Raamatukogu".

The 1994 yearbook is a joint effort of the staff of the department of information studies at Tallinn Pedagogical University, Library of the Estonian Academy of Sciences and ELA.

I am very grateful to all the authors and editorial board for their co-operation.

Editor

EESTI RAAMATUKOGUHOIDJATE ÜHING

Anne Valmas

ETTEKANNE ERÜ AASTAKOOSOLEKUL 25. OKT. 1994

Armsad kolleegid!

Ükski aasta ei möödu meie elus suuremate või väiksemate kaotusteta. Elu seaduste järgi on lahkumised meie perest paratamatud ja möödapääsmatud.

K.a. 5. jaanuaril läks manalateele ERÜ auliige, TTÜ Raamatukogu kauaaegne töötaja Leida Talvet, kes 16. aprillil oleks saanud 85-aastaseks.

Et 1994. aasta vapustab Euroopat nii suure katastroofiga, nagu seda oli "Estonia" hukk, on veel praegugi raske tajuda. See puudutas meid kõiki, kuid paljude meie kolleegide omaksed ja sõbrad läksid jäädavalt kaduvikuteele. Tunneme neile südamest kaasa ja mälestame lahkunuid leinaseisakuga. Tänan! "Estonia" mälestusfondi on võimalik teha oma annetus siin kohapeal registreerimislaudade juures.

Ülevaade ERÜ tegevusest 1994

Olete kätte saanud hulga materjale, mis puudutavad ERÜ tegevust. Siin seda korrata oleks üpris mõttetu. Seetõttu lubage mul piirduda ainult kommentaaridega ja mõnede tekkinud probleemide tutvustamisega.

Kõigepealt töörühmadest, toimkondadest, komisjonidest, mida praegu on kirjas 11. K.a. tekkis juurde 2 uut töörühma:

- 1) vana raamatu töörühm (jõudis pidada 2 koosolekut),
- 2) sundeksemplari töörühm (otsus loomise kohta tehti paar nädalat tagasi).

Töö lõpetas statistika töörühm (koostati raamatukogude aruandevormid rahvusvaheliste nõuete kohaselt ja töö tulemused anti edasi RRI raamatukogunduse osakonnale).

Koondkataloogide töörühm otsustati liita automatiseerimise TRga, kuna tööd on omavahel tihedalt seotud.

Vajalikuks on peetud veel 2 uue töörühma või toimkonna loomist – **bibliograafiakomisjon**, mis tegeleks bibliograafiatöö juhtimise ja koordineerimisega;

raamatukogu **statistika** töörühm uuel kujul, mis võtaks ette külastuste, laenutuste jm. igapäevase statistika, et jõuda andmete võrreldavuseni rahvusvahelises ulatuses.

Mida öelda töö kohta praegu?

Kõigepealt tahaks tänada kõiki töörühmade, toimkondade, komisjonide juhte, kes on vaevaks võtnud väga vajalikku tööd omal vabal tahtel teha. Tahaksin soovida, et nende innukus selles osas jätkuks.

On loomulik, et igal aastal ei jõua iga töörühm suurte tulemusteni, mõne töörühma kooskäimine piirdubki ainult infovahetuse ja probleemide arutamisega, kuid ka seda on tarvis. Mõnikord jõutakse konkreetse väljundini väga pikaajalise töö tulemusel, teisel puhul saadakse asjad paika kiiresti.

Mida olulist sel aastal toimunud on?

1. **Kogude töörühmal** Maret Klaus'i juhtimisel valmis vabariigi teadusraamatukogude komplekteerimisplaan, kus on kajastatud 15 teadus- ja erialaraamatukogu komplekteerimissuunad.

Plaani juurde koostati aineloend. Samuti said valmis 1993. ja 1994. aastal Eesti raamatukogudesse tellitud perioodika nimekirjad.

Need on suured ja vajalikud tööd, ilma milleta praktilises elus oleks üsna raske hakkama saada.

2. **Liigitamise ja märksõnastamise töörühm** (juhid Arda Kirsell ja Aili Normak) on ette võtnud suure ja keeruka töö – UDK tabelite eestikeelse tõlke korraldamise. Mitmed olulised liigid on tõlgitud, mitmed konsultantide ja toimetajate käes. Töö tähtsus ei vaja kommentaare. Rahvusvaheliselt UDK Konsortsiumilt on ostitud UDK masinloetav versioon, konsortsiumiga on loodud otsekontaktid.

Arutlused käivad eestikeelse universaalse märksõnastiku koostamise üle, milleks küll praegu puudub vastav programm ja töötaja.

Tööd on pikaajalised ja mahukad, kuid äärmiselt olulised, et märksõnastamise ja liigitamise küsimustes maailmatasemele läheneda.

3. Automatiseerimise töörühma tegevus on olnud kõige komplitseeritum, mille tõttu ka tulemusteni jõudmise tee väga vaevaline, kuigi konkreetseid tulemusi ammu pikisilmi ootame. Praeguseks on olemas alusmaterjalina esialgne **eesti raamatukogude automatiseerimise projekt**, mis võimaldab küsida selleks tööks raha. Tegelik automatiseeritud süsteemi juurutamine on veninud. Raamatukogudevahelisi arutelusid on peetud õige tõsiselt, kuid kahjuks peaaegu kõigis raamatukogudes on vaheldunud eestvedajad ja teadagi põhjustel – mujal makstakse rohkem. Soovin neile tulevikuks samapalju tegutsemistahet ja rohkem õnne nii raha saamise kui ka inimestega.

4. Kaks kirje töörühma (Ene Vilipus, Elviine Uverskaja), raamatu- ja analüütilise kirje oma, on mõlemad tegelnud kirje reeglite vastavusse viimisega rahvusvaheliste normidega. Raamatu puhul on see pisut lihtsam, erinevusi vähem, analüütilise kirje puhul keerukam. Vastavad dokumendid kõigile kasutamiseks ilmuvad tõenäoliselt tuleval aastal.

5. Raamatuloo toimkonna liikmete Mare Lott'i ja Aile Möldre poolt koostati ingliskeelne raamat eesti raamatu ajaloost, mis ERÜ poolt välja anti ja on tunnustust leidnud ning levinud ka väljaspool Eestit. See on ka meie ühingu mainele hästi mõjunud. 1994. aastal sõlmis ERÜ lepingu CIESIN'i Eesti Keskusega, mille alusel raamat avaldati hüpertexti vahenditega üldsusele.

Teemaks, millega ERÜ bürool ja esinaisal kõige rohkem tegelda tuli, oli **raamatukogutöötajate palgad**. Võib öelda, et sellega tegeldi pidevalt. Tulemuste üle on siin raske otsustada, sest kõige enam sarnanes see tegevus vee tilgutamisega kivile.

On tore, et meie raamatukogud on end iga aastaga järjest rohkem avalikkusele teadvustanud, kõige rohkem on seda teinud RR eesotsas direktriiss Ivi Eenmaaga, kuid pisut enam on tunda enese tutvustamise soovi ka teiste raamatukogude puhul. Seda aga on palju rohkem tarvis, sest näiteks õpetajad, kes on oma palkade eest avalikult välja astunud, on ka rohkem saavutanud. Raamatukoguhoidjate tagasihoidlikkus ei ole siinkohal küll voorus.

Hädas on ka ERÜ büroo. Kui küsime raamatukogudelt andmeid palkade kohta, siis me neid sageli ei saa – kas ei osata või ei tahetagi neid öelda. Ometi ei soovi me neid andmeid mitte millekski muuks kui raamatukogude endi huvide eest võitlemiseks. Ja nii imelik, kui see ka ei tundu, selge ülevaade meil sellest puudub. Kui vaadelda keskmisi palku näit. ERÜ liikmemaksude kogumise põhjal, siis tunduvad mõnede raamatukogude töötasud olevat hoopis hullud, isegi alla miinimumi.

Käesoleval aastal esitas ERÜ soovi TALOGa (Teenistujate Ametiliitude Organisatsioon) ühinemiseks, et ühisel rindel paremate palkade eest välja astuda.

Ootame teilt kõigilt enam aktiivsust ja julgust, püüdkem paremini oma tööga igal pool tõestada, et raamatukogu on vajalik, et ta on kultuurikolle, ilma milleta ükski paik toime ei tule. Oma töö väärtustamine teiste silmis on suur kunst, aga seda tuleb pikkamööda õppida. Hinnakem endid ise, siis teevad seda ka teised.

K.a. **raamatukogupäevad** on alles pooleli, kuid juba praeguseks on selge, et Eesti Lasteraamatukogu väike kollektiiv eesotsas direktri Anne Randega on seda tööd teinud südamega. Abiks Reet Roosi, Leida Olzak, Maie Karindi jt. On ilmunud ajalehtede erileheküljed, tulemas on Muumipäev, mitmed seminarid jpm. Raamatukogupäevade ühe üritusena kordasime raamatute kogumise aktsiooni, mis toimus kevadel eelkõige sõjaväeosade tarvis ja mis õnnestus. Siis tuli kokku üle 4000 raamatu.

Nüüd koguti raamatuid hooldekodudele, haiglatele, turvakodudele, kuid ka sõjaväeosadele. Raamatuid toodi RRI, TARI, Tallinna Keskraamatukogusse. Töö on praegu veel pooleli, kuid suur tänu nimetatud raamatukogudele, samuti Meditsiiniraamatukogule, kus Milvi Tedremaa ja Virve Kaints on korraldanud raamatute jagamist. Raamatuid kogusid ka maakondade keskraamatukogud, et neid jagada oma maakonnas. Lõplikud andmed selle kohta saame alles päevade lõppedes, võibolla räägib sellest ka mõni sõnavõtja. Aktsiooni peaks kordama ka tuleval aastal.

Seltskondliku tegevuse osas jätkasime aasta alguses klubiõhute korraldamist TA Raamatukogu kohvikus. Mitmete huvitavate loengutega esinesid arstid tänu M. Tedremaa ettevõtlikkusele, raamatukoguhoidjate ees oli Tunne Kelam. Kahjuks oli aga osavõtjate arv nii tagasihoidlik, et mõnigi kord oli piinlik esinejate ees, kellel oli kohtumiseks üsna raske aega leida. Kevadel otsustasime klubiõhtud

sellisel kujul katkestada. Võibolla tuleb uusi huvitavaid ettepanekuid nüüd, uuel hooajal.

Õnnestunuks tuleb lugeda üritusi koos "Estonia" Seltsiga, eriti **Paldiski taassünni päeva**, kus Paldiski raamatukogule anti üle eestikeelset kirjandust, aidati koristada kiriku ümbrust ja külastati Amandus Adamsoni muuseumi.

Finantstegevusest. Tahaksime väga jõuda ka selleni, et tublisid inimesi kuidagi stimuleerida, praegu on see õnnestunud ainult tänu Kultuuri- ja Haridusministeeriumile. Vajadus oleks rahaliselt toetada neid, kes osalenud aktiivselt töögruppide töös, seda oleme pisut saanud teha Tiiu Valmi heatahtlikul toel, mille eest talle suur tänu. Tuleval aastal oleme otsustanud hakata maksma ka RK autoritele honorare tellimistest laekuvast rahast, mis on jäänud RK kasutusse. Summad on väikesed, kuid ega honorarid praegu kusagil märkimisväärsed pole.

Sel aastal oli võimalik maksta SABRE fondi rahadest neile inimestele, kes raamatukogudes SABRE fondi raamatuid jagasid. Suur osa selles töös oli Tartu Ülikooli Raamatukogul ja ERÜ juhatuse aseesimehel Marika Karol.

ERÜ tegevus poleks üldse mõeldav ilma RRI ja TARI mitmekülgse majandusliku abita – tegutseme RRI ruumides, kasutame nende postiteenuseid, samuti saame neilt kahelt raamatukogult büroo töötajate töötasud. Olge tänatud, Ivi Eenmaa, Maive Triipan, Tiiu Valm, kelle heatahtlik ja mõistev suhtumine on meie tööle tugevaks aluseks.

ERÜ liikmetest ja juhatusest.

4. nov. tähistab Tallinna Keskraamatukogu oma kauaaegse direktori, ERÜ asutajaliikme Aleksander Sibula 110. sünniaastapäeva. Meenutagem tema olulist osa siin meiegi, sest omal ajal suutis ERÜ oma tegevusega tõsiselt kaasa rääkida Eesti kultuuri arengus.

Praegu on ERÜ 562 liiget, kuid peale aastakoosoleku lõppu on see arv juba tõenäoliselt suurem ja suureneb seoses liikmemaksude tasumisega. 1994. aastal on senisele kahele välisliikmele lisandunud 5 – võibolla on põhjuseks ka väliseesti lehtedes avaldatud üleskutse. Need on Eda Ekendahl, Helgi Rosen, Ly Lehtmets, Eha Pöhl ja Mall Seim.

Juhatus on koos käinud seitsmel korral. Tänan kõiki juhatuse liikmeid tehtud töö eest, kuid soovin tulevikus veel enam mõtteerksust. Juhatuse liikmetest tänan eriti **Jüri Järsi**, kelle abita ei oska ei juhatuse ega büroo tegevust ette kujutada. Alati on tal ärgast vaimu ja

praktilist abivalmidust, eriti arvutiasjandusega seotult. **Kalju Tammaru** on olnud toeks põhimõteteliste küsimuste arutamisel ja oma seisukohtadega abiks ka töö korraldamisel tulevikus. **Aita Krauti** abi on olnud asendamatu mitmesuguste dokumentide väljatöötamisel, samuti on ta vahendanud infot juhatuse tegevusest "Kultuurilehes". **Ivi Tingre** osales juhatuse esindajana kutseeksami komisjonis esimehena. **Anne Veinbergi** õlu! on olnud koosolekute protokollija pidev töö. ERÜ on tulnud läbi viia erinevaid seminare, kus korraldustöös on olnud mitmel inimesel kanda suur vastutus. Tänu **Aira Lepikule** laabus hästi Inglise–Eesti ühisseminar, Elle Tariku ja tema naiskonna kaasabil õnnestus Tartus Soome–Eesti ühisseminar.

Maaraamatukogude sektsiooni seminarlaagri läbiviimise eest hoolitsesid Heljo Järvelaid koos kolleegidega Kose raamatukogust. Ilma ERÜ büroo tublide ja töökate naiste Linda Kase ja Reet Olevsoota ei oleks üldse mõeldav ühingu pidev tegutsemine. Ei möödu päevagi arutluste, vaidluste ja südamevaluta toimunu ja toimuva suhtes. Südamevalu on sageli ka põhjendatud, sest tagasisidet meie oma tegevuse suhtes eriti pole. Aga niisugune on juba eestlase karakter – tagasihoidlikuks jäädakse ka oma hinnangutes ja soovides.

Kokkuvõtteks.

Mis on ERÜ kõige olulisemad tegevussuunad? Selle üle on mõtteid avaldatud ERÜ taasasutamisest peale. Nende arutluste käigus on vähemalt praegu selgeks saanud, et loobuda ei saa millestki – ei tööühmade tegevuse koordineerimisest, raamatukogutöötajate huvide kaitsesest ega ka seltskondlikust poolest, sest keegi teine nende asjadega ei tegele ja seni pole märgata, et oleksime teinud midagi ülearust.

Mõtleme jätkuvalt edasi ja ootame kõigi kaasalöömist, rohkem kui senini. Ei ole praegu kerge ka raamatukoguhoidja elu, kus igapäevased mured ei anna kuidagi rahu. Seda enam püüdkem leida seda, mis meie elus on head ja südantkosutavat. Ja sedagi leidub. Oleme koos ära teinud palju vajalikku tööd ja selle üle tuleb osata ka rõõmus olla:

Oleme õnnelikud, et meie raamatukogusid ei ole kaotatud, nagu seda on tehtud Lätis ja Leedus, kus neid on valitsuse vaenuliku kultuuripoliitika tõttu kadunud sadu. Siia juurde küll üks kurvem noot – valus on kuulda, kui nõupidamistel või konverentsidel meie endi seast tullakse välja arvamusega, et üks või teine raamatukogu on mõttetult loodud või seda pole üldse tarvis. Püüame mõelda hoopiski sellele, et

meie raamatukogud on meie rahvuslik uhkus ja nende rohkus teeb
meile ainult au. Ja peale selle – ükski raamatukogu ei võida teise
arvel – võime kaotada ainult mõne vajaliku kultuurikolde;

Ühiskond vajab meid järjest rohkem – meie head kogud on luge-
jatele järjest enam tarvilikud;

Meil on palju häid töötajaid, kelle erialase ettevalmistuse pärast ei
tule häbeneda;

Meil ei ole tööpuudust ja me saame töötada oma valitud erialal;

Meie töökeskkond võimaldab meil hoida vaimu erksana, kui sel-
leks vähegi tahtmist on;

Ja lõpuks meie tubli raamatukoguhoidja. Sest ka kogu meie
ühingu tegevus sünnib ainult tublide inimeste toel, kel ei ole kunagi
kahju ei oma ajast, tegudest ega tahtmisest raamatukogude ja nende
valuliste probleemide lahendamisele kaasa aidata. Suur tänu selle
tubli töö eest teile kõigile!

TEADUSRAAMATUKOGUD

Konrad Kikas

75 AASTAT TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOI RAAMATUKOGU

Tehniline kõrgharidus sai Eestis alguse 1918. aasta sügisel, kui avati Eesti Tehnika Seltsi Tehnilised Erikursused. 1920. aastal muudeti kursused ametlikult kõrgemat tüüpi Tallinna Tehnikumiks (nimetati ka Tallinna Kõrgtehnikumiks), mille alamastmes õppisid tulevased tehnikud ja meistrid, ülemastmes – insenerid ja arhitektid. 1923. a. hakati vastu võtma ainult keskkoolilõpetanuid, mistõttu õppeasutus muutus sisuliselt tehnikaülikooliks. Ehkki Tallinna Tehnikum kõrgkoolina juriidilist tunnustust ei leidnud, võrdsustati lõpetanud 1934. a. tagantjärele kõrgkoolilõpetanutega. 1936. a. moodustati tehnikumi ja Tartu Ülikooli tehnikateaduskonna baasil Tallinna Tehnika-instituut, mis 1938. a. sai Tallinna Tehnikaülikooliks. Nõukogude okupatsiooni ajal kandis ülikool polütehnilise instituudi nime, endine nimi ennistati 1989. aastal.

Ka tehnikaülikooli raamatukogu on aegade jooksul palju muudatusi üle elanud. Järgnevas vaatluses jaotatakse tema 75-aastane arengulugu kuude perioodi, mis nii kvantitatiivsetes näitajates kui ka töö kvaliteedis on selgesti eristatavad.

Kujunemisaastad (1919–1940)

Keerulised olud tehnikaülikooli väljakujunemisel jätsid jäljed ka raamatukogu arengule. Raamatukogu kulud olid ette nähtud juba ETS Tehniliste Erikursuste 1918/1919. õppeaasta eelarves, Tallinna Tehnikumi inventariraamatutest aga ilmneb, et esimesed raamatud

osteti alles 1919. a. 11. detsembril (mis loomulikult ei välista, et mõni raamat võis muretsetud olla ka varem). Nii või teisiti, seda daatumit võib lugeda TTÜ raamatukogu asutamisaajaks, sest 1919. a. detsembrist alates on trükiseid pidevalt lisandunud.

Raamatukogu paiknes algul Pikk t. 20, 1932. aastast Vene-Balti 16 (praegu Kopli 101).

1920. aastail muretseti peamiselt saksakeelseid, vähemal määral inglisis- ja venekeelseid trükiseid, kuna tehnikumis kasutati õppetööski põhiliselt võõrkeelset kirjandust. Kogusid püüti täiendada ka varem ilmunuga (alates 19. saj. keskpaigast). 1930. aastail omandas kogude täiendamisel järjest suurema osatähtsuse ingliskeelne raamat.

1928. aastal otsustati Tallinna (Kõrg)tehnikum likvideerida ja asutati uus keskastme tehnikum (praegu Tallinna Polütehnikum). Likvideerimine venis pikale. 1936. aastani asus Koplis ühe katuse all kaks tehnikumi. Pärast likvideerimisotsust kärbiti eelarvet, kogude täiendamine muutus raskeks, kuid jätkus. Kui aastail 1919 – 1928 oli muretsetud ca 600 köidet aastas, siis ajavahemikus 1929 – 1936 oli aastane juurdetulek 400 köidet. Tekkinud lüngad suudeti täita alles pärast tehnikainstituudi loomist.

1938. aastal sai raamatukogu 112 nimetust ajakirju, enamuses inglise ja saksa keeles. Kogudesse lisandus igal aastal ca 1300 köidet. 1940. aastaks oli Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu kujunenud Eesti suurimaks tehnikaraamatukoguks, milles oli üle 20 000 köite.

Maakera pöördub itta (1940–1955)

1940/41. õppeaastal toimus töös olulisi muudatusi. Senisest enam hangiti nõukogude kirjandust. Vastavalt Tehnikaülikooli Nõukogu otsusele 1941. a. veebruarist avardati komplekteerimistemaatikat. Õppetööks hakati raamatuid ostma suuremas eksemplaarsuses. Eri- list rõhku tuli panna poliitilise kirjanduse hankimisele suurel arvul. Läänest pärit ajakirjade tellimist tuli vähendada kümnekonna nime- tuseni, Lääne raamatute hankimine katkes hoopis. Oli ka mõningaid positiivseid muutusi. Koliti avaramatesse ruumidesse. Pikendati lahti- olekuaegu. Avati 50 kohaga lugemissaal.

Sõjajärgseil aastail hakati regulaarselt muretsema N. Liidus ilmutvat õppe- ja teaduskirjandust. Sõjaeelset teaduskirjandust saadi mitmelt N. Liidu kõrgkooliraamatukogult, samuti osteti mõned teadlaste erakogud. Aastail 1945–1950 täienesid kogud keskmiselt 20 000 trükisega aastas. Fondide kiire kasvu tõttu muutus ruumikitsikus 50. aastate algul kriitiliseks. Mitmel korral vähendati lugemissaali pinda. 1954. aastal tuli saal sulgeda. Ruumikitsikus tingis otsuse raamatukogu kolimiseks Koplast kesklinna 1955. aasta algul, instituudile kuulvasse hoonesse asukohaga Lai t. 5. Esialgul sai raamatukogu oma kasutusse vaid osa majast ja avas seal kojulaenutuse ning mõned lugejakohad raamatute ja perioodika kohalkasutamiseks. Ees seisid suur töö hoone remontimisel ja kohandamisel.

Perioodi 1940–1955 võiks piltlikult iseloomustada Juhan Sütiste poemi "Maakera pöördub itta" pealkirjaga. Raamatukokku ladestus ldist pärit poliitilisi ja õpperaamatuid sel määral, et enam ei jätkunud ruumi raamatukoguhoidjale ega lugejale. Raamatukogu lõigati täiesti ära Lääne infost. Ja seda ju nõukogude võim vajaski.

Murrangulised aastad (1955–1965)

Aastad 1955–1965 olid raamatukogu arengus murrangulised. Laia tänava hoones tehti kapitaalremont. Raamatukogu sai oma tegevuseks normaalsed tingimused ja jõudis kogude korralduse ning lugejateeninduse poolest nõutava tasemeni.

Üliõpilaste ja õppejõudude arvu suurenemise tõttu hakati fonde intensiivsemalt täiendama. 1956. aastal taastati rahvusvaheline raamatuvahetus, mis II Maailmasõja ajal oli katkenud. Aastail 1960–1965 täienesid kogud keskmiselt 40 000 trükisega aastas. 1965. aastal sai raamatukogu 852 nimetust ajakirju.

Kui lugejateeninduses seni domineeris kojulaenutus, siis 50. aastate lõpul hakati laiendama kirjanduse kohalkasutamise võimalusi ja teatmeteeningust. 1958. aastal alustati lugemissaali käsikogu moodustamist. Sellesse kogusse komplekteeriti kohalkäimiseks teatme- ja õppekirjandust. 1960. aastal avati 64 kohaga lugemissaal. 1962. aastal paigutati lugemissaali käsikogu ja kõik raamatukokku saabu- vad ajakirjad avariiluleile. Märkimisväärne on, et pärast avariilite siseseadmist kahekordistus laenutuste arv ühe aastaga.

1961/62. õppeaastast toimuvad regulaarselt bibliograafiaõppused üliõpilastele ja 1962/63. õppeaastast bibliograafialoengud aspirantidele (magistrantidele).

1962. aastaks kujunes välja raamatukogu uus struktuur, kus senise kahe osakonna asemel oli neli: komplekteerimisosakond, kataloogimisosakond, laenutusosakond kojulaenutuse ja lugemissaali sektoriga ning bibliograafiaosakond. Raamatukogu arvati II kategooriasse, töötajate arv oli kasvanud 27-ni.

Kuuekümnendate aastate kesksajaks oli Lai t. 5 hoone täielikult raamatukogu kasutuses, remont lõpetatud ning loodud baas heatasemeliseks lugejateeninduseks. Ja nii kandubki järgnevatel aastakümnetel raskuspunkt töö kvaliteedi arendamisele, olgu see siis bibliograafia-, info-, arendus-, teadus- või kirjastustöö, raamatu- ja raamatukogututvustus jm.

Asume Eesti suurraamatukogude sekka (1965–1975)

Vaadeldaval kümnendil hakati lugejaile metoodikavahendeid koostama. Aastail 1965–1970 avaldati trükis 5-andeline sari pealkirjaga "Bibliograafia miinimum", mis andis ülevaate bibliograafia- ja infoväljaannetest TPI teaduskondade profiilil. Aastail 1973–1977 ilmus 4 annet analoogilisest sarjast üldpealkirjaga "Bibliograafia lühikursus". Ilmus veel mitu väljaannet, milles käsitleti raamatukogu teatmestut.

Teadusbibliograafias sai 1962. aastal raamatukogu tähtsamaks tööks Tallinna Tehnikaülikooli bibliograafia koostamine. Vastavates kartoteekides registreeritakse võimalikult ammendavalt trükised ja käsikirjalised tööd, mille on kirjutanud ülikooli töötajad, nii kaasaegsed kui varasemad, samuti materjal nimetatud isikute kohta ja ülikooli elu käsitlevad trükised.

Alates 1975. aastast hakati trükis avaldama teenekate teadlaste personaalbibliograafiaid. Pidevalt hakati korraldama ka teenekate õppejõudude ja teadlaste personaalnäitusi nende juubelite puhul.

60. aastate teisel poolel hakati varasemast rohkem tähelepanu pöörama infotööle. Raamatukogu koostas 1966. aastal kava teadusliku informatsiooni korraldamiseks ja arendamiseks, mis hõlmas ter-

vet kõrgkooli. Määrati kindlaks teadusinformatsiooni teenistuse lülid ja nende ülesanded, määrati igas kateedris ja laboratooriumis infotööga tegelevad isikud.

Vaadeldaval kümnendil arenesid välja raamatukogu teadustöö suunad. Teadlaste ja spetsialistide infotarviduse ja selle rahuldamise selgitamiseks on raamatukogu osalenud mitmes üle-eestilises sotsioloogilises uuringus. Üks neist toimus TTÜ raamatukogu üldjuhtimisel 13 raamatukogu osavõtul. Hakati korraldama ka väiksema mahuga käsitlusi TTÜ üliõpilaste ja õppejõudude kirjandusnõudluse tundmaõppimiseks. Uuritud on tudengite kirjandus- ja kultuurihuve.

Raamatufondide koostise ja kasutamise temaatikaga on seotud paljud vabariiklikud ja raamatukogusisesed tööd. Esimene ulatuslik fondide ühisuuring Eesti raamatukogudes toimus aastail 1970–1972, TTÜ raamatukogu oli üks selle üldjuhte. Uuringu eesmärk oli raamatufondide koostise optimeerimine eri raamatukogudes. Uuriti ka TTÜ raamatukogu perioodikafondi koostist ja kasutamist selgitamaks välja erialade põhiajakirju ja täpsustamaks ajakirjade säilitusaegu.

Süsteemianalüüsi põhimõtteid rakendades analüüsiti ja täiustati raamatute töötlemisprotsessi.

Aastail 1965–1975 kolmekordistus isikkoosseis, lisandus kvalifitseeritud töötajaid. Loodi uusi osakondi ja sektoreid, täiustati lugejateeninduse süsteemi. 1970. aastal alustas tööd metoodikaosakond, mille ülesannetesse raamatukogusese metoodikatöö kõrval kuulus ka Tallinna kõrgkoolide ja keskeriõppeasutuste raamatukogude metoodiline juhendamine.

1970. aastast hakkas raamatukogu tööle võtma tehnika- ja majandusharidusega spetsialiste-erialareferente. Seda oli vaja sisulise töö tõhustamiseks bibliograafia- ja infotöös, samuti komplekteerimisel, liigitamisel jt. valdkondades. 1975. aastal moodustati referentide osakond, mille koosseisus oli 6 erialareferenti.

Alates 1968. aastast analüüsiti põhjalikult raamatukogu senist tegevust ja kavandati edaspidine töökorraldus seoses uue hoone valmimisega Mustamäel. Kuigi hoone oli ehitatud õpperaamatukogu jaoks (hoidla vaid 350 000 köitele ja 150 lugejakohta), otsustati lugejateeninduse huvides sinna üle viia uuem teaduskirjandus ja vastavad teenindusosakonnad – teaduskirjandus- ja bibliograafiaosakond. Laia tänava hoonesse jäid sisetöösakonnad, õpikute osakond ja vanem teaduskirjandus. Mustamäe hoone valmimine 1977. a. andis lugejatele raamatukogu kasutamiseks avaramad võimalused, kõige

vajalikum oli nüüdsest kättesaadav õppehoonete vahetus läheduses. Pärast Mustamäe hoone avamist hakkas nii lugejate kui ka laenu-
tuste arv pidevalt kasvama.

Praod raudses eesriides (1975–1990)

Vaadeldavad poolteist aastakümnet on raamatukogu arengus eripärased eelkõige selle poolest, et avarus juurdepääs Läänes ilmunud raamatule, mida Moskva kaudu oli 1970. aastate lõpust alates võimalik hankida rublade eest märkimisväärsel arvul. Meie raamatukogude ajakirjarepertuaari aga suurendasid oluliselt välis-ajakirjad mikrokaartidel.

Niisiis ei olnud 1980. aastatel enam tegu endise infosuluga, raud-
sesse eesriidesse olid tekkinud praod. Fondid täienesid ca 60 000 trükisega aastas. Erilist tähelepanu pöörati ajakirjade nomenklatuuri suurendamisele. 1985. aastal sai raamatukogu 2018 nimetust aja-
kirju, neist eestikeelseid 54, venekeelseid 1030, teistes keeltes 934.

Raamatuüritused muutusid heatasemelisteks 1977. aastal raama-
tukogu juurde loodud raamatuklubi käe all. Kirjanike, kultuuritegelaste või kultuurisündmuste tähtpäevadele pühendatud kirjanduslik-
muusikalised õhtud, samuti kohtumised kirjanike ja kultuuritege-
lastega andsid meie kultuurielust uut teavet, elustasid unustusehõlma vaju-
vaid sündmusi või isikuid. Raamatuklubi korraldatud üritused olid selgelt rahvuslikud ja 80. aastate teisel poolel püüdis TPI parteikomi-
tee nii mitmegi ürituse vajalikkust kahtluse alla seada.

70. aastate lõpul hakkas raamatukogu tegema samme arvutite kasutamisel. EC-arvutil alustatud raamatukogu koostis- ja kasutus-
andmete töötlemine tõi kaasa küll palju raskusi, samas andis aga vajalikke kogemusi.

80. aastaid iseloomustab teadus- ja arendustöö intensiivistumine. Alates 1983. a. toimus pea igal aastal kas erialapäev või teaduskon-
verents. Aastail 1976–90 ilmus raamatukogu töötajailt 50 erialast raamatut ja 170 artiklit.

Raamatukogu tegevuse kvalitatiivne külg pälvis tunnustust 1985. aastal, kui talle omistati esimene kategooria. 1990. aastaks oli raamatukogu saavutanud oma nõukogudeaegse kõrgtaseme. Fon-
dides oli 1,2 miljonit trükiüksust, lugejaid 13,5 tuhat, kojulaenutusi 175 tuhat aastas.

Tagasi Euroopasse (1990–1994)

Suurte muudatuste ja ümberkorralduste aeg algas pisut enne Eesti ametlikku taasiseseisvumist. Seni olid kontaktid arenenud riikide raamatukogudega piirdunud peamiselt välisvahetusega. Võiks öelda, et teatud läbimurre toimus 1989. aastal, kui raamatukogu 70. aastapäeva teaduskonverentsist võtsid osa ja esinesid ettekannetega kolleegid Soomest, Saksa DV-st ja Hollandist. 1989. a. õnnestus ka esimene stažeerimine välismaal. Raamatukogu direktor Konrad Kikas tutvus 1989. aasta suvel kolme nädala jooksul Ungari raamatukogude tööga ja samal ajal oli tal võimalus esmakordselt osa võtta Tehnikaülikoolide Raamatukogude Rahvusvahelise Assotsiatsiooni (International Association of Technological University Libraries, lüh. IATUL) seminarist Veszpremis. Tekkisid head kontaktid ja järgmisel aastal võeti TTÜR IATULi täisliikmeks. Ka mitmel järgnenud IATULi seminaril ja konverentsil on olnud võimalik osaleda. See on andnud hea ülevaate raamatukogude tegevusest arenenud maailmas ja loonud võimalusi koostööks. TTÜ Raamatukogu korraldatud rahvusvahelisel konverentsil "Euroopa tehnikaraamatukogude integratsioon" 1994. a. septembris oli osalejaid ja esinejaid juba 8 riigist.

1993. aastal laienes koostöö rahvusvaheliste organisatsioonidega. Raamatukogu astus UNESCO Assotsieerunud Raamatukogude Võrgu (UNESCO Network of Associated Libraries, lüh. UNAL) liikmeks ja Rahvusvahelise CDS/ISISe Kasutajate Assotsiatsiooni liikmeks. TTÜ Raamatukogul on Micro-CDS/ISISe levitaja õigused Eesti Vabariigis.

Viimastel aastatel oleme saanud välisriikide raamatukogudelt hindamatut abi oma töötajate täienduskoolitamisel. Aastail 1989–1994 on Soome, Saksamaa, Ungari ja Rootsi raamatukogudes 2–4 nädalat stažeerinud 15 TTÜR töötajat kokku 19 korral (sellest 13 korral Soomes). Asjalikku teavet ja ka mõningaid nõuandeid oleme saanud paljudelt välismaa kolleegidelt, kes meie raamatukoguga tutvumas on käinud. Rootsi valitsuselt sai raamatukogu suure finantsabi (500 tuhat rootsi krooni), mis kulutati infotehnoloogia arendamiseks.

Eesti taasiseseisvumine tõi raamatukogudele uusi probleeme. Töö on tulnud paljuski uutele alustele viia. Muudatusi on toimunud nii Eesti teadusraamatukogude võrgus kui ka iga üksiku raamatukogu töös. Seoses Eesti Tehnikaraamatukogu likvideerimisega ühendati 1992. a. 1. jaanuarist TTÜ Raamatukoguga ETR raamatute, ajakirjade ja tootekataloogide kogud ning vastavad osakonnad. Eesti Vabariigi valitsuse otsusega 1992. a. 16. septembrist anti TTÜ Raamatukogule Eesti üldkasutatava tehnikakeskraamatukogu staatus. Nimetatud otsuse kohaselt on raamatukogu põhiülesandeks Tallinna Tehnikaülikooli, teiste kõrgkoolide, teadusasutuste, valitsusasutuste ja tööstusettevõtete teenindamine – informatsiooni andmine ja tehnika- ning majandusalase kirjanduse laenutamine.

90. aastatel alustati uusi mahukaid töid teadusbibliograafia alal. 1990. a. hakati koostama andmebaasi ETE (Estonian Technology and Economics), mis sisaldab alates 1988. a. ilmunud eesti tehnika- ja majandusalaseid teadusartikleid koos referaadiga kas inglise, saksa või prantsuse keeles. Käsil on mitmeosaline Eesti retrospektiivne tehnikabibliograafia (1918–1944), millest trükiks ettevalmistamise järgus on aastaid 1936–1940 hõlmav osa.

1991. aastast on intensiivselt tegeldud arengukavade väljatöötamisega. 1991. a. valmis raamatukogu moderniseerimise projekt, mille sisuks on uued lähtekohad komplekteerimiseks, komputriseerimiseks ja personali täienduskoolituseks. 1992. a. kinnitati TTÜ Nõukogu otsusega TTÜR uus põhimäärus (avaldatud ajakirjas "Raamatukogu", 1994, nr. 2).

1994. a. koostati raamatukogu arengukava aastani 2005 (koost. K. Kikas ja M. Ideon). Kava hõlmab teenuseid ja kasutajaskonda, kogude komplekteerimist, raamatukoguteeninduse struktuuri TTÜs, raamatukogu ruume, infosüsteemi, personali ja selle täienduskoolitust, samuti raamatukogu õppetööd ning teadus- ja arendustööd. Arengukava kiideti heaks raamatukogu nõukogus 1994. a. 16. juunil.

Tunduvalt on muutunud raamatukogu komplekteerimise põhimõtted. Nüüdseks on Eestil vaba juurdepääs maailma inforessurssidele, kuid praegu on teadusraamatukogude finantseerimine ebapiisav. Tarvilik oli kindlaks määrata komplekteerimisvajaduste prioriteetidid. Küsimus ei seisne üksnes üleminekuaja piiratud ressursides. Ka võimaluste avardades on komplekteerimise prioriteete ikkagi vaja.

Esimeseks vajaduseks on omada otsest juurdepääsu maailma tähtsamatele andmebaasidele, koondkataloogidele ja suuremate raamatukogude kataloogidele. Olulisemad referaatajakirjad ja CD-ROM andmebaasid peavad raamatukogus olema olemas. Siis on võimalik efektiivselt lülituda rahvusvahelisse RVLi. Eelõeldu tähendab, et raamatukogu inforessurssidest tuleb anda esimene prioriteet infootsingule ja ka rahvusvahelisele RVLile. Viimaste arendamine soodustab suuresti trükiste kättesaadavust ja mõjutab ühtaegu raamatukogu komplekteerimispoliitikat. Ei ole vaja komplekteerida ekstensiivseid väliskirjanduse kogusid, kui vähekasutatavad materjalid on välismaalt kergesti kättesaadavad.

Primaarkirjanduse muretsemisel tuleb esmane tähelepanu kontsentreerida ajakirjadele. Väliskirjanduse järgmised prioritsused kuuluvad teatmeteostele, siis monograafiatele ja õpikutele. Eelõeldu ei tähenda, et piiratud ressursside puhul tuleks muretseda ainult esimeste prioriteetidena nimetatut. Tõepoolest, kõik olulised infoväljaanded ja primaarajakirjad peavad raamatukogus olema, samal ajal kui monograafiate ja õpikute seast tuleb teha väga range valik.

TTÜ Raamatukogu ongi viimastel aastatel oma kogude komplekteerimisel ülaltoodud prioriteetidest lähtunud. Aastail, kus raamatustusummad olid kasinad (näit. 1994. a. 1,75 miljonit krooni), kulutati neist 1/5 infoväljaannetele, 3/5 primaarajakirjadele ja 1/5 raamatutele. Eelarvesummade suurenedes suureneb muidugi nii primaarajakirjade kui ka raamatute osakaal kulutuste seas. Võttes aluseks Saksamaa ülikooliraamatukogude finantsstandardid, oleme arvutanud, et TTÜ Raamatukogul peaks olema 17 miljonit krooni aastas. Silmas pidades ressursisäästliku arengu vajalikkust Eestis, võiksime lähiaastail toime tulla ka 11 miljoni krooniga. Kahjuks eraldati meile 1995. aastaks vaid 3,6 miljonit krooni.

Peale kogude on raamatukogu tähtsamateks ressurssideks personal ja ruumid. Mõni sõna ka nende ressursside olukorrast. Nagu tabelist 1 näha võib, suurenes personal kõige intensiivsemalt ajavahemikul 1965–1975. See oli ühtlasi ajajärk, kus raamatukogu arendas välja kõik olulised tegevussuunad. Mis puutub personali haridustasemesse, siis 1955. a. oli raamatukogus vaid üks kõrgharidusega töötaja. 1970. aastaiks oli kõrgharidusega töötajate osakaal tõusnud 55–60 %-ni ja püsis sellisena aastaid. 1994. aastal omas 66% personalist kõrg- ja 9% keskeriharidust.

TTÜ Raamatukogu areng

Aasta	Fondid	Lugejad	Kojulae- nutused	Töötajad	Ruumid m ²
1928	5224			1	
1937	12438	297		2	
1940	20500	491		3	222
1945	66181	1251		8	420
1950	137487	2103	26042	12	360
1955	207162	2275	49502	17	435
1960	281139	3003	56508	17	877
1965	524371	7516	88332	27	1336
1970	681472	10509	101935	51	1705
1975	831176	11342	115916	82	3201
1980	1040807	12482	146315	86	3239
1985	1075214	13637	178637	91	3353
1990	1197228	13484	174406	91	3353
1994	1447621	15970	131853	94	5312

Kui võtta aluseks ükskõik millised raamatukogu ehitusnormid, näeme, et raamatukogul on liiga vähe ruume. Ruumiküsimus jääb teravaks eriti nüüd, kus 1994. aasta lõpuks tuli vabastada omanikule varem raamatukogu kasutuses olnud hoone Lai t. 5. Raamatukogu paikneb praegu 7 kohas:

- administratsioon ja sisetöösakonnad II ühiselamus Akadeemia tee 7;
- teaduskirjandusosakond ja infoosakond ülikooli peahoones Ehitajate tee 5;
- õpikute osakond I ühiselamus Akadeemia tee 5;
- majandusteaduskonna raamatukogu Kopli 101;

- energeetikateaduskonna raamatukogu Kopli 82;
- filiaal Olevimägi 12;
- vanemad kui 15 aastat teaduskirjanduse fondid ja osa õppekirjandusest Eesti Hoiuraamatukogu pinnal Suur-Sõjamäe 46.

Hoiuraamatukogust on ajutiselt renditud 1300 m hoiupinda ja sealt (s.o. 15 km kauguselt) tuleb pidevalt lugejaile Mustamäele raamatuid transportida.

Raamatukoguhoone väljaehitamine Mustamäel on küll võetud TTÜ esimeseks ehitusprioriteediks. On ju täiesti mõeldamatu, et raamatukogu saaks praegustes tingimustes edukalt täita oma endisi funktsioone ja peale selle valitsuse otsusega lisandunud endise Eesti Tehnikaraamatukogu ja Eesti Infoinstituudi ülesandeid. Juba käesoleval aastal asutakse raamatukogu uue hoone lähteülesande koostamisele. Eeldatakse, et 3–4 aasta pärast valmib hoone projekt ja alustatakse ehitamist.

Ülevaade raamatukogu 75-aastasest arenguteest jääks puudulikuks, kui me ei nimetaks eri aegadel töötanud juhatajaid.

Nendeks olid:

Juhatas raamatukogu

1. Artur-Aleksander Pihlak (1885–1941)
(oli ühtlasi Tehnikumi kõrgema
matemaatika ja hüdrotehnika õppejõud)	1920–1923
2. Arnold-Herman Leufeldt (1899–1973)
(kõrgharidusega jurist)	1923–1927
3. René-Georges Favre (1900)
(kõrgharidusega jurist)	1927–1930
4. Boris-Edgar Kräman (1895–1983)
(elektrotehnik)	1930–1934
5. Karl-Eduard Heiste (1883–1960)
(kutseharidusega joonestaja)	1934–1940
6. Edgar Oissar (1899–1977)
(filosoofia ja pedagoogika magistri kraad
Tartu Ülikoolist ning pedagoogika,
psühholoogia ja majandusteaduste doktori
kraad Göttingeni Ülikoolist)	1940–1944

7. Paul Parts (1902–1979)
(kõrgharidusega matemaatik-füüsik)	1944–1948
8. Edgar Saadre (1907–1974)
(lõpetamata kõrgharidus ehituse alal)	1948–1951
9. Aleksander Murri (1898)
(kõrgharidusega ühiskonnateadlane)	1951–1953
10. Lembit Tepp (1930)
(kõrgharidusega ökonomist)	1953–1961
11. Konrad Kikas (1928)
(kõrgharidusega raamatukoguhoidja)	1961–1994

Kasutatud kirjandus

1. Kikas, K. TPI Teadusliku Raamatukogu tegevusest aastail 1919–1985 // Lugejateenindus. Tallinn, 1986, lk. 7–15.
2. Koidla, G. Tehnikaülikooli Raamatukogu juhatajad 1920. aastast kaasaajani // Raamatukogude osa tehnikahariduse ja tehnikauuringute arengus Eestis: Tehnikaülikooli Raamatukogu 70. aastapäevale pühend. vabari. teaduskonv. 22.–23. nov. 1989: Ettekannete teesid. Tallinn, 1989, lk. 12–14.

Arda-Maria Kirsell

LIIGITUSERINEVUSI EESTI TEADUSRAAMATUKOGUDES

Eesti teadusraamatukogude arvutikoondkataloogi loomine tõstab senisest enam fookusse kataloogimise ja liigitamise ühtsuse eri raamatukogudes. Kui kataloogimine trükiste formaalse kirjeldamisena on hästi reglementeeritav ning ongi juba rahvusvahelises ulatuses standardiseeritud (ISBD), siis liigitamisel on olukord keerulisem: standardiseerimine on võimalik vaid väga üldisel, nõ. protsessi tasandil, fikseerides liigitajaile niigi tuttavaid aluspõhimõtteid. Sisuliste probleemidega tegelev liigitusmetoodika aga erineb liigitussüsteemiti, samuti liigiti ning ei anna valmisretsepte ebareeglipärasteks juhtudeks, mida teadusraamatukogudes on eriti palju.

Üks olulisi eeldusi liigitusühtsuseks on meie raamatukogudes olemas: enamik Eesti teadusraamatukogusid kasutab sama liigitussüsteemi – UDKd. Ühtsuse tegeliku taseme väljaselgitamiseks uuriti ERÜ liigitamise ja märksõnastamise töögrupi eestvõttel eri raamatukogude liigitusotsuseid välisraamatute koondkataloogi põhjal. Samalaadne vaatlus tehti 1983. a. kataloogide komisjonis, kuid veidi teistsuguse rõhuasetusega – kui tookord vaadeldi peamiselt erinevusi, jättes valimist välja ühtuvate indeksitega trükised, siis nüüd huvituti eelkõige ühtsusest ja selle saavutamise võimalustest.

Kogutud valim hõlmas 595 nimetust võrkeelset kirjandust, mis oli saabunud raamatukogudesse* peamiselt 1993. a. I poolel (ligi 1/3 ka varem), lisaks vaadati läbi üle 10 000 koondkataloogile laekunud kaardi. Interneti vahendusel koguti võrdlusandmeid 7 Soome teadusraamatukogust**, mis osutusid kasulikuks erinevusjuhtude õigsuse vaagimisel ning andsid pildi ka sealsest liigitusühtsusest.

* RR, TAR, TÜR, TTÜR, vähemal määral TPÜR, EPMÜR, MR, TLK

** valim kontrolliti läbi Helsingi, Oulu, Joensuu, Jyväskylä ülikoolide, Tampere ja Lappeenranna tehnikakõrgkoolide ja Turu Kaubanduskõrgkooli raamatukogude arvutikataloogides.

Valimi leidumus oli:	nim.	%
2-s raamatukogus	473	79,6
3-s "	101	17,0
4-s "	19	3,2
5-s "	2	0,2

Soome raamatukogudes leidis peaaegu pool – 47,4% – valimi nimetustest (282), eeskätt muidugi soome-, aga ka hulgaliselt ingliskeelseid trükiseid.

Liigiti jagunes valim:	pealiik	nim.	%
	0	25	4,20
	1	11	1,85
	2	35	5,88
	3	140	23,53
	5	81	13,61
	6	190	31,93
	7	18	3,03
	8	52	8,74
	9	43	7,23

Tabelist nähtub, et reaali- ja humanitaarteaduste osakaal oli peaaegu võrdne – vastavalt 45,5 ja 55,5%. Pisut väike oli pealiikide 1 ja 7 esindatus, mistõttu järeldused võivad nende osas olla ligikaudsed.

Kogutud andmeid analüüsiti 5 tasandil: pealiigi, 2-kohalise, 3-kohalise, kogu indeksi ja nõ. liigiindeksi (indeks kuni määraja(te)ni) tasandil. Täheldatud erinevused võis jaotada 4 rühma:

- 1) sisulised erinevused:
 - a) aspektierinevused (pealiigi tasand),
 - b) teadusala-(liigi)erinevused (2-kohalise indeksi tasand),
 - c) spetsiifilisuserinevused (3-kohalise ja liigiindeksi tasand),
- 2) sügavuserinevused,
- 3) struktuurierinevused,
- 4) indeksite arvu erinevused.

Tulemuste hindamisel kasutati võrdluseks ühe Soome uuringu* andmeid, kuid erineva meetodika tõttu polnud need üheselt kõrvutatavad: 1) erines valimi keel – meil võõrkeelne, Soomes emakeelne trükis, millest otseselt tulenes teine erinevus, nimelt 2) leidumus – meil reeglina kahes, Soomes vähemalt 4-s raamatukogus, 3) valimi maht – meil piiritlemata, Soomes 100 nim., 10 igast pealiigist; 4) valimi profiil – meil universaalne, Soomes igast pealiigist valitud üks alaliik, nt. 07, 16, 681.3, ent on mõneti küsitav, kas ühe alaliigi põhjal saab teha üldistusi kogu pealiigi, eriti katusliikide nagu 3, 6 jt. kohta; 5) analüüsitasand – meie uuringus 5, Soomes 3 tasandit (pealiigi, 3-kohalise ja kogu indeksi tasand), 6) osaliselt erines ka uuringu eesmärk – Soomes piirduti peamiselt **statistilise analüüsiga**, meie eesmärk oli mõneti sisulisem: leida raskemini eristatavad liigid ja raskuste tekkimise põhjused; 7) veidi erines ka tulemuste arvestamine – Soomes leiti %-d indekseid, meil nimetuste arvust, s.o. ei arvestatud lisaindekseid, mis ei tarvitse alati olla obligatoorsed, vaid võivad vahel olla antud trükisele juurdepääsu võimaluste/punktide (access points) suurendamiseks.

Täielikult kattuvad indeksid olid ca 1/5 valimi nimetustest. Näitarvu ligikaudsuse tingib kõigepealt asjaolu, et valimi vanemasse ossa oli kogutud **ainult** liigituserinevustega nimetusi; teiseks, indekseid ühtivust võis arvestada kaheti – väga range ja formaalse kriteeriumi järgi (kõigi märkide, liitindeksi osade järjestuse jms. absoluutne ühtivus**) – tabelis 1 toodud esikohal, ning arvestades indekseid sisulist ühtivust (nt. 474 ja 474.2/.5, kus nii üks kui teine tähendavad Balti riike) – tabelis 1 toodud sulgudes.

Soome uuringus oli täielikult ühtivaid indekseid 27 % ning vaieldamatult oleks meilgi eestikeelse valimi ja suurema leidumuse korral näitarv suurem olnud. Rohkem oli kattuvaid indekseid pealiikides 0, 9, 3 (1***, 0, 9, 8), vähem pealiikides 7, 6, 5. Niisiis oli enamikul nimetustest mingi, tõsi küll, vahel vaid minimaalne ja formaalne erinevus.

Põhjalikumalt uuriti sisulisi erinevusi pealiigi ja 2-kohalise indeksi (teadusala) tasandil. Pealiigi tasandi ühtsus oli küllalt kõrge – 89 % (Soome 70 vastu).

* UDK MINTTU-tietokannoissa. Tampere, 1989.

** erinevuseks ei loetud vaid initsiaali puudumist nimemäärajas.

*** selle pealiigi valim oli suhteliselt väike.

UDK indeksite kattuvus: kogu indeks

Pea- liik \ Raamatu- kogude arv	2-s	3-s	4-s	5-s	Kokku	%
0	6(7)	1	-	-	7(8)	28,0(32,0)*
1	2(4)	-	-	-	2(4)	18,2(36,4)
2	6(7)	-(1)	-	-	6(8)	17,1(22,8)
3	27(29)	2(3)	1	-	30(33)	21,4(23,6)
5	12(13)	-(1)	-	-	12(14)	14,8(17,3)
6	24(30)	5	2	-	31(37)	16,3(19,5)
7	2(3)	-	-	-	2(3)	11,1(16,3)
8	9(15)	-	-	-	9(15)	17,3(28,8)
9	10(13)	-	-	-	10(13)	23,3(30,2)
	98(121)	8(11)	3	-	109(135)	18,3(22,7)

Ligi 100 %-lise ühtsusega oli pealiik 2, järgnesid pealiigid 8, 0, 5, 7 (Soomes oli järjestus 0, 6, 2), kõige vähem oli ühtsust pealiikides 1, 6, 3 (Soomes 8, 9, 3).

Et enamik pealiike on katusliigid paljudele teadusaladele, võeti uuringusse ka järgmine, 2-kohalise indeksi tasand, kus enamasti (kuid mitte alati) toimub hargnemine teadusalati. Siin oli ühtsuse % 77 ja ühtsemaiks pealiigid 8, 0, 6 (mis sel tasandil veel ei diferentseeru sügavuti), aga ka 5, kus diferentseerumine juba selgelt väljendub.

* % liigis leiduvaist nimetustest.

UDK indeksite kattuvus: pealiik.

Pealiik	Raamatukogude arv	2-s	3-s	4-s	5-s	Kokku	%
0		18	4	–	–	22	88,9*
1		8	1	–	–	9	81,8
2		30	4	1	–	35	99,9
3		100	19	4	–	123	87,9
5		66	5	1	–	72	88,9
6		124	37	4	–	165	86,8
7		13	3	–	–	16	88,9
8		39	8	–	–	47	90,4
9		30	8	–	–	38	88,3
		428	89	10	–	527	88,6

Rohkem oli erinevusi pealiigis 3 ja üllatuslikult oli kõige enam hajali eelmise tasandi ühtseim pealiik 2. Põhjus on ehk see, et raamatukogudesse hakkas sel perioodil saabuma palju rohkem ja sisult hoopis teisesuunalist kirjandust (varem olid peamiselt ateistlikud ja religioonikriitilised, harvem ka kaugemaid usundeid tutvustavad trükised), ka ei ole pealiigi struktuur kuigi õnnestunud.**

Soome uuringus oli sama pealiik vähem ühtsete hulgas.

* % liigis leiduvaist nimetustest.

** nüüdseks ongi pealiigile 2 välja töötatud uue struktuuri kava.

Kõigi tasandite lõikes olid ühtsuse pingereas esikohal pealiigid 0, 8, 9, üsna ühesugusel keskmisel nivool 6, 3, 5 ja kõige vähem ühtsed 2, 1, 7 (kahest viimasest oli valimis küll suhteliselt väike kogus). Soomeski oli pealiik 0 ühtseim, mida põhjendati selle liigi suhteliselt vähese alajaotuvusega Soome lühendatud liigitustabeleis. Kuid kuna meie uuring näitas sama ja meie raamatukogud kasutavad täielikuid liigitustabeleid, on ilmselt teisigi põhjusi suuremaks ühtsuseks, võibolla seegi, et sellesse pealiiki kuuluvad ka raamatuteadus, bibliograafia ja raamatukogundus (liigid 002, 01, 02, 09).

Meie uuringus hästi ühtseks osutunud pealiik 8 oli Soomes üheks enim hajali liigiks. Erinevuse põhjusi vaagides võib arvata, et Soomes vaatluseks valitud alaliik 800 **Keeleteaduse üldküsimused** võib sisaldada mitmeselt tõlgendatava sisuga trükiseid rohkem kui selle pealiigi teised alaliigid, mis hõlmavad eri keeli, samuti eri rahvaste kirjandusi (vaevalt et tekib raskusi prantsuse keele verbe käsitleva teose või norra novellikogumiku liigitamisel!). Soome valimis oligi nende andmeil 10 nimetusest 4 sellist, mis kuulusid tegelikult andme-(info-) töötuse ja filosoofia valdkonda, sealt siis aspektierinevused. Meie valim sisaldas läbilõike pealiigist 8 tervikuna, ka ilukirjandusest, kus erinevusi leidis vaid žanrimäärajates. Aspektierinevused olid juhuslikud (4 52-st), nt. oli kahel korral jäänud andmata folkloorialastele teostele lisaindeks pealiiki 8, mida reeglina tehakse*.

Vahe reaali- ja humanitaar-/ühiskonnateaduste liigitusühtsuses reaalteaduste kasuks, mis Soome uuringus reljeefselt ilmnis, ei väljendunud meie tulemustes nii üheselt. Meie valimis olid humanitaaralade pealiigid 8 ja 9 veenvalt eespool reaalteaduste pealiikidest 5 ja 6, mis ühtsuskoefitsiendiga 4,25 ja 4,75 asusid keskositsioonil, seejuures olid pealiigid 6 ja 3 (ühiskonnateadused) täiesti võrdse ühtsuskoefitsiendiga. Pingerea lõppu jäid humanitaaralad 2, 7, 1, kusjuures kahe viimase puhul võis tulemusi mõjutada suhteliselt väike kogum (vastavalt 18 ja 11 nim.).

Võibolla on siingi mingi osa vaadeldud alaliigi valikul – pealiikides 5 ja 6 olid nendeks alaliigid 502 **Loodus**, **Looduskaitse** ja 681.3 **Andmetöötlusseadmed**, viimase puhul võivad spetsiifilisuserinevused alata alles 5. kohast (jaotusastmest). Ka Eesti valimis olnuks vaid selle alaliigi vaatluse korral ühtsus tunduvalt suurem.

* UDK-s kuulub folkloor liiki 398.

Eeltoodust võib järeldada, et ühe alaliigi valik vaatluseks võib mõjutada vaatluse tulemusi ja et need ei tarvitse laieneda kogu pealiigile. Meie poolt valitud nõ. ammendav meetod (kõik teatud perioodil saabunud dubletsed nimetused) toob kokku küllalt kirju valimi, annab aga siiski pildi suuremast hulgast erialadest ning laiema baasi üldistusteks. Oma mõju on kindlasti ka valimisse sattunud trükiste sisul. Valimi moodustamise põhimõtted vajaksid edaspidistes uuringutes veel kaalumist.

Statistilise analüüsi kõrval püüti leida liigituserinevuste tekke põhjusi – liike, mille eristamisel on raskusi, mitme teadusalaga seonduvaid teemasid jne. Ootuspäraselt ilmnnes kaks suuremat eristamisraskuste gruppi:

- 1) nõ. klassikaline erinevussuhe fundamentaal- ja rakendusteaduste (pealiigid 5 ja 6) vahel (20% aspektierinevustest),
- 2) pealiikide 6 ja 3 vahel (23 % aspektierinevustest).

Samad seosed esinesid ka 1983.a. vaatluses. Esimene neist jääb kõigis liigitussüsteemides alatiseks püsima. Nii oli raskusi bioloogia (57), eriti biokeemia (577.1), ja meditsiini (61), eriti füsioloogia (612) eristamisel, kusjuures liigi valik sõltus mõneti ka raamatukogu profiilist: Meditsiiniraamatukogu ja sageli ka TÜ Raamatukogu eelistasid meditsiini, TA Raamatukogu bioloogia liike. Sama võis täheldada botaanika (58) ja zooloogia (59) ning nende rakendusvaldkondade vahel põllumajanduse liigis (63), kusjuures EPMÜ Raamatukogu ja Rahvusraamatukogu eelistasid põllumajanduse liike.

Pealiikide 6 ja 3 eristamisraskused on juba kümnendliigituse struktuuriga sisse programmeeritud: teatavasti on majanduse liigile (33) väga lähedane liik 65, kuhu kuulub juhtimine/mäenedžment, ettevõtlus, käitismajandus jm. Nii jaguneb näiteks turundus (marketing) liikide 339.138 ja 658.8 vahel ning valimis peegeldus see järgmiselt:

- 5-I juhul olid kõik raamatukogud andnud indeksi 339.138,
- 5-I juhul ühes raamatukogus 339.138, teises 658.8,
- 1-I juhul olid antud mõlemad indeksid: 339.138 + 658.8

Kasutatavaima indeksi 339.138 alla peaksid kuuluma teoreetilise suunitlusega teosed turunduse alalt. Soome raamatukogudes aga suunatakse kõik turundusalased trükised liiki 658.8, ilmselt seetõttu, et vahetegemine teoreetilise ja praktilise turunduse vahel on keerukas ja sageli esinevad mõlemad aspektid samas teoses. Indeksi 339.138 kasuks on asjaolu, et see on spetsiaalne alaliik vaid selle

teema jaoks, kuna liiki 658.8 kuulub kogu realiseerimise/müügi valdkond.

Otsing indeksi 658.8 järgi on aegavõtvam, kuna teema tuleb leida suuremast kirjete kogumist (nt. Turu Kaubanduskõrgkooli raamatukogu arvutikataloogis VALPURI tuleb marketingi alast kirjandust otsida 983 nim. sisaldavast rubriigist).

Analüüsil tuli esile ka pealiikide 6 ja 0 seos mitme alaliigi tasandil: küberneetika probleemid jagunevad UDK-s liikide 007, 621.391 ja 681.5* vahel ja seetõttu oli mitmeseid otsuseid ka valimise. Raadio- ja televisioonisaateid käsitlevad trükised suunati kord žurnalistika, kord raadio/televisiooni liiki (vastavalt 07 ja 654.19), informatsiooniteooriaie anti indekseid nii pealiiki 0 (002.5, 002.6) kui 6 (621.39, 681.3, 681.5). Erinevused tulenevad aspektiliigituse – aga enamik liigitussüsteeme on aspektiliigitused – olemusest (aine võib esineda mitmes erialaliigis vastavalt aspektile: matemaatiline, tehniline, sotsioloogiline vm.) ja trükiste sisu erisugusest tõlgendamisest ning sellele vastavalt ka erineva aspekti valikust.

Klassikaline on ka erinevussuhe ajaloo (9) ja poliitika (32) liikide vahel, mille diferentseerimine pole alati lihtne: piir nende vahel muutub pidevalt ning on suvaliselt tõlgendatav. See piir peaks olema rahvusvaheliselt ühtlustatud.

Probleemsete ja erinevaid otsustusi võimaldavate teemade hulgas on veel kommunikatsioon ja selle avaldumisvormid (massi-, tele-, äri-, inim- jm.), infosüsteemid (juhtimis-, majandus- jm.), nõ. kirjutamine** (teadus-, tehniliste, loominguiliste jm. tekstide koostamine), biorütmid, geenitehnoloogia jt. Kui 1983.a. vaatluses oli üheks "naelaks" teema: Bermuda kolmnurk, millele oli 3 raamatukogus antud 7 indeksit pealiikidesse 2, 5, 6 ja 8 ning neist ühtus 2 indeksit, siis nüüd oli selliseks pähkliks kuulus merevaigutuba, mille kohta leidis valimise koguni kaks nimetust:

Die Bernsteinzimmer-Saga: Spuren, Irrwege, Rätsel/Wermusch, Günter. – Berlin, 1991.

RR 725.171(470.23)(091)

TA 725.17 + 747.023.9] (47.411) + 679.91

* veel ka 519.7.

** ingl.k. writing, soome k. kirjoittaminen, eesti keeles ei leia head vastet.

Bernsteinzimmer-Report: Raub, Verschleppung u. Suche eines weltbekannten Kunstwerkes/Enke, Paul. – Berlin, 1986.

RR 7(091) + 9(4/9)77 + 9(430)77

TA 725.17 + 747.023.9-032.387] (47.411) + 679.91

TÜ 736

Lahendamist ja ühtsustamist vajavad ka mitmed Eestile ainuomased või iseloomulikud teemad: laulupeod, Kaitseliit, Kodukaitse, skaudi- jm. noorsoo-organisatsioonid, isegi muinsuskaitse, mille tähistamiseks on UDK-s vähemalt kaks võimalust ja mille sisu on meil tunduvalt laiem mujal viljeldavast.

Ühe arvukama erinevuste rühma moodustasid indeksite **sügavuserinevused**. Enamasti olid need kaht tüüpi: liigiindeksi erinev sügavus, mis teatavasti väljendub indeksi pikkuses (märkide arvus), ja määraja(te) puudumine. Alati polnudki lihtne määrata, milline indeks on sügavam, näit. ühe raamatukogu poolt antud liigiindeks oli küll pikem, kuid puudus määraja, mis teises oli antud:

613.24 – 613.2(038)

316.32 – 316.014

Neil juhtudel arvestati siiski esmajoones liigiindeksi sügavust ja võrdse sügavuse korral määraja(te) olemasolu.

Indeksi keskmine sügavus (pikkus) valimis oli 4 kohta liigiindeksis, koos määraja(te)ga oli indeksi keskmine pikkus 7 numbrit, nt. 577.1(038) **Biokeemia sõnastikud**. See ei näita eriti sügavat liigitustaset, sest 4-kohaline indeks tähistab paljudel juhtudel, eeskätt pealiigis 6, alles teadusala, nt. 621.3 **Elektrotehnika**. Mõneti mõjutab indeksi sügavust ka raamatukogude suurus. Raamatukoguti oli indeksi keskmine pikkus (nr-tes, koos määrajatega):

TTÜF	8,50
TA	7,54
TTÜ	7,52
RR	6,73
TÜ	6,45
MR	5,44
TPÜ	5,00
EPMÜ	5,00

Valimis leiduv pikim indeks oli 18-numbriline (TTÜ): 681.325.5:621.382.049.77, kusjuures sellega tähistatav teema – mikroprotsessorid – polegi erakordselt spetsiifiline*.

Interneti vahendusel Soome jt. maade arvutikataloogides leitud UDK indeksid on Eesti omadega üsna ühesugusel sügavustasandil ning hoopiski ei saa öelda, et Eesti raamatukogude UDK indeksid on teiste maadega võrreldes "pikemad ja keerukamad". Mõned näited Soome teadusraamatukogudest ja Cranfieldi Tehnoloogiainstituudist (Inglismaa):

Helsingi Ülik. (HELKA)	82.081-051(430)(059.3)"19" +830Brecht(059.3) + 929Brecht(059.3) B. Brechti elu daatumid ja kroonika
Joensuu Ülik.	894.541-94:3-055.2:82.081 Aikanaisia. Kirjoituksia naisten omaelämäkerroista
Cranfieldi TI	681.511.2.001.63:519.688 Automatic compensator design for linear control systems

Kindlasti on aga arvutikataloogides (OPAC) kasutusel sügavamad (pikemad) indeksid kui rahvusbibliograafiates, sest massiivid on tunduvalt suuremad.

Liigitamise üks põhireegel on indeksi ja trükise sisu adekvaatus; indeks peab olema liigitussüsteemis samal sügavustasemel kui on trükise teema teadusalas. Otsingu, so. lugeja seisukohalt on süvaliigitamine efektiivsem: on suur vahe, kas otsida 37 TMR-spektroskoopia alast trükist 570 nim. hulgast** (rubriik 543.42 **Spektraalanalüüs**) või vahetult vaid seda teemat sisaldavast, kuigi pisut pikema indeksiga liigist. See kehtib nii kaart- kui ka arvutikataloogi puhul. Kaartkataloogis ei kärsita sageli rubriiki lõpuni läbi vaadata, aga ka arvutis tuleb ca 80 ekraanitäit kirjeid tähelepanuga jälgida, koos ekraanivahetusega (80–240 klahvilööki). Väga suuri rubriike arvuti sageli ei sirvigi. Ka Soome uuringus jõuti järeldusele, et liig üldine liigitamine ei soodusta otsingut.

* indeksi pikkus sõltub siin tema moodustamisest suhtemärgi abil.

** TARI andmed.

Ehkki sügavamail liigitustasandil ühtsus väheneb, näitas meie analüüs, et ligi 57 %-l valimist kattus indeks kas täielikult või liigiindeksi (kuni määraja(te)ni) ulatuses või oli ühtne kuni 8. kohani. See peaks andma hea eelduse liigitussügavuse edasiseks ühtlustamiseks. Süvalliigitamine koos hästi koostatud aineloendiga loob küllalt soodsad otsingutingimused, mis on sama efektiivsed kui mõne autori poolt soovitatud kombineeritud otsing, so. indeksi katkestamine mingil tasandil ja edasine märksõnaotsing.

Indeksite arvu erinevused. Teatavasti saab vajaduse korral trükise leitavust suurendada mitme indeksi andmisega. Eriti oluline on see mitmeaspektse sisuga väljaannete puhul. Meie valimis oli 47,5%-le nimetustest antud ühes või mitmes raamatukogus lisaindekseid. Neist ligi 43% kuulus põhiindeksist erinevasse pealiiki, mis viitab liigituse mitmeaspektsusele. Vaid 10%-l lisaindeksi juhtudest oli neid antud võrdsel arvul, reeglina oli lisaindeksi andnud vaid üks raamatukogu (kõige rohkem TAR). Lisaindeksi andmine pole alati obligatoorne, kuid mõnikord saaks sellega vältida aspektierinevusi, nt. raamat Soome kristlikust üliõpilasühendusest RR-s 378, TÜR-s 262, Soomes mõlemad indeksid; raamatule naistemaatikast Christa Wolfi teostes ei piisa indeksist 396 Naisküsimus, kui puudub kirjanduse liigi indeks.

Kõige vähem oli valimis **indeksite struktuuri erinevusi**, mis võivad esineda liitindeksite moodustamisel. Liitindekseid oligi valimis valdav enamik – 68,6%.

Täheldati järgmisi erinevusi: 1) indeksi moodustamine määraja või suhtemärgi abil:

674:665.9	–	674.028.9
-----------	---	-----------

2) indeksi osade erinev järjestus:

7(94)(069)	–	7(069)(94)
------------	---	------------

3) erinevate määrajate kasutamine:

72(091)	–	72.032
---------	---	--------

Vahel oli eelistatud indeksi moodustamisel pikemaid (ja kohmakamaid) variante, nt. 820/89(103+104) maailma rahvaste kirjanduse tähistamiseks, kus määraja on liigne, või 820/89(38) kreeka kirjanduse puhul, kuigi selleks on olemas indeks 875.

Analüüsitut üldistades võib nentida, et liigitusühtsuse seisund Eestis ja Soomes on üsna ühesugune (vt. lisa 1). Liigituserinevusi on rohkesti, kuid enamasti pole tegemist liigituseksitustega, s.o. eba-

kompetentsusega. Paaril eksitusjuhul oli süüdi keeleline väärtõlgendus – samastati terminid "securities" (väärtpaberid) ja "security" (julgeolek), "civil rights" (kodanikuõigused) ja "civil law" (tsiviilõigus). Viitlaskmisi leidis ka teadusalade eristamisel, nt. elektroonika (621.382) ja andmetöötlusseadmete (681.3) eristamisel, või raamatupidamise (657) suunamisel rahanduse liiki (336), tööõiguse (349.2) suunamisel liiki 36 jmt. Enamasti oli teistsugune lahendus trükise sisuga ka mõneti põhjendatav, nii võib koraalikäsikirjade uurimus kui manuskriptoloogia kuuluda ka pealiiki 0. Ka on raamatukogudes nende tüübist ja profiilist sõltuvalt välja kujunenud oma spetsiifiline liigituspraktika, mida ei saa kuidagi pahaks panna ega eirata; on mõistetav, et kõrgkooli raamatukogu kasutab rohkem ja detailsemaid õppekirjanduse vormimäärajaid ja erialaraamatukogu arvestab aspekti või teadusala valikul eelkõige oma profiili. Tugevasti on kõigi Eesti teadusraamatukogude liigituspraktikat mõjutanud end. N. Liidu kesk-(tsentraliseeritud) liigitamine, mistõttu see ei ole mõnes osas praegugi veel kooskõlas tegeliku UDK-ga, nt. püsib etnograafia pealiigis 9, kuigi UDK näeb selleks ette indeksi 39. On aeg loobuda kõigist tolle perioodi jäänukeist: tähtedest (UDK on ikkagi puht numbriline süsteem), omal ajal soovitatud RBK indeksilõppudest jms. Liigitussüsteemi puhtuse vastu võib tekkida ka teist laadi eksitusi: välise sarnasuse tõttu oli valimi indeksite hulka sattunud M. Dewey' küm-nendliigituse indekseid, nt. 658.4, mis UDK-s puudub.

Ei kasutata ja ehk ei tuntagi veel kõiki UDK võimalusi. Nii ei kasu-tata peaaegu üldse materjalimäärajat -03, harva võib leida isikumäärajat -05 (Soome raamatukogudes üpris sagedane), keegi pole kasutanud botaanika ja zoologia liikides kehtivat võimalust erimäärajate moodustamiseks indeksilõppude lisamisega. Rohkem peaks pöörama tähelepanu raamatukogusisesele liigitusühtsusele, mille vastu eksiti ka selles valimis. On aeg õppida tundma fasseti-seerimise olemust ja võimalusi nende liikide näitel, kus seda juba rakendatakse (nt. 81), kuna UDK täiustamisel selle meetodi osakaal üha suureneb.

Liigituserinevuste tekke analüüs viib välja 3 põhitegurile:

1) trükiste sisu, mis alati ei ole üheselt tõlgendatav: sageli käsitletakse teemat mitmest aspektist, mis omavahel on sedavõrd põimunud, et on raske eristada, milline neist on määrav. Liigitus on aga reeglina aspektiliigitus, kus adekvaatse aspekti leidmine on oluline. Seda laadi trükiste hulk kasvab pidevalt;

2) **liigitussüsteem**, kui see annab alternatiivseid liigitusvõimalusi. UDK pakub alternatiivlahendusi küllalt paljudel juhtudel, nii on programmeerimiskeeltele indeksid koguni 3 pealiigis (519, 681.3, 800), materjali saab tähistada nii spetsiaalse üldmäärajaga –03 kui ka aspektimäärajaga .002.3, sama tähendusega liitindeksit saab moodustada sageli nii erimääraja kui suhtemärgi abil. Seda käsitatakse teisalt ka UDK positiivse omadusena – liigitussüsteemi paindlikkusena, mis võimaldab igal kasutajal valida nimelt temale sobiva lahenduse*;

3) **liigitaja**, tema oskus viia trükise sisu kokku liigitussüsteemiga. Eksperimendid** on näidanud, et eri liigitajate otsused sama trükise suhtes ja ka ühe liigitaja otsused eri aegadel võivad paljus erineda. Ühtsuse seisukohalt on **olulisim** liigitusmetoodika hea valdamine ja pidev järgimine liigitaja poolt. Seda ei korva liigitatava eriala tundmine. Ühtsust tõstaks ka liigitamise **redigeerimine**, mida meie raamatukogud endale (seni) lubada pole saanud. Ent inimaju tegevusena säilitab liigitamine alati teatava subjektiivsuse ja erinevused ei ole täielikult välistatavad***.

Subjektiivsuse faktor toimib ka märksõnastamisel, mida vahel kaldutakse vastandama liigitamisele. Sellestki võib tuua rea konkreetseid näiteid, kasvõi Soome raamatukogudest, kus erinevad otsused on täpselt samuti võimalikud: perinne – kansanperinne – kansankultuuri, arkielämä – elämäntapa jne.

Täielik liigitusühtsus on võimalik ainult keskliigitamise tingimustes. Nii oli N. Liidus Üleliidulise Raamatupalati trükikaardi abil saavutatud peaaegu 100%-line ühtsus venekeelsete raamatute liigitamisel****. Eestis on keskliigitamine rakendatav muidugi siin ilmuvate trükiste osas. Varem toimunud keskliigitamine oli suunatud rahvaraamatukogudele. Et Eesti trükised on suhteliselt vähe diferentseeritud – suure osa trükitoodangust moodustab ilu-, laste- ja õppekirjandus, mille liigitamine raskusi ei valmista, teaduskirjanduse osakaal on minimaalne –, ei ole keskliigitamise efektiivsus teadusraamatukogudes

* Guide to the use of UDC/McIlwaine, I.C. – The Hague, 1993, p. 15.

** omaaegne Cranfieldi eksperiment jt.

*** võib kujutella, millise "müra" tooks kaasa liigitamise usaldamine arvutile.

**** muidugi UDK-d kasutatavais raamatukogudes.

märkimisväärne. Kas ja kuivõrd hakkavad keskliigitamise funktsioone täitma tulevased kataloogimiskeskused, sõltub mitmest asjaolust. Ei ole välistatud senise keskliigitamise negatiivsed küljed: miski ei garanteeri, et trükis saabuks esimesena just vastavasse kataloogimiskeskusse, nii et seal antud indeks(id) oleks(id) õigeaegselt ülevõetavad teistes raamatukogudes (meenutagem vaid omaaegseid trükikaardi ooteaegu!). Praegustes tingimustes pole kindlustatud kõigi trükiste saamine ka kataloogimiskeskustes. Tuleb fikseerida veel rahvusbibliograafia ja kataloogimiskeskuste osa eestikeelsete trükiste liigitamisel: oleks loomulik, et kataloogimiskeskuses antaks indeks(id) süvatasandil, ja see ei tarvitse alati ühtuda rahvusbibliograafias antavaga. Muukeelsete trükiste puhul saab vaid liigitusmetoodikat ühtlustada eri raamatukogude/kataloogimiskeskuste vahel.

Selleks on mitu võimalust:

1) nn. autoriteetsusfailid (authority file), milles fikseeritakse igas vastavas andmebaasis/kataloogis kasutatavad meetodid ja otsused alternatiivsete lahenduste suhtes. Autoriteetsusfailid tagavad järjepidevuse ja nende koostamisele osutatakse üha enam tähelepanu*. Samal eesmärgil on meiegi raamatukogudes peetud nn. otsuste kartoteeke – kujundagem neist siis tõelised autoriteetsuse allikad, mis tagaksid suurema ühtsuse nii raamatukogude sees kui vahel;

2) kokkulepped ja meetodilised ühisotsused raamatukogude/kataloogimiskeskuste vahelisel tasandil, mis ei tule alati kergelt, kuna eeldavad kompromisse ja loobumist mõnest harjunud tavast, aga milleks ühtsuse huvides peab olema valmis. ERÜ liigitamise ja märksõnastamise töögrupp kavatsebki hakata arutama liigitusmetoodika küsimusi liikide kaupa ning edastada vastvõetud otsused raamatukogudele;

3) liigitusmetoodika üheks konkreetseks juhiseks on: mitmese tõlgendusvõimaluse puhul anda trükisele alati mitu indeksit;

4) kataloogimiskeskuste rolliks peaks edaspidi kujunema vastavate erialade liigitusmetoodika süvendatud läbitöötamine;

5) väga vajalik on liigitajate täienduskoolitus, milleks reaalseid võimalusi on üsna keeruline leida – isegi vastavat erialakirjandust on äärmiselt vähe!

* Guide to the use of UDC/ McIlwaine, I.C. – The Hague, 1993, p. 28.

Arvutikataloogi loomisel tuleks silmas pidada :

- 1) sellel peab olema oma autoriteetsusfail, mis lähtuks praegusest UDK ametlikust etalonist UDC Master Reference File (MRF),
- 2) tuleb määratleda arvutikataloogi liigitussügavuse tasand, mis ei tohi olla üldisem praegu teadusraamatukogudes kasutusel olevast,
- 3) ühtlustamine ei tähenda nivelleerimist: kataloogimiskeskuse indeks(e)il peab küll olema suunav roll ja omaette väli koondkataloogi formaadis, kohalikes ("kodu"-) kataloogides peab igale raamatukogule jääma võimalus kasutada just temale sobivat versiooni (lühendvorm, pöördvorm vmm.).

Kirjandus:

1. UDK MINTTU-tietokannoissa: Suomen tieteellisen kirjastoseuran sisällönkuvausprojektin raportti. Tampere: Tampereen teknillinen korkeakoulu, 1989. 43 s. (Tiedote/Tampereen teknillinen korkeakoulu, kirjasto; 8).
2. Guide to the use of UDC: an introductory guide to the use and application of the Universal Decimal Classification/ McIlwaine, I.C. The Hague: International Federation for Information and Documentation (FID), 1993. 124 p. (FID Occasional Paper; 5).

1. Corporate information systems management: the issue facing senior executives/ C a s h, James J. jr. a.o. – Homewood, 1988.

RR 338.24 + 002.513.53
 TÛ 002.63(73)
 TA 658.012.011.56 + 658.012.45
 TTÛ 658.012.45:681.3(075.8)

2. Kotikunta ja asuinpaikka: Kotipaikkatoimikunnan mietintö/Sisäasianmin. – Helsinki, 1993.

RR 316:334.52(480)
 TA 351.755.3(480) + 312.91/.92(480):34
 HÛ 351.755.2 + 347
 Joe. 342.737
 Oulu 349 + 314

3. Att flytta hemifran: boendets roll: ungdomar vuxenblivande ur ett situationsanalytiskt perspektiv/L ö f g r e n, Anders. – Lund, 1990.

TA 332.832.22–053.6 + 316.346.3–053.6
 TÛ 338.4:624(485)
 HÛ 316.344.54–053.7 + 159.922.8 + 365–053.7 +
 365–053.81
 Joe. 816.334.54–053.7:911.37 + 159.922.8 +
 365–053.7:316.723–053.7 + 314.743–053.7:316.6
 Oulu 333.32 + 331–053.7

4. Artificial intelligence using C: The C programmer's guide to AI techniques/ S c h i l d t, Herbert. – Berkeley, 1987.

RR	681.3.004 + 681.3.06:800.92(C)
TTÜ	007
TTÜF	007:159.955
HÜ	007.52 + 681.3.06 + 519.683
Oulu	681.327.12:159.92:681.3.06C
Tamp.	007.52 + 519.683 + 159.05 + 681.327.12 + 681.3.06C
Cranf.	681.3.04

5. Information systems concepts for management/ L u c a s, Henry. – NewYork etc., 1986.

RR	651.01
TA	658.012.45
TÜ	658 + 681.3 + 621.391
TTÜ	651.01:681.3
HÜ	65.012.45:681.3.02
Oulu	681.3.02:65.012.2
Turu	65.012.45

6. Introduction to communication studies/ F i s k e, John. – London; NewYork, 1990.

TA	003.62 + 316.77 + 659.3
TÜ	003 + 008 + 07
HÜ	003.62
Oulu	003.62 + 800.1
Jyv.	003 + 316.454.5
Joe.	659.3.001:316.77:801.54 (1982.a.v.-a.)
Lapp.	621.391 (1982.a.v.-a.)

7. Prostitution i Helsingfors – en studie: kvinnokontroll/ J ä r v i n e n, M. – Åbo, 1990.

TÜ	392.65
TA	351.764 + 613.882
RR	351.764
HÜ	351.764(480) + 392.65(480)
Oulu	351.764(480.1) + 396(480.1)
Joe.	351.764 + 3-055.2 + 176.5
Jyv.	16.7 + 351/354 + 396

8. The Norton anthology of short fiction/ C a s s i l l, R. V. – New York; London, 1986.

RR	82-3
TÜ	820/89(103+104)(082.21)-3
TA	82-32
TTÜ	82(100)-32

RAHVARAAMATUKOGUD

Leili Iher

MIDA TEHA TÄNA?

Tehnikakirjanduse bibliograferimine Tartu Linna Keskraamatukogus

R. R. Bowker'i firma on "teinud oma parima", kogudes ja ette valmistades matrjali "Saadaolevate raamatute" aineleendi jaoks, kuid ta ei garanteeri, et see info oleks täielik ja veatu. Selle suurepärase bibliograafia "Subject Guide to Books in Print" üht väljaannet (1989–1990. Vol. I–IV. New York, R. R. Bowker*, 1988), mis on kingitusena nüüd kättesaadav Tartu Linna Keskraamatukogu bibliograafiaosakonnas, saab eesti bibliograaf vaadata küll väikese värina või suure aupaklikkusega: 7886 lehekülge süstematiseeritud raamatukirjeid peamiselt viimastest aastatest, üksikute varasematega, üle 65 500 märksõna juurde paigutatult, kusjuures puudub ilukirjandus (luule, proosa, draama konkreetsetelt autoritelt), aga ka piibli (koraani, toora) jt pühade raamatute trükid (kuid kommentaarid, ajalugu, versioonid jms leiduvad), samuti pole köitmata materjali, pamflette, buklette, perioodikat, seriaale, ristsõnu, karikatuure, kalendreid, mikroforme, audiovisuaalseid eri materjale, noote, libreto sid. Niisiis sisaldab andmebaas teadusliku ja populaarse täiskasvanute ja noorsookirjanduse ja kordustrükid, samuti kõik muud raamatutüübid kõigilt ainealadelt tingimusel, et nad on avaldatud USAs või levitatavad ainuliselt Ühendriikides ning müügiks või avalikkusele kas ise või kopeerimiseks kättesaadavad. Siin on kiiduväärt selgus põhimõtetes, samas küllaldane info iga teose kohta (autor, kaasautor, toimetaja,

* Richard Rogers Bowker (1848–1933), autor ja kirjastaja, sünd. Salemis.

tõlkija, tiitel, originaali tiitel, köidete arv, köite number, trükk, ümbertrükk, Kongressiraamatukogu šiffer, aine, keel – peale inglise –, leheküljed, liik, trükiaeg, köite tüüp, hind, ISBN; levitaja, kui see pole trükkija).

Boeker'i andmebaasi aluseks on raamatumüüjate, libraaride, kirjastajate, raamatute ja infopankade info. See andmebaas sai alguse 1948. aastal pealkirjade loetelust, mis sisaldas Bowker'i "Kirjastajate aasta-müüginimekirjas" (PTLA). Selle andmebaasi viimine arvutisse 1960. aastail – kasutades bibliograafilise info avaldamise süsteemi (BIPS) – võimaldas Bowker'il laiendada värske info hankimist otse teistelt kirjastajatelt. Nüüdseks on hõlmatud üle 30 000 kirjastaja. Fikseeritakse ka lähiajal (viie kuu jooksul) ilmuvad teosed. Kõige hiljem 2 aastat pärast info laekumist jõuab see BIPS-andmebaasi, mis on kogu mahus kasutatav nii sidusrežiimil kui ka mikrofiššidel.

Kui ainuüksi kaht aastat hõlmav info esitleb näiteks üle 800 piiblit käsitleva teose, 199 C-programmeerimiskeelt puutuvat teost, 127 raamatut arvutimängude kohta, 320 nimetust kirjanduskriitikat, 131 nimetust lastekirjanduse ajaloo ja kriitika kohta, 16 lasteraamatute biobibliograafiat (meenutame, et märksõnu on Kongressiraamatukogu märksõnanimetustest PTLA-sse valitud kokku üle 65 500), siis on ehk pisut vaevane tulla tagasi Eesti oludesse provintsi maataapidesse Bibliotheka Universitas Tartuensis'e varjus eksisteerivasse rahvaraamatukokku, kus C-keele kohta on 17 raamatut (neist 13 venekeelsed) ja arvutimängude kohta 10 (neist 6 venekeelsed). Ja siiski. Juttu tuleb jätkuvalt bibliograafiast, peamiselt tehnikakirjanduse teemanimestikest.

Rahvaraamatukogu, vähemasti Tartu linnaraamatukogu materiaalne staatus on stabiliseerumata, kuigi juba kosumas pärast mõneaastast rasket põdernist. Seepärast seiskus linnaraamatukogus tehnikakirjanduse nimestike väljaandminegi. Sama maja bibliograafiaosakonnas on küll 1993–1994 koostatud ja masinakirjalisena paljundatud nimestik "Turumajandus" (1993 – 39 lk., 1994 – 24 lk.), kuid füüsiliselt on see suuresti ebakvaliteetne – raskesti loetav. Ei saa loota, et tänapäevase trükitehnika võimaluste juures niisugune vaatepilt lugejat kütkestab. Kindlasti peibutab heal paberil, värvikas ja efektne "Vahitorn" tänaval möödakäijatest kokku suurema lugejaskonna kui poolikute või vaevu loetavate tähtedega kohalik kopeerpaljundus teise aastatuhande tehnikaimede paistel. Selge, et välimus mõjub kasutatavusele; andestatav, et inimene ei kurna oma silmi

udukirjade tähenduse mõistatamisega. Ja on kahju mahavisatud vaevast: bibliograafiaid tehakse ju selleks, et valgustada lugejate teed kirjanduse juurde.

Tehnikakirjanduse osakond ei ole viimastel aastatel hakanud vormistama oma kogu kajastavaid nimestikke väljaanneteks; küllap ei väärigi muutunud ajas enam avaldamist valmis, aga kartoteeki jäänud nimestikud – nii "Metallilõikepinkide" kui ka "Põllumasinate" aine on tegelikkuses oma tehniliselt tasemelt kaasajastumas, Läänele orienteerumas, nii et mustandnimestikes peegelduv vana, nõukogude päritolu masinapark ehk ei vaja enam suuremat tähelepanu (ja tulevikuski on lootust vaid üksikute tehnikaajaloolaste tähelepanule). Nii amortiseerub koos tehnikaga ka kirjandus. Kaas-aegsete masinate kohta aga puudub veel õieti nimestiku mahus kirjanduse fond. – Samas riulis tolmu koguv kartoteek "Talu" (ca 450 kirjet ja registrid) vajaks lisanduseks taluniku jaoks praktilist tähtsust omavaid täiendavaid materjale, aga talu seisund ei ole ometi veel riiklikultki paigas. Seevastu nimestikuks mõeldud "Programmeerimine", mis formaalselt jätkab 1988. a. samanimelise nimestiku järjena, paisub iga nädalaga ja kinnitab veenvalt, et ka tehnikakirjanduse bibliografeerimine nõuab kaasaegset tehnilist taset: muutuvat, uuenevat, laienevat materjali saab lugejale rahuldava päevakajalise kiirusega vahendada küllap arvuti, mitte enam trükitud info. Mustandkartoteeki, mis küll formaalselt kasutatav, ei pakuta lugejale praktikas ega oska lugeja seda soovidagi. Paraku on tehnikakirjanduse osakond üks väheseid ilma arvutita infoasutusi Eestimaal.

Muidugi ei ole uue kirjanduse saamine praegu ühelgi tehnikateemal piisavalt hõlmav ja seetõttu taltub osakonna meelekindlus materjali pakkuda: me ei tea, mida kõike peaks meil olema, mida võiks olla, et teemat tutvustada kaasaegsel tasemel. Kui tuletame meelde Bowker'i bibliograafiat, siis usume, et niisuguse väljaande põhjal orienteerumine võimaldaks vältida suuri möödalaskmisi.

Läki siis minevikku, et olevikus joon alla tõmmata tehtule nii tarbetu kui ka vajaliku töö osas.

Käesoleva tagasivaate koostaja, erialalt eesti filoloog, on töötanud tehnikakirjanduse bibliograafina 18 aastat, seejuures on teemanimestike koostamine osakonna kogude põhjal pidevalt olnud üks tööloik. Ilma erihariduseta, kuid piisava bibliograafilise praktikaga ja vajaliku süvenemisega on tegelikult tehtud suur töö tehnikaraamatu propageerimiseks. Saabuva ajakirjanduse bibliografeerimise, artiklite

süsteemilise kartoteegi täiendamise, raamatuülevaadete koostamise ja muu pisitöö kõrval kujunes nende aastate jooksul väike kogu kirjandusnimestikke, millega oli algust tehtud juba mõni aeg varem ja mis oma ühtlase välimusega ja käepärase formaadiga pälvisid enesestmõistetava kuulumise osakonna argipäeva. Nood nimestikud ei tolmunud, nagu nüüd mustandkartoteegid.

7 nimestikku Paide trükikojast, 1 Tartu Heidemanni-nim. trükikojast, 33 eksperimentaalkombinaadi "BIT" rotaprindist – see on 41 nimestikku lugejatele tasuta tutvumiseks kirjandusinfoga kaugel raamatukogust ja muidugi ka kohapeal. Tasuta sellepärast, et kultuuriministeerium finantseeris meie tellitud tiraaži ja meie lugejad said soovi korral endale tagastamatu laenusena vastava nimestiku, kuni neid jätkus. Enamik nimestikke tundus meeldivat ja kadus kiiresti. Mõne nimestiku küsimine ja vajamine kestab veelgi, ehkki tiraaž ammu otsas. Suurema trükiarvuga tellisime nimestikke "Käsitöö" (1989, 2500 eks.), "Oma maja" (1987, 2500 eks.), "Televiisorid" (1989, 2000 eks.); - kõige väiksem tellimus oli 300 eks. ("Õmblusmasinad", 1982; "Originaalsed ajamid ja liikurid", 1983; "Magnetofonid", 1981; "Elektrikule", 1978). Kui nimestik ise ehk sisaldaski huviväärt kirjandust, aga spetsiifilise teema tõttu prognoositi talle väike tarbijaskond ("Teedeinsenerile", "Metsatööstusest", "Ohutustehnika ehitusel", "Puidutööstusest" jmt), siis paljundati ta kohapeal, raamatukogus, masinakirjalisena ja kokkuvõttes jäi ta nii vastukajata kui ka säilitamata.

Menu vähesuse vältimiseks hakkasid nimestikud tööplaani tulema suuresti laenutajate ettepanekul. Mõne nimestiku populaarsus tingis hilisematel aastatel täiendava väljaande, nagu "Raadiovastuvõtt" 1987 ("Raadiohuvilisele" 1975; "Raadioskeemid" 1979), "Magnetofonid" 1988 ("Magnetofonid" 1981), "Autode elektriseadmed ja elektroonika" 1988 ("Sõiduauto" 1980; "Veoautod" 1981; "Eritöödeautod" 1982; "Haagised" 1983), "Elektroonika" 1992 ("Elektroonika huvilistele 1984), "Oma maja" 1987 ("Individuaalehitajale" 1973; "Suvemajad. Saunad. Kaminad" 1973; "Projekte individuaalehituseks" 1982), "Televiisorid" 1989 ("Televiisorid" 1983). Trükiõhnalisi nimestikke saadeti plaanipäraselt piirkonna kõigile funktsioneeriva tehnikaraamatukoguga asutustele, lisaks valikuliselt vastava profiiliga asutustele Tartus (Tartumaal). Vähesel arvul tehnikateemalisi nimestikke levitas ka Kultuuriministeerium ja Tartu linnaraamatukogu metoodikaosakond; peamiselt ja pidevalt tegeles sellega tehnikakir-

janduse osakonna infobibliograaf, kes, lähtudes nimestiku teemast, saatis neid ka raamatukogudele Haapsalust Narvani, koolituskeskustele (nagu "Autom", Meegomäe tehnikakool), kutsekesk-koolidele (Tartus, Paides, Räpinas, Kuressaares ja mujal). Nii sugenes uusigi sidemeid, uusi lugejaid – sageli telliti kirjandust nimestiku alusel RVL teel.

Kui algul oli osakonna teemanimestikes domineerinud kirjandust tutvustav funktsioon pealkirjade ja süstematiseerimise kaudu ja kirjed olid nummerdamata ("Individueaalehitajale" 1973, "Automatiseeritud juhtimissüsteemid" 1975 jt Õie Tammissaarelt, "Elektrikule", "Toitlus-ettevõtete seadmed" ja "Tootmisjuhile" 1978), siis uue bibliograafi poolt poolelioleva tööna Liidia Kanguselt ülevõetud nimestikus "Sõiduauto" tundus mahuka materjali jaoks vajalik olevat lisada aine-loend. Edasistes nimestikkudes muutuski materjali analüütiline esita-mine tähtsaks ja aineloadile lisandus vastavate masinate, seadmete jms markide loend, mis õieti kujundaski nimestike populaarsuse. Nimelt otsivad lugejad väga tihti tehnikakirjandusest midagi konkreet-set vajaduse tõttu remontida, moderniseerida, paremaks muuta, kohandada, asendada, aga ka ise konstrueerida, valmis ehitada. Seetõttu said aine- ja markide loendid nimestikes esmatähtsaks ja kirjandusega, mis nimestikku valiti, tehti kõvasti tööd just vastavate loendite ammendavuse huvides.

Kuna toona oli tehnikakirjandus põhiliselt venekeelne, nagu ka lugejatest suur osa valdas vaid vene keelt, siis peeti osakonnas loo-mulikuks esitada nimestiku süsteemi pealkirjad, nagu ka tiitelleht, eessõna ja aineloadki venekeelse paralleeltekstiga.

Kuivõrd nimestike trükkimine ei laabunud piisavalt kiiresti, lisandus trükikojaperioodil kogusse (rohkesti) uusi teemakohaseid raamatuid. Üritati need lisada eri lehtedena masinakirja kopeerpaljun-duses ("Toitlusettevõtete seadmed" – lisalehtedel 12 kirjet; "Tootmis-juhile" – lisalehtedel 100 kirjet). Aineloadi tõttu vältimatu kirjete numereerimine tingis praktilisema lahenduse otsimise. Nii tegi bib-liograaf näiteks "Sõiduauto" nimestikku täiendades kogu numerat-siooni ja viitesüsteemi (üle 600 kirje kohta) kahel korral ümber, veendudes töö käigus, et see suur vaev on mõttetü ja et lisandused tuleb edaspidi liita A, B, C lisamisega vastavalt süsteemis koha leidnud teose järjenumbrile. Nii kaob küll ülevaade nimestikku võetud raamatute (ja artiklite) täpsest arvust, kuid viidete ümbertegemisel võimalikud vead jäävad ära. Pealegi võiks nimestiku täpse mahu

kindlaks teha lihtviisi kokku lugedes topeltnumbreid, millele osutab numbrile lisatud täht. Nagunii oli viited vaja ümber nummerdada, kui nimestiku jaoks leitud materjal oli läbi vaadatud ja süstematiseeritud ning nummerdati vastavalt süsteemile.

1970. aastal koostati väiksemaid ja ehk vähem aega nõudvaid nimestikke. Kogemuste kasvades paranes ka töötempo. Kuna lisandus kõigi nimestikku võetavate raamatute läbivaatamine *de visu* – nii näiteks "Patendindus" (1987) 631 + 4 nimetust, "Mootorid" (1990) 668 + 21 nimetust, "Oma maja" (1987) 963 + 39 nimetust –, oli nimestiku koostamine töömahukas juba raamatute lappamise seisukohalt. Kummati on kirjandusnimestiku koostamine töö, mis võimaldab raamatukogumelus praktiliselt isoleeruda ja süveneda, nii et introvertsele raamatukoguhoidjale on see paslik moodus suhtlemisest puhata.

Selle omamoodi laineharja tehnikakirjanduse bibliografeerimistulemuste avalikustamises lõpetas kokkuvõtlikult, kuigi mitte lõpetama planeeritult, nimestik "Tehnikakirjanduse kaudu avatud maailmas". Nimestik oma sisu ja eessõnaga on tänaseks saanud põhimõtteliselt uue tähenduse. Väljendasime tollal (1989) rahulolematust 9-aastase "ajutise" paiknemisega raamatukogu 4. korrusel, lugemissaali, avariilite ja paljundus- ning kopeerimisaparatuuride puudumisega. Nüüdseks on see "ajutine" saanud juba 14-aastaseks. Osakond töötab endiselt pastaka ja pödurate kirjutusmasinatega poolel taevateel. Paremate aegade ootuses on hääbunud RVL, sest see toimib lugeja tasku arvel, mis ei ole alati piisavalt kopsakas. Patendikirjanduse tellimise lõpetas rahapuudus. 300 nimetust ajakirju on asendunud 54 väljaandega (36 eestikeelset, 6 inglise-, saksa- ja soomekeelset, 12 venekeelset), nende hulgas 2 regulaarselt kingitavat. Koondkataloog on likvideerumas, sest enamik asutuste tehnikaraamatukogusid on likvideeritud – koondkataloogi koondada pole midagi uut. Võõrkeelseid raamatuid saame peamiselt annetustena Soomest ja Sakzamaalt (seejuures tehnika alal suhteliselt vana kirjandust). Venekeelse raamatu põhiallikas on turukaubandus. Sihipärane planeeritud komplekteerimine ei ole veel võimalik. Töötajate arv on kahanenud peaaegu poole võrra. Olemasolevates tingimustes ei ole rakendust bibliograafilegi, sest nukravõitu seisus pole tööks vajalikku materjali. Oleks õige aeg pöörata tuulte päri ja üle minna uutele töövõtetele – õppida bibliografeerima tehnikakirjandust otse arvutisse nii temaatiliselt kui ka analüütiliselt. Kuni selleks mate-

riaalne baas ja ka psühholoogiline valmisolek puudub, kestab ANTRAKT.

Kui suurte rahvusbibliograafiate koostamine nõuab suurt organiseerimist ja palju kompetentset kaadrit ning on orienteeritud teadustööle, kultuuriloole, siis senine töö tehnikakirjanduse bibliografeerimise alal Tartu linnaraamatukogus kinnitab, et ka üks on võitlusväljal sõdur ja rahvaraamatukogu lugeja vajab argist, konkreetset, mitmesugust infot. Praktika on veennud, et bibliograafiatöö tasub ja rahuldab vaid küllaldase kirjandusbaasi ja sisu analüütilise avamise puhul. Olgu R. R. Bowker meile julgustuseks, et avatud kultuuris kujutab bibliograafia endast üht kivi kultuurikonstruktsioonis. Taotlegem siis tingimusi selle kivi vormimiseks ning paikapanemiseks.

Elle Tarik, Tiina Tarik

VÄLISEESTI TRÜKISÕNA JA SELLE LUGEJA TARTU LINNA KESKRAAMATUKOGUS

Ühel 1988. aasta ilusal suvehommikul tõi meie raamatukoguhoidja Hille Uustalu (Aaloe) tööle kaasa rõõmsa sõnumi. Ta küsis, kas meie raamatukogu tahaks saada väliseesti kirjandust. Tema tädil, teenekal folkloristil Hella Keemal Eestist oli olnud pidev kirjavahetus keeleteadlase Valter Tauliga Rootsist. Valter Tauli suri 1986. a. ning tema kasupoeg politoloogiadoktor Rein Marandi soovis oma kasuisa raamatukogu kinkida Eestisse ja oli selles asjas küsinud nõu Hella Keemalt. Muidugi tahtsime neid raamatuid. Rein Marandi kinkiski oma kasuisa suurest raamatukogust ilukirjanduse ja mälestuste-raamatud meile. Suurt abi raamatute kohaletoimetamisel saime tollal Soomes töötanud Toivo Kuldsepalt, kes Rein Marandi kingitud raamatusaadetisele lisas raamatuid Soomest Erika Nivanka (Viirsalu) kogust.

Rein Marandi kingitus (437 raamatut + peaaegu täielik komplekt ajakirja "Mana") pani meie väliseesti kirjanduse kogule väga hea sisulise aluse. Nimelt oli selles enamik Eesti Kirjanike Kooperatiivi proosateostest, väga esinduslik luuleraamatute kogu ning suur osa parematest mälestusteraamatutest. Nii saime hea lähtepositsiooni, s.t. kohe algusest peale pakkuda lugejatele head valikut pagulaskirjandusest.

Põhimõtted, mille alusel väliseesti kirjanduse kogu korraldada, määrasime kindlaks mõttetalgutel. Need põhimõtted on ajaproovi läbi teinud ja osutunud meie raamatukogu oludes headeks. Otsustasime, et väliseesti kirjandus kui kingitus on meie raamatukogus omaette kollektsioon ning sellepärast saab ta oma inventariraamatu, templi ja siigli (VE). Inventariraamatusse pannakse kirja ka kinkija nimi; kui on tegemist Eesti raamatukogudelt ümberjagamise teel saadud raamatutega, siis on kirjas vahendaja raamatukogu nimetus. Samuti otsustasime, et selle kogu komplekteerimine, kataloogimine, raamatukogulik vormistamine, hoidmine ja lugejatele laenutamine hakkab

toimuma omaette sektoris. Ühelt poolt on nõnda raamatukoguhoidjal võimalik paremini spetsialiseeruda, töö on kvaliteetsem, teiselt poolt jõuab raamat siis kiiremini lugejani. Praktikas on tõesti nii olnud, et hommikul postist saadud raamat on juba sama päeva õhtuks lugeja käes.

Veidi kahtlesime ja polnud päris üksmeelel selles, kas kõiki raamatuid koju laenutada. Kuid juba esimese laenutuskuu järel rakensime põhimõtte, et kojulaenus on rahvaraamatukogus kõige tähtsam. Algsed kartused õnneks tõeks ei läinud: meie lugejad on olnud hoolikad. Küllap avaldab seejuures mõju, et lugeja suhtleb 1–2 laenutajaga – suhe on isiklikum kui suures üldlaenusosakonnas. Kaduma on läinud vaid 8 raamatut, mis on samaväärsega asendatud. Viie tegevusaasta kohta pole seda just palju ja ühtegi ainuexemplari pole me kaotanud. Kui väga lugejad neist raamatuist hoolivad, näitab seegi, et Moskva augustiputši ajal pakkus üks lugeja raamatutele igaks juhuks enda juurde varjupaika.

Rein Marandil meie kogu alusepanijana oli väga hea käsi. Kuue aastaga on väliseesti kirjanduse kogu Tartu Linna Keskraamatukogus väga hästi kosunud ja kasvanud:

1988. a. saime raamatuid	544 eks.,	440 nimetust
1989. a. " "	190 "	100 "
1990. a. " "	1945 "	542 "
1991. a. " "	1403 "	391 "
1992. a. " "	2391 "	199 "
1993. a. " "	1395 "	193 "
1994. a. " "	1003 "	145 "

Meile on raamatuid ja ajakirju saatnud 33 üksikisikut välismaalt ja 7 Eestist ning 11 asutust ja organisatsiooni välismaalt ja 2 Eestist. Umbes pooltele oleme mõned raamatud ka vastu saatnud. Kahjuks piirab raamatuvahetust kõrge postimaks. Kui postimaksud Eesti Vabariigis oleksid kultuurivahetust soodustavamad, oleks vahetus palju tõhusam ning rõõmuks ja kasuks mõlemale poolele.

Üksikisikutelt oleme saanud 950 raamatut, asutustelt ja organisatsioonidelt, s. h. Eesti raamatukogude vahendusel – 7435. Suuremad ja sisuliselt olulisemad annetused on tulnud Rootsist Rein Marandilt (438 raamatut + ajakirjad), Harald Keilandilt (47 + hulgaliselt ajakirju) ja Elmar Pettailt (79); Ida Metsnurmelt Belgiast (42), Erika Nivankalt

Soomest (107), Maimu Raudsepalt USA-st (67). Oma täieliku teoste kogu on meile saatnud kirjanikud Ilmar Jaks, Hannes Oja ja Elmar Pettai. Oma luulekogusid on kinkinud ka Helmi Rajamaa ja Bernard Kangro. Sisult väga olulised on olnud ka väiksemaarvulised, kuid haruldasemate trükiste annetused Maria Pedak-Karilt, Siiri Puustilt, Elmar Järvesoolt ja Mardi Valgemäelt USA-s; Helgi Pedeliilt, Vaike Rannult, Ene Rungelt ja Hannes Ojalt Kanadast, Valdemar Vilderilt Austraaliast; Rutt Käbinilt, Anni Roopilt, Enno Klaarilt, Artur Taskalt ja Aksel Vaigurilt Rootsist jpt.

Eesti Arhiiv USA-s (Jüri Viiroja) on saatnud üle 3800 raamatu ja rohkesti ajakirju, Tartu Instituut Torontos (Endel Aruja) – üle 1000, Tartlaste Selts Kanadas – üle 500 jne. Vahemärkusena olgu öeldud, et Tartu Instituut, Eesti Arhiiv USA-s, Sydney Eesti Muinsuskaitse Selts, Tampere raamatukogu ning Eesti Rahvusraamatukogu ja Tartu Ülikooli raamatukogu on meile kinkinud ka märkimisväärse koguse võõrkeelset kirjandust.

Mõnikümmend eriti olulist väliseesti trükist oleme Eesti raamatukauplustelt ja -oksjonitelt ka ostnud. Kultuuriministeeriumi endine ja praegune raamatukogunõunik Ivi Tingre ja Tiiu Valm on meid sel puhul rahaliselt aidanud. Samuti on meil olnud väga head suhted Eesti raamatukogudega. Eesti Rahvusraamatukogu ja Tartu Ülikooli Raamatukogu töötajad on meile raamatuid vahendanud, samuti Anne Valmas (Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu) ja Leida Laidvee (Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu). Head vahetussuhted on meil olnud Karl Ristikivi Muuseumiga (Janika Kronberg), samuti Tartumaa, Võrumaa, Hiiumaa, Põlvamaa ja Viljandimaa ning Pärnu Linna Keskraamatukoguga.

Algusest peale oleme püüdnud kokku saada võimalikult täielikku väliseesti trükiste kogu ja meil on olnud ses asjas ka edu. Eesti-keelseid trükiseid arvatakse olevat paguluses ilmunud 3000 nimetuse ümber, täpset arvestust pole peetud. Nii et tööpõldu jätkub. Uusi raamatuid ilmub kaasajal väljaspool Eestit vähe, kuid kõrgete hindade tõttu pole seni kõne alla tulnud nende tellimine. Ehk ajad paranevad ...

1994. a. lõpuks on meie kogus 8871 eksemplari (1789 nimetust) raamatuid ja mahukas perioodikakogu, 692 aastakäiku ajakirju (37 nimetust). Täielikult on olemas ajakirjad *Mana*, *Eesti Looming*, *Olion*, *Aja Lugu*, *Kauge Kodu*, *Vaba Eesti*, *Õigusteaduslik Ajakiri*. Enam-vähem täielikult on *Tulimuld*, *Eesti Kalur*, *Aja Kiri*, *Kodukolle*, *Meie*

Tee, Noorte Sõna, Pildipost, Põhjala Tähistel, Sõna, Triinu, Tuuled Tartumaalt. Üksikuid aastakäike, põhiliselt 1980. aastate lõpust on ajalehtedest *Vaba Eestlane, Teataja, Eesti Päevaleht, Välis-Eesti jt.*

Jooksvalt tellib Tartlaste Selts meile ajalehti *Vaba Eestlane* ja *Meie Elu*, Alide Warma tellib meile *Eesti Päevalehe*, Ilmar Mägraken saadab Austraalia eestlaste lehti, meie lugeja Ülo Kard annetab meile *Eesti Rada*, Eesti Teaduste Akadeemialt saame *Teatajat* ja *Välis-Eestit*. Kahjuks puuduvad *Vaba Eesti Sõna* ja *Võitleja*.

Oma kogu oleme püüdnud tutvustada 1–2 korda aastas ülevaatenäitusega, kus väljas 300–500 raamatut. Kahjuks takistab ruumipuudus kohapeal sektoris näitusi välja panna. Avariilil on vaid tõlkeraadatud ja osa ajakirju-ajalehti. Bibliograafilisi ülevaateid väliseesti kirjandusest oleme esitanud eeskätt raamatukoguhoidjatele ja kooliõpetajatele, mitmel korral on kutsutud meid esinema ka väljapoole Tartut (Võru, Põltsamaa, Luunja, Rõngu, Palamuse).

Lugeja saab infot meil leiduva kirjanduse kohta sektoris asuvatest aine- ja tähestikkataloogidest. Koostatud on ka mälestuste, personaalia ja perioodika kartoteegid. Käepärast on kõik bibliograafiad ja raamatukaubanduslikud nimestikud. EKK soovituskaartidest on koostatud n.ö. piltkataloog. Teatmebibliograafiaosakonnas on bibliografeeritud kõik meil olemasolevad ajakirjad ja koguteosed. Meie kogu on peegeldatud ka raamatukogu üldkataloogis. Bibliograafiliste nimestike koostamisega on algust tehtud, valmis on "Eestlased Teise maailmasõja rinnetel".

On loomulik, et väliseesti kirjanduses orienteerumiseks vajab lugeja raamatukoguhoidja juhatust ja nõu. Enamik autoreid on nime poolestki võõrad. Kõik kirjalikud abivahendid on vajalikud, palju neid just pole. Kuid ükski kirjalik bibliograafia ei välista seda, et raamatukoguhoidja peab oma kogu hästi tundma. Oleme püüdnud ise võimalikult palju õppida, et säästa lugeja aega ning püüda talle kõik vajalik ja huvipakkuv leida. Ja veel arvame, et – meist küll mitteolenevatel põhjustel – meie põlvkonna raamatukoguhoidjatel on oma lugejate ees võlg, mida saab kustutada avanenud võimaluste maksimaalse kasutamisega. Eestlane peab jälle saama lugeda omal vabal tahtel, valida kõige mitmekesisema kirjanduse hulgast.

Lugejate teenindamist alustasime 1988. a. novembris, kahel nädalapäeval (E, N). Väikese raamatute arvu tõttu ei olnud pikem lahtiolekuaeg otstarbekas, sest oleks tulnud palju äraütlemisi ning liiga pikad järjekorrad raamatutele, mis lõppkokkuvõttes oleksid

kahandanud raamatukogu autoriteeti. 1992. a. novembriks jõudsi me niikaugemale, et vähemalt ilukirjanduse (mõnede eranditega) eksemplaarsus vastas enam-vähem lugejanõudlusele ning sellest peale on sektor lugejaile lahti neljal nädalapäeval (E–N, kella 9–18). Rohkem ei kannu praegune koosseis (1,75) välja.

Lugejate arv on kuue aastaga (1989–1994) kasvanud enam kui 3,5 korda, külastuste arv ligi 3 korda ja laenutuste arv ligi 5 korda:

	Lugejad	Laenutused	Külastused	Raamatute ringlus
1989	301	5829	3602	7,9
1990	338	10152	3474	3,8
1991	651	17137	5303	4,2
1992	900	23532	7491	3,6
1993	1055	30007	9131	3,8
1994	1093	27218	9175	3,1

Vahetevahel on meie raamatukogus olnud juttu, nagu erineksid meie sektori lugejad üldisest lugejate koosseisust. 1992.–1994. aasta andmete põhjal pole küll proportsioonides suurt vahet.

Võib siiski öelda, et haritlasi on meie lugejate hulgas suhteliselt rohkem. Laiemale üldsusele levib info meie sektori olemasolu kohta küllaltki visalt. Oleme oma kogust kirjutanud lehes ja rääkinud raadios, korraldanud igal aastal suuri ülevaatenäitusi – ikkagi liigub info kõige paremini ühelt lugejalt teisele ja see võtab aega.

Kõige kiiremini jõudsid meieni need lugejad, enamasti haritud inimesed, kel oli eelteadmine, et seesugune eestikeelne kirjandus on olemas. Neid võiks iseloomustada kui kõige isepäisemaid ja ka totalitaarses ühiskonnas mõtlemisvõime säilitanud inimesi, keda sügavalt solvas kõige muu kõrval ka see, et nad ei saanud lugeda aastakümneid erihoidudes peetud raamatuid.

Sama kiirelt jõudsid meieni ka spetsialistid ja süvahuvidega tudengid. Meie lugejate hulgas on Tartu kirjanikke, ülikooli õppejõude, kirjandusteadlasi, kooliõpetajaid, ajakirjanikke, teatritegelasi, raamatukoguhoidjaid. Suurt huvi pakuvad neile lugejaile kultuuriloolised memuaarid. Eesti alapärased kirjanduse kõrval on oluliseks lugemisvaraks ka ORTO kirjastuse üllitatud tõlketeosed, mis võimaldavad maailmakirjandusest laiemalt osa saada.

Väga palju on meie lugejate hulgas eakaid mehi. Osa neist on olnud Saksa armees, teinud läbi laagriõudused ja olnud hiljemgi tõrjutud. Nüüd lõpuks saavad nad väikese kompensatsioonina hingele ka must-valgel lugeda enda ja eakaaslaste elu kohta. Püüame, et kõik vanemad mehed jõuaksid sõjaraamatud läbi lugeda. Kuid nii mõnelgi on lugemine pooleli jäänud... Nn. perestroika jäi kümnekond aastat hiljaks: palju raamatuid on pagulaste uute põlvete käest prügimäele läinud ja palju nende raamatute potentsiaalseid lugejaid Eestis manalasse varisenud.

Ka nooremate lugejate hulgas on rohkesti neid, kes loevad eeskätt mälestusteraamatuid, seda väliseesti kirjanduse üht olulisemat osa, et saada tõesemat pilti Eestist alates möödunud sajandi lõpust kuni Teise maailmasõja lõpuni. Seetõttu ületab nõudlus sellele žanrile pidevalt meie võimalusi. Saamegi töötada vaid raamatutele järjekorda pidades, kirja ja telefoni teel raamatu saabumisest lugejatele teatades.

Päris noored, keskkooliealised lugejad loevad meie väheseid noorsooraamatuid ja ka tõlketeoseid; viimasel ajal on õpetajad hakanud neid suunama väliseesti kirjanduse süvenenuma lugemise poole. Üliõpilased loevad eeskätt õppeprogrammides nõutavaid autoreid ja teoseid. Põllumajandustudengid küsivad eeskätt põnevuskirjandust nagu ka viimasel ajal üha suurenev lugejategrupp – töötud noored mehed.

Arvuka lugejategrupi moodustavad meelelahutusliku kirjanduse lugejad, nii vanemad kui ka nooremad naised, kes soovivad ja ka leiavad meie kogust lahedat lugemist, ka idüllilist, kunagise Eesti elu kirjeldust.

Lugejapoolse huvi vähenemist väliseesti kirjanduse vastu me täheldanud ei ole, pigem vastupidi. Info meie olemasolu kohta levib ja iga päev toob uusi lugejaid.

Kahjuks puuduvad meie kogust või on ainult ühes-kahes eksemplaris mõned olulised ja väga nõutavad raamatud, näiteks A. Adsoni Marie Underi eluraamat I–II, Eesti riik ja rahvas II maailmasõjas I–X, Eesti saatuseaastad I–VI, Eesti vabadusvõitlejad II maailmasõjas jpt.

Kui raamatuvarumus poleks nii ebaühtlane ja olulisemaid teoseid oleks suuremal arvul või vähemalt üks eksemplar, oleks suhtlemine mõlemale poolele – lugejale ja raamatukoguhoidjale – hõlpsam.

Palju tegemist on kogu hooldamisega. Intensiivsele käibele ei pea ka väliseesti raamat vastu, parandame neid ise pidevalt. Ümberkõitmisega on probleeme, sest paber on eriti 1940. aastate väljaannetel hapraks muutunud. Mõnevõrra abi on olnud Soomest saadud kleepkilest. Kuid ega kilegi raamatuplokki kaua koos hoia.

Püüame raamatuid siiski maksimaalselt parandada (seni pole veel ühtki päris lagunenu), sest lisaks sisulistele väärtustele on väliseesti raamatul ka väline esteetiline funktsioon. Meie praeguse trükitoodangu taustal aitab ta ehk elus hoida eesti raamatukultuuri traditsiooni.

Arvame, et oleme õigel teel: laenutamissüsteem raamatute järjekorra alusel toimib, lugejad on raamatuid küllalt hästi hoidnud, suhtlemine laabub hästi ning lugejad paistavad olevat rahul ja tänulikud kõigile meie sõpradele väljaspool Eestit.

ELU MAAL JA KOOSTÖÖVÕIMALUSED

Aeg-ajalt küsime endalt kindlasti kõik, kuidas oleme hakkama saanud, kuidas võiksime edasi püsida ja tegutseda. Head kolleegid, tahan teiega jagada oma muljeid Harjumaa Raasiku valla raamatukogude töödest ja tegemistest aastatel 1992–1994.

Vallas on elanikke ca 4200. Pealinna suhteline lähedus aitab leevendada tööpuuduse probleemi. Rongiliiklus on korralik ja vajadusel saab linnas tööl käia.

Valla ülalpidamisel on 3 põhikooli, 1 vabakool, 2 lasteaeda, 2 rahvamaja ja 4 raamatukogu. Suund on võetud hariduse edendamisele. Koolidele makstakse täiendavate klassikomplektide eest, tasutakse õpilasliinide jms. eest. Aruküla Põhikoolist tahetakse teha gümnaasium – ka see nõuab täiendavaid lisakulutusi.

Suurimad raamatukogud asuvad Arukülas (teenindatavate arv 2100) ja Raasikul (1200), kus lisaks juhatajale on teinegi töötaja. Pikavere ning Kiviloo raamatukogud aga töötavad poole koormusega. Veel on raamatukogud Aruküla ja Raasiku koolides.

Harju Maakonnaraamatukogu soovitusel nimetati juba 1992. a. igast vallast nn. tugiraamatukogud, et paremini korraldada fondide komplekteerimist. Aasta algul sõlmime keskkogu ja vallavalitsuse vahel lepingu kirjanduse soetamiseks vajamineva raha kohta. 1994. a. oli meil kasutada riigi raha 20 000 krooni, mis sai kulutatud juba 1. juuliks. Valla poolt eraldatud summa koos ajakirjanduse tellimiseks vajaminevaga oli 30 000 ning detsembris lisaeelarve koostamise ajal anti lisaks veel 5000 krooni. Üldse moodustasid meie kulutused valla kõikidest kulutustest ca 4%, kusjuures sotsiaalsfääri ja hariduse peale kokku olid need 68%.

Tänu meie keskkogu otsesuhtlemisele paljude kirjastustega saame tellitu kätte kiiremini ja 20–30% odavamalt. Pidevalt kasvavate raamatuhindade juures peab väga hoolikalt kaaluma, mida ja kui palju tellida. Ilmuvaga kursis olla pole sugugi kerge. Raske on hinnata raamatu väärtust seda nägemata. Komplekteerijad keskkogust osutavad selles osas hindamatut abi.

Tellin ilukirjandust Arukülasse ja Raasikule 1–3 eksemplari, väiksematesse raamatukogudesse 1 eksemplari, teatmekirjandust valikuliselt, kuid Arukülasse kõike vajalikku vähemalt 1 eksemplari. Tellitu kohta pean kartoteeki ja vajadusel laenutame neid teistele ka.

Nii oli 1994. a. alguseni, sest 4. aprillist 1994 on Aruküla raamatukogu Raasiku valla volikogu otsusega vallaraamatukogu. Eelnevalt koostasime vallaraamatukogu põhimääruse. Nüüd on meil ühine eelarve, mille koostasime kõikide raamatukogude töötajatega ühiselt. Arutasime vallavalitsuses ökonomistiga kõik läbi, esitasin meiepoolsed põhjendused ja üllatuseks meile suurendati peaaegu kõigi kuluartiklite osas meie poolt nõutud summasid. Vald on elastasemelt küll üle Eesti keskmise, kuid veel tuleb tasuda 1992. a. kütuselaenu võlga, miljoneid nõuab ka Aruküla ulatusliku veereostuse tagajärgede likvideerimine. Seda enam teeb südame soojaks teadmine, et meiega arvestatakse. Oleme viimase aastaga oma raamatukogude majanduslikku olukorda parandanud rohkem, kui varem mitme aastaga kokku. Kui asjaajamine toimub kohapeal, on kõike kergem korraldada. Aruküla raamatukogus teostasime kerge sanitaarremondi, Kiviloosse tehti aga vallavanema initsiatiivil uus ahi. Edaspidi on seal plaanis suuremad remonditööd.

Vallaraamatukogu juhatajana on minu ülesanne ka töötajate töötasude, kaadriküsimuste ja majandusprobleemide lahendamine. Üldiselt on suhted vallavalitsusega väga head, usalduslikud. Usun, et meie vallavanem Toivo Veenre on üks kultuurilembesemaid vallavanemaid Eestimaal. Tema algatusel taastati näiteks Gustav Ernesaksa sünnikodu vundament, paigaldati sinna mälestuskivi ja laulupeotuligi saadetakse sealt tee. Tihtipeale astub ta sisse raamatukogusse, et küsida, mis muresid meil on.

Meil on samad soodustused mis vallavalitsuse töötajatelgi. Nii on meiegi puhkus 35 päeva, makstakse jõulutoetust ja nn. puhkuselehtetoetust. Aruküla ja Raasiku raamatukogude töötajad saavad teise töötaja puhkuse ajal lisatasu 30% ametipalgast. Kahel korral on vallavalitsus tasunud minu ametialaste välissõitude eest.

Vallaraamatukogu tegemise idee tuli minult. Küsisin nõu Kose valla raamatukogude juhatajalt Heljo Järvelaidilt, Harju Maakonnaraamatukogu direktorilt Rutt Enokilt – teise kogemusele toetudes oli asja vajalikkust vallas kergem põhjendada. Koostasime vallaraamatukogu põhimääruse ja 4. aprillil 1994. a. see kinnitatiigi.

Asjal on peale majandusliku veel teinegi pool: korraldame oma raamatukogude töötajatele ühiseid nõupidamisi. 1991. a. lõpus läksime valla (tollal küll külanõukogu) alluvusse. Side kultuuriametiga oli nõrk, suhe kohaliku omavalitsusega selline, et saime sealt vaid töötasu ja kütte. Olukord oli ebamäärane, sest liikusid kuuldused koondamistest. Tundsime end üleliigsetena, olime üksi oma murede ja probleemidega. 1992. a. kevadel osalesime ühel valla volikogu istungil, kus rääkisime oma olemasolu ja vajalikkuse lahti ja edasi läks juba kergemalt. Juba neljandat aastat korraldame ühiseid nõupidamisi 2–3 korda aastas. Algul arutasime valdavalt majandusasju. Kuna kuulusin ainsana meist ERÜ-sse, siis vahendasin ka ühingu infot. Neil nõupidamistel on alati osalenud vallavanem, hiljem volikogu ja kultuurikomisjoni esimees, korra ka keskkogu direktor.

Ajad muutuvad ja meie koos ajaga. ERÜ liikmeks astus veel kaks meie töötajat. Oleme osalenud huvitavatel seminaridel ja alati arutleme nende üle koos. Nii tuligi Raasiku raamatukogu juhatajal Eha Podgornovil idee moodustada meist õpiring, ja nüüd käime koos juba kord kuus. Alustuseks läksime appi Pikavere raamatukogu uuele töötajale. Iga kord tuleb kellelgi ka kodune ülesanne ette valmistada. Väga huvitavalt ja vaidlusrikkalt kulges arutelu raamatukoguhoidja imago üle. Kordamööda teeme raamatuülevaateid. Sellistel aruteludel on meie arvates tähtis see, et keegi ei jääks ainult kuulaja rolli. Meiega liitusid ka koolide raamatukogude juhatajad. Loodame edaspidi kutsuda esinejaid ka väljaspoolt. Loomulikult püüame oma kooskäimisi korraldada nii, et raamatukogude lahtiolek oleks tagatud.

Eespool kirjapandu kokkuvõtteks tahan öelda kõigile üle Eestimaa: ärge olge üksi. Tundke huvi oma lähimategi naabrite tegemiste vastu. Koos tehes on tulemus hoopis ilusam ja muredki tunduvad väiksemad.

Aruküla raamatukogu kasutamine on suurenenud tunduvalt, nii külastuste kui ka laenutuste osas. 1993. a. uurisin vallavanema soovitusel sidejaoskonnast, kuidas ajakirjandust tellitakse. Selgus kurb tõsiasi, et paljudes peredes ei tellitud ühtegi nimetust ajalehti-ajakirju, suhteliselt vähestes peredes telliti 1–2 nimetust ja neistki üks "Televiisioon". 1995. a. tellimistega on seis veelgi kehvem. Tellitakse kuu- ja kvartalikaupa, vaid mõned jõukamad pered tellisid aastakäigu korraga. Ajakirjanduse tellimishinnad on tavainimese jaoks liiga kõrged. Seetõttu ongi suurenenud ajakirjanduse lugemine raamatukogudes kohapeal, samuti kojulaenutused. Juba kolmandat aastat võime

tellida praktiliselt kõike, mida soovime. Üldse kulutasime 1995. a. aja- kirjanduse tellimisteks ca 15 000 krooni. Ja vallavanemgi rõhutab pidevalt – kui me midagi inimese heaks teha saame, olgu see kas või lehelugemise võimaluse loomine, siis me seda ka teeme.

Ürituste poole pealt nii palju, et jõudumööda me neid ikka korraldame. Aeg-ajalt kutsume rahvaga kohtuma kirjanikke, kunstnikke, muusikuid jt., korraldame luuleõhtu – nagu mujalgi tehakse. Vahe on vaid selles, et meil on kergem esinejaid saada kui sisemaal. Tahaks hoopis vahelduseks pealinnas elavatele esinejatele kohale kutsuda näiteks Ave Alavainu, Aleksander Suumanni...

Kõik üritused toimuvad koos koolide ja rahvamajadega, seetõttu ei pea me ruumide kasutamise eest üüri maksma. Suuremad üritused plaanime juba varakult. Maal polegi mõeldav üksi tegutsemine.

Kas meil siis probleeme polegi? On ikka ja vägagi tõsiseid. Kuidagi äkki kerkis päevakorda Raasiku raamatukogu hoonete tagastamine omanikule, lahendada on vaja Kiviloo raamatukogu kapitaalremondi küsimused. Üksteist toetades saame neist kindlasti üle. Iga probleemi lahendamiseks on tagavaravariantki olemas. On ammu selge, et pidev hädaldamine – peamiselt raha vähesuse üle – ei vii kaugele. Mulle meeldis väga Hilikka Orava (Salo raamatukogu, Soome) ütlemine: enne tee, siis mine raha küsima. Kõik teed raha saamiseks viivad meid ikka oma vallavalitsusse. Meil on vallavalitsusega tugev küünarnukitunne, seal töötavad ju meie endi valitud inimesed ning läbisaamine ja suhtlemine nendega sõltub vaid sellest, milliseks me ise selle kujundame. Kõige parema üksteisemõistmise saavutame kindlasti läbi ühiste tööde ja tegemiste. Eesmärk on laias laastus ju kõigil ühine – elu edendamine Eestimaal, ja raamatukogudel on selle eesmärgi saavutamiseks kasutada väga laialdased võimalused.

RAAMATUKOGUHARIDUS EESTIS

Marje Aasmets

RAAMATUKOGUHARIDUS EESTIS 1918–1940

Raamatukoguhoidja elukutse professionaliseerus, st. muutus eriharidust nõudvaks ametiks 19. saj. viimasel veerandil. Ühel väljakujunenud elukutsel on mitmeid näitajaid. Nendeks on ühtsetel teoreetilistel alustel baseeruva professionaalse koosluse olemasolu ja elukutsele ainuomase missiooni tunnustamine ühiskonnas. Väga olulised näitajad on ka tugev kutseorganisatsioon ja tasemel eriharidus. Seega on raamatukoguhariduse arengu uurimine vajalik eesti raamatukogunduse kui terviku kujunemise analüüsimisel.

Raamatukoguhariduse puhul on kasutatud mitmeid vorme: väljaõpe töökohal, kursused, kutseksam(id), erihariduse omandamine ülikooli- (kutse-)õpingute raames. Neid õpetuse teid on rakendatud ka Eestis. Maadeks, mis on meile eeskuju andnud raamatukoguhariduse põhimõtete, sisu ja viiside kujundamisel, on ajalooliselt Saksamaa ja USA. Uuemal ajal tuleb meile lähedaste ning mõjusatena kindlasti nimetada ka Soomet ja Taanit.

Kutseline raamatukogundus ja professionaalsete raamatukoguhoidjate ettevalmistamise alused kujunesid meil välja iseseisvusaastail. Selleks soodne pinnas oli aga teatud määral ette valmistatud juba varem. Iseseisvuseelse perioodi raamatukogundustegelastest on silmapaistvaim Karl Einbund (Kaarel Eenpalu), kes kõige viljakamalt avaldas end ka trükisõnas. Üle 80 aasta tagasi, 1914. a. kirjutas ta: "Meie rahvaraamatukogud kannatavad praegu kolme puuduse all: aineiline kehvus, korraldamatus, asjatundjate bibliotekaride puudus. Ainelisest kehvusest võib oma jõupingutusel ja omavalitsuste kaasabil üle saada. Raamatukogu tehnikat, korraldust peab aga õppima ja

oskajaid bibliotekarisi peab ette valmistama." /1, 3/ See kokkuvõtte tundub üsna sobivana ka praegu, nii et polegi siinkohal rohkemat lisada.

Järgnevas lühikäsitluses vaadeldakse, mil viisil on meil raamatukogunduslikku haridust antud, kellel meie raamatukogutegelastest on selles olnud suurem osa, millised suundumused on ajavoolus püsima jäänud. Rõhk on asetatud domineerivale erialateadmiste levitamise kanalile, raamatukoguhoidjate kursustele, mida korraldasid peamiselt Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing (ERÜ), Eesti Haridusliit (EHL) ja Haridusministeerium.

Raamatukoguhoidjate kursused – arv ja levik

Kursuste korraldamine erialateadmiste vahendamiseks oli päevakorral Eesti Vabariigi algusaastaist peale. Nende läbiviimist ja sisu arutati põhjalikult esimesel olulisel erialanõupidamisel, nn. Rahvaraamatukogude Korralduskomisjonis 1922. a.* Avalike raamatukogude seadusse (1925) raamatukoguhoidjate erihariduse nõuet siiski sisse ei võetud, ERÜ sellesuunalistele jõupingutustele vaatamata. Ei muutnud asja ka Friedrich Puksoo ja Linda Ploompuu selleteemalised ulatuslikud ja argumenteeritud artiklid "Päevalehes" 1924. a. /2/

Raamatukoguhoidjate kursustesse puutuv andmestik pole kindlasti veel ammendav. Mõndagi täiendavat võiks leida nt. memuaaridest või isikuilt mälestusi kogudes. Kõige põhjalikumalt on küsimusega tegelnud Ly Läll oma ERÜ-alases uurimistöös. Tema töödes võib leida peamise faktiandmestiku kursuste kohta, mida siinses lühikäsitluses ei korrata. /3/ Alljärgnevalt esitatavad arvud erinevad Ly Lälli omadest, kuna arvesse on võetud kõik kursused, mille kohta andmeid on õnnestunud leida, sõltumata sellest, kes oli korraldaja.

Nagu nähtub tabelist 1, toimus vaadeldavai perioodil, 15 aasta jooksul raamatukoguhoidjaile ühtekokku 49 kursust. 1920. aastail leidis aset 10 kursust, neist 4 Tallinnas. 1930. aastail aga viidi läbi koguni 39 kursust paljudes Eesti paikades.

* Vt. lähemalt: Aasmets. M. Aleksander Sibul ja Eesti raamatukogunduse algus // Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aastaraamat 5. 1993. Tln., 1994, lk. 97–98.

Tabel 1

Raamatukoguhoidjate kursused 1918–1940

Aasta / Koht	1924	1926	1927	1928	1929	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940	Kokku
1. Haapsalu							x							x		2
2. Kuressaare					x				x					x		3
3. Kuusalu							x									1
4. Lihula						x										1
5. Narva			x				x									2
6. Otepää								x								1
7. Paide						x								x		2
8. Petseri						x									x	2
9. Põltsamaa							x									1
10. Pärnu						x				x			x			3
11. Rakvere	x					x			x				x			4
12. Rapla						x										1
13. Tallinn	x	xx		x					x	x	x	x	x		x	10
14. Tartu					x	x			x	x	x			x		6
15. Tõrva								x								1
16. Türi			x													1
17. Valga						x									x	2
18. Viljandi						x										1
19. Võru						x	x				x			x		4
20. Väike-Maarja	x															1
Kokku	3	2	2	1	2	10	5	2	4	3	3	1	3	5	3	49

Algusaastaks tuleb pidada 1924. aastat.** Siis toimusid kursused kolmes kohas: Rakveres (lektorid Ivan Abarenkov ja Aleksander Sibul; 18.–22. aug.), Tallinnas (lektorid Aleksander Kurvits, Friedrich Puksoo, A. Sibul, Eduard Vigel; 10.–16. nov.) ja Väike-Maarjas (lektor A. Sibul, daatumid teadmata).

Regulaarselt, st.igal aastal toimusid kursused 1930-ndail (vahele jäi vaid 1930. a.) Viljakaim oli aasta 1931, mil viidi läbi 10 kursust! See oli korraldajaile ERÜ-st suur koormus. Lisaks üldisele korraldustööle osales ERÜ juhatuses esimees A. Sibul tol aastal ka lektorina 4 kursusel. Oli tõesti põhjust kursuste läbiviimist ERÜ aastaaruandes kui tähtsat saavutust eriliselt ära märkida. /4, 65/

Töörõhkeid aastaid oli veelgi. Nii toimus 5 kursust aastas 1932. ja 1939. a., 4 kursust aastas – 1934. a. Pöördelise 1940. a. kohta on andmeid vähe. Aleksander Leinjärve, Haridusministeeriumi viimase vabaharidustöö nõuniku mälestustest võib lugeda, et 1949. a. korraldati kursused Valgas, Tallinnas ja Petseris. "Petseris alustasime kursustega varahommikul. Esimesel tunnil võitlesid mitmed unega. Valga kursus oli 21. juunil 1940 ja vist viimane." /5, 83/ Olgu lisatud, et algselt kavandati Valga-kursused 26.–31. aug. 1940. a. /6, 34/ Tallinna-kursused aga leidsid aset 10.–22. juunini 1940. a. /7, 272/

Kursuste geograafia kohta võib öelda järgmist. Üldarvult oli pingereas loomulikult esikohal Tallinn 10 ja teisel Tartu 6 kursusega. Järgnesid Rakvere ja Võru – kummaski linnas toimus 4 kursust. Aasta-aastalt laienes kursuste levik Eesti väiksematesse keskustesse. Nii lisandus viljakal 1931. aastal koguni 8 uut toimumiskohta: Lihula, Paide, Petseri, Pärnu, Rapla, Valga, Viljandi ja Võru. Hiljem tulid juurde veel Haapsalu, Kuusalu, Otepää, Põltsamaa ja Tõrva. Kokku toimusid raamatukoguhoidjate kursused 1920.–1930. aastail 20 Eesti paigas.

** Haridusinstruktori A. Kurvitsa aruandeist nähtub, et ta korraldas esimesed raamatukoguhoidjate kursused juba 17.–23. VI 1923 Rõuges ja Amblas, mõlemad 3-päevased. Analoogilised kursused olid tal kavas samal aastal veel Hallistes, Jõhvis, Palamusel ja Võrus. /3a, 61–61p/ Ent Kurvits oli ainus lektor ja (säilinud kavade järgi) käsitles raamatukogundust üldiselt, vabaharidustöö haruna (tal puudus raamatukogunduslik ettevalmistus), samuti vajavad andmed kõigi nimetatud kursuste tegelikust toimumisest veel kontrollimist. Eelloetletud põhjustel olen need kursused oma praegusest analüüsist välja jätanud.

Kursuste lektorid

Kursuste õppejõududena esinesid kõik tolle perioodi olulisemad raamatukogutegelased, suuremate raamatukogude juhatajad ja töötajad. Siiski on mõne inimese panus silmanähtavalt, pelgalt arvudeski märksa suurem kui teistel. Kõik põhilised lektorid olid ühtlasi ERÜ aktiivsed tegelased. Raamatukogutöötajate pingerida kursuste õppejõududena on järgmine: Aleksander Sibul (25 kursust), Friedrich Puksoo (17), Helene Mugasto-Johani (14), Mall Jürma (9), Linda Ploompuu (8). Haridusministeeriumi töötajaist oli raamatukoguhoidjate kursustel algusest peale lektoriks haridusinstruktor ja -nõunik Aleksander Kurvits (18 kursust). (1930. aastate lõpul tegi seda tööd ka A. Leinjärv).

Raamatukoguti vaadates võib märkida, et suurimad avalikud raamatukogud, Tallinna Keskraamatukogu (TKR) ja Tartu Linna Keskraamatukogu (TLKR) panid õppejõududena välja peaaegu ühepalju inimesi. TKR-st õpetas kursustel peale A. Sibula ja M. Jürma ka Armida Kettam, vähesel määral Hilda Lõvi. TLKR-st tegi seda tööd peale H. Mugasto-Johani ja L. Ploompuu veel Artur Möldri. Summa summarum oli TKR panus muidugi märksa suurem. Võib ju öelda, et selle raamatukogu töötajate koosseis oli tunduvalt suurem kui TLKR-l – ent tunduvalt suurem oli Tallinnas ka igapäevatöö maht ja intensiivsus.

Teistest suurematest raamatukogudest on esindatud Tartu Ülikooli Raamatukogu F. Puksoo isikus (vähesel määral osales kursuste õppejõuna ka Eduard Vigel) ja ERM Arhiivraamatukogu Richard Antiku näol. Kursuste toimumisel väiksemates kohtades rakendati mõnikord ka kohalikke jõude. Nii õpetas Pärnu-kursustel Johannes Saar, Rakveres ja Narvas aga Aleksander Jõulmaa.

Algul jäi napiks organiseerimiskogemusi ja ka lektoriks tuli õppida. Sedalaadi raskusi peegeldavad näiteks vastukajad 1929. a. Tartu-kursustele. (Üllatav ehk, ent need olid Tartus alles esimesed raamatukoguhoidjate kursused.) Lektorina astus seal esimest korda üles hilisem aktiivne õppejõud Helene Mugasto, kes pidi ühtlasti ka kursuste juhataja rolli täitma. Loomulikult ei õnnestunud see hiilgavalt. Nii avaldatigi kriitilisi arvamusi, "mis preilile südamevalu teinud" nagu kirjutas F. Puksoo A. Sibulale. /8, 45/66/ Ajalehes "Rahva Sõna" märgiti nimelt, et kursuste kava polnud ette teada ja kaugemalt tulijad, kel

huvi üksikute teemade vastu, seetõttu ilmutama jäid. Osavõtjate hulgas oli sel põhjusel palju üliõpilasi ja vaid üksikuid tegelikke koguhoidjaid. /9/

Mis aga noort lektorit veel valusamalt riivas, oli märkus: "Kahjuks olid üksikute loengute käsitlemine, näit. nimestikud ja liigitamine, usaldatud kaunis nõrkadesse kätesse." /10/ H. Mugasto ise on selle kohta A. Sibulale kirjutanud: "Mis puutub kursustesse, siis võib ütelda, et need ka Tartus päris hästi õnnestusid. Igatahes mina küll ei lootnud nii suurt osavõttu. Et aga mõned laimavad kirjutised lehes avaldati, siis tean kindlasti, et need olid sihilikud ja meie oma inimeste sulest, aga mitte kursuslaste arvamisest. Kirjutised käisid ju minu pihta, /.../ ja ka nende loengute asjus on võltsi seletatud, sest mõni teine loeng oli mul palju nõrgem kui just liigitamine ja nimestikud." /11, 16/21p/

Kursustel õpetamine oli kõigile asjaosalistele lisakoormus põhitöö kõrval. Tasu muidugi saadi, aga see polnud suur. Ent oldi entusiastlikud, ja mäletatakse hea sõnaga neid aegu aastakümneid hiljemgi. Nii märgib M. Jürma (USA) oma vastuskirjas A. Sibulale (19. veebr. 1980): "See meenutas nii palju meie ühisest tööst ja kursustest ja muust." Ning samas kirjas edasi: "Märtsis tuleb meil Enno ja Ridala õhtu nende juubelite puhul. Ennoga tutvusin kord raamatukoguhoidjate kursuste puhul Haapsalus, kus ta oli koolinõunik ja aitas mind kursusi korraldada." /12/

Kursustel õpetamine andis ka tagasisidet tegelikest oludest ning võimaldas mõnigi kord teatavaid üldistusi teha. Nii kirjutas L. Ploompuu A. Sibulale (7. juuni 1931), vahendades äsjalõppenud Valga-kursuste muljeid: "Tundus nii, et maakogude tehniline korraldus on siiski veel niivõrd vilets, et vara on veel rääkida ilusaid sõnu raamatukogust kui vabaharidustegurist jne." / 13, 3/4 /

Nagu eelnenud pingereast ilmses, oli kursuste õppejõudude hulgas konkurentsilt juhtiv kuju A. Sibul. Tema ja F. Puksoo olid ka ainsad raamatukogutegelased, kellel lasus kursuslaste eksamineerimise kohustus kutseeksami sooritamisel. Kõnekas on kursuste arv, millele teadmisi jagatud, ent väga oluline on kindlasti ka iga lektori õppetöö maht. A. Sibula valdkonnaks oli nn. raamatukogutehnika, mis 1930. aastate kursustel tähendas ca 20 tundi, hõlmates lõviosa raamatukogunduslikest teemadest. Kõrvutavalt nimetagem, et F. Puksoo luges raamatu ja raamatukogunduse ajalugu ca 4 t. mahus. Loomulikult käsitles F. Puksoo mõnikord ka muid teemasid.

A. Sibula kaalukaim osa raamatukoguhoidjate kursuste õppetöös ei vaja siinkohal rohkem tõestust. Illustratsiooniks eelöeldule võiks olla meenutus A. Sibula tegevusest tavalistel kursustel Kuressaares 8.–14. juunini 1939. Kursuste juhataja Johannes Koppel oli algselt kavandanud A. Sibulale töö neljapäeva (8. juuni) õhtust kuni esmaspäeva (12. juuni) õhtuni. A. Sibul osutab oma kirjas J. Koppelile, et tal oleks raske 5 päeva Kuressaares viibida ja ta on end vabaks küsinud vaid 3 tööpäevaks. Tunniplaani kohendatigi ja A. Sibul õpetas kursuslasi reedel, laupäeval ning esmaspäeval hommikust õhtuni: k. 8–13 ja 15–18. / 14, 110/ Viimasel tööpäeval pärast lõunat toimus juba eksam e. "katsed". Vahepeal, pühapäeval juhtis A. Sibul kursuslaste õppekäiku Kuressaare linnaraamatukogus. Praktilisest korraldustööst annab aimu ka järgmine lõik A. Sibula samast kirjast: "Väga rõõmustav, et raamatuid kohapealt saab. Langeb ära tülikas ja kulukas vedu. Rakendusmaterjali, mis kohapeal puudub, toon kaasa." /14, 113/

Lisaks otsesele õppetööle tuleb A. Sibula puhul arvestada ka sagedast kursuste juhataja e. praktilise organiseerija rolli, millega tuli tagada lektorid, (eel)informatsioon, ruumid, tunniplaan, eelarve. Päevselge on A. Sibula osa uute lektorite innustaja ning nõuandjana nii vahetult kui kirja teel. Ilmekaks näiteks sellest on A. Sibula ja H. Mugasto-Johani kirjavahetus, millest Kirjandusmuuseumi käsikirjade osakonnas säilitatakse H. Mugasto 111 kirja A. Sibulale ja A. Sibula 18 kirja H. Mugastole. Tallinnas toimunud kursustel oli õppurite praktiliste tööde baasiks tihti A. Sibula juhtitav Tallinna KR. Lõpetuseks olgu märgitud, et 1939/40. õppeaastal õnnestus raamatukogundus võtta Tallinna Pedagoogiumi ja Tallinna Õpetajate Seminari õppekavva. Õpetama asus taas A. Sibul ... / 15, 120/

Kursuste sisu

Raamatukoguhoidjate kursustel tuli võrdlemisi napi aja vältel anda osavõtjatele põhilised erialateadmised. Kursuste mahu (kestuse) suurendamise vajadus oli asjatundjatele algusest peale selge. Nii märkis A. Sibul oma "Raamatukoguhoidja käsiraamatus" (1926): "Meie raamatukogunduse paremale järjele tõstmiseks tuleb tingimata peale lühikeseajaliste kursuste pikemaajalisi kursusi, vähemalt ühekuulisi, korraldada, et raamatukoguhoidjatele võimalikult põhjalikku

õpetust raamatukogunduse teoorias ja praktikas anda." / 16, 9/ Materiaalsed võimalused seadsid siin aga oma piirid. Aja jooksul siiski paari-kolmepäevastest kursustest loobuti, 1930. aastail viidi läbi enamasti 5–7-päevaseid kursusi.

Käsitletavate põhiteemade ring kujunes välja, muutudes koos ajanõuete muutumisega ja lektorite arenemisega. Kursuste sisu kohta – mida ja kuidas täpselt kursustel õpetati – ei ole mõistagi palju dokumentaalseid allikaid. Põhjalikumaid kursuste kavu leidub arhiivis, nt. Haridusministeeriumi fondis Eesti Riigiarhiivis (ERA) ja F. Puksoo arhiivis Tartu Ülikooli Raamatukogu käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonnas (TÜR KHO). (Tuletame meelde, et ERÜ arhiiv on hävinud.) Näiteks võiks tuua Võru kursused 8.–11. juunini 1931. Lektoreiks olid F. Puksoo, A. Möldri ja H. Mugasto. Teemad olid: bibliograafia, kirja ja raamatu ajalugu; raamatukogude ajalugu ja liigid; laenutamine ja läbikäimine lugejatega; raamatute valik; liigitamine; kataloogimine jne. / 17, 5/

Võrdlemisi regulaarselt anti (eel)infot kursuste toimumise kohta ajalehtedes. Põhiliselt näeme siin "Päevalehte", aga ka selliseid väljaandeid nagu "Põhja-Eesti", "Lõuna-Eesti", "Lääne Elu", "Meie Maa". Sisulisi andmeid on neis teadetes siiski vähe. Mõnikord nimetatakse lektoreid, enamasti aga mitte. Kursuste sisu lähemalt ei avata. Pea ainsaks erandiks on teade Tartu 1936. a. kursustest koolinõunikele, kelle kohustuseks sai raamatukogude revideerimine ja raamatukoguhoidjate instrueerimine. Teates on loetletud põhiteemad: kataloogid, nende korraldamine, bibliograafia, seadusandlus, ruumid, laenutamine, liigitamine. / 18/

1930. aastate keskel kandsid ERÜ pikaajalised taotlused lõpuks vilja ja raamatukoguhoidjate kutsehariduse nõue sai seadusliku aluse. Vastav täiendus viidi sisse avalike raamatukogude seadusse (§ 10) ning Haridusministeerium kehtestas 1934. a. vajalikud määrused. See võimaldas välja töötada kindla ainejaotuse kursuste tarvis, mille eesmärgiks sai ettevalmistuse andmine kutseeksami sooritamiseks.

Arvukamalt toimus kursusi II järgu kutsele ettevalmistamiseks. Kursuste mahuks kujunes 35 t., mis jaotus järgmiselt: 1) kasvatusteadus – 2 t., 2) kirjanduslugu – 5 t., 3) vabaharidus – 3 t., 4) raamatu ja raamatukogu ajalugu – 2 t., 5) raamatukogude asutamine, valitsemine ja tegevuse juhtimine – 3 t., 6) raamatukogu tehnika – 20 t. / 19, 62/ Seega ca 1/3 kursuste õppetöö mahust

moodustasid nõ. üldained, ligikaudu 2/3 jäi erialaainetele. Üksikasjaliku ülevaate nende ainete sisust annab "Raamatukogujuhatajate kutsete ettevalmistuse ja kutseksamite kavad". / 20, 34–39/

Vaadates eksamikavu tänapäevase pilguga, märkame, et näiteks bibliograafiat eraldi ei ole, see esitati raamatu ja raamatukogude ajaloo juures. Lugejateeninduse küsimused kuulusid osalt raamatukogude juhtimisse, osalt raamatukogu tehnika alla. Põhiosa raamatukogundusest esitatigi eksamiaines "Raamatukogude tehnika". See hõlmas teemasid, mis tänapäeval on kujunenud omaette distsipliinideks: raamatute valik (komplekteerimine), inventeerimine ja ülesseadmine (paigutus), kataloogimine, liigitamine, nimestikud (kataloogid). Haridusministeeriumi arhiivis olevates kursuste kavades ja tunniplaanides täpsemad teemade nimetused puuduvad. "Raamatukogu(de) tehnika" osutati tavaliselt tervikuna, ka siis, kui selle õpetamisele värvati mitu lektorit.

Nagu juba eespool, 1929. a. Tartu-kursustega seoses ilmnis, oli üks raskemaid teemasid kirjanduse liigitamine. H. Mugasto, kes selle valdkonnaga põhjalikult tegeles, olles ka meie esimeste liigitustabelite (1933) koostaja, märkis kirjas A. Sibulale (7. dets. 1931), et "kursustel tuli liigitamise küsimus teravalt päevakorraks, sest iga lektor ütles isemoodi /.../" /11, 40/48 / Avalikele raamatukogudele kehtestati küll alates 1925.a. ühtne liigitus, ent erinevusi oli veel palju. See reeglistik, mida praegu nimetame liigitusmetoodikaks, hakkas alles kujunema.

Probleemiks oli ka loengute ja praktiliste tundide vahekord, kumagi osakaal õppetöös. L. Ploompuu osutas oma eespool tsiteeritud kirjas Valga-kursustega (1931) seoses, et kuulajate arvates olnud algul liig palju teoreetilisi loenguid, maamehed olla ära väsinud praktilist osa oodates. / 13, 3/3 /

Samad momendid kerkisid ka ERÜ poolt kursuslaste seas läbi viidud ainsa küsitluse vastustes. Ankeet korraldati 1934. a. kõigil kursustel. Küsimustele vastas 92 inimest, neist Tallinnast 45, Tartust 10, Rakverest 21 ja Kuressaarest 16. Teoreetiliste ainete käsitlemisega jäädi üldiselt rahule. Praktiliste ainete õpetamisega oli rahul 50 vastajat, põhjalikumalt käsitlust oleks siin soovinud 32 kuulajat. Rohkem praktikat sooviti kataloogimises. / 21, 39/ Analoogiad tänapäevaga on ilmsed.

Kursustel käsitletava põhjal koostati ka töid, mida edaspidi omakorda kasutati õppematerjalina. Sobiv näide on kindlasti F. Puksoo "Kirja- ja raamatu-ajalugu. Bibliograafia. Raamatukogude ajalugu" (1926), mis valmis 1926. a. sügisel kaitseväelastele loetu põhjal. Hiljem tulid asemele F. Puksoo uuemad tööd – "Eesti raamatu arengulugu" (1933) ning "Raamat ja tema sõbrad" (1934).

Kutseeksamite kohustusliku kirjanduse hulgas olid peale eelnimetatute ka R. Antiku "Eesti rahvuslik arhiivraamatukogu" ja oskussõnastik, R. Alase "Rahvaraamatukogud Eestis", A. Kurvitsa "Raamatukogu ja vabaharidustöö", H. Mugasto "Kümnendliigitus". Üks põhiväljaandeid oli pikki astaid A. Sibula "Raamatukoguhoidja käsiraamat". H. Johani pidas plaani uue, suurema käsiraamatu koostamiseks. Kirjas A. Sibulale (5. mai 1936) märkis ta, et selleks oleks väga õpetlik jälgida kursusi, kus kõik lektorid esinevad, ja päris ka A. Sibula vastavasuunaliste kavatsuste järele. / 11, 90/111/ A. Sibul oma vastuses (9. mai 1936) nentis tasakaalukalt: "Mis puutub õppe-raamatusse, siis olen pisitasa oma käsiraamatu kallal töötanud, et täiesti uuendada. Ma ei ole sellega eriti rutanud, sest esimest trükki on veel saada. Enne tulevat aastat ta vaevalt võiks ilmuda." /22, 12/

Raamatukogunduse ja bibliograafia õpetamine TÜ-s

Meie raamatukoguhariduse arenguloos on äärmiselt oluline, et juba 1927. a. alustas F. Puksoo selle ala õpetamist ka Tartu Ülikoolis. Kuigi raamatukogundus jäi fakultatiivaineks, toimus õpetus siiski ülikoolihariduse kontekstis. F. Puksoo õppejõutööd on põhjalikult analüüsinud Kaja Noodla. Käesolevas artiklis osutatakse vaid mõnedele momentidele.

Õppetöö maht ei olnud suur, ühtekokku pühendati sellele kaks semestrit. (1930. aastail sai sooritada ka eksami alamastme ulatuses.) Märkimisväärne koht oli üliõpilaste iseseisval töö. Eksamiks oli vaja läbi töötada hulk võorkeelseid raamatuid. Saadi ka iseseisva uurimistöö kogemus proseminaritööd koostades. See eeldas põhjalikku süvenemist valitud teemasse. Huvipakkuvalt ja faktitäpselt on oma proseminaritöö "Eesti naine Eesti naisteajakirjades" koostamist meenutanud Helmi Masing. / 23, 19–21/

Proseminaritööde hulgas on mitmeid püsiväärtuslikke uurimusi. Üldse on teada 91 teemat. / 24, 7/ TÜR KHO-s säilitatakse üle 40 töö. Õnnestunurnaid töid soovitas F. Puksoo kaasüliõpilastele õppekirjandusena. Mitmed kaalukamad tööd ilmusid trükis, peamiselt ajakirjas "Raamatukogu", nagu Marta Libliku ja H. Mugasto omad. F. Puksoo soovitas avaldada ka L. Ploompuu proseminaritöö "Kataloogimisjuhised". Kirjas A. Sibulale 12. apr. 1931 andis ta sellele kõrge hinnangu / 8, 58/85/ Teadmata põhjustel töö siiski ei ilmunud.

Proseminaritööde temaatika seostub loomulikult F. Puksoo teadusliku huvi suundadega. Teatud määral kajastub see ka õpetuses tervikuna. Nii märgib K. Noodla eksamikirjanduse kohta, et see oli teoreetilise ja ajaloolise suunaga, täiesti puudusid raamatukogunduse praktilisi küsimusi käsitlevad teosed. / 25, 33/ Ka üliõpilastööd käsitlevad valdavalt raamatu ja trükinduse ajalugu ning üld- ja erialabibliograafia probleeme. Raamatukogudest on enim uuritud TÜR ajalugu (S. Bulmerincq, S. Kärema, A. Raadla, E. Öunapuu). On koostatud TÜ bibliograafiat (E. Paas) ja TÜR bibliograafia (H. Ivask). Eesti trükinduse ja raamatuloo valdkonnast võiks nimetada järgmisi töid: L. Metsari "Heinrich Laakmann'i tegevus trükikalina ja raamatukauplejana", A. Palmi "C. Mattieseni trükikoja eestikeelne raamatutoodang aastail 1850–1918", K. Vahtra "Tallinna trükikojad 1799–1862". Teatud praktilist huvi võiks praegugi pakkuda A. Vihmani "Kuidas korraldada üliõpilasorganisatsiooni raamatukogu". Siin antakse lühiülevaade 10 üliõpilasorganisatsiooni raamatukogust. Suurim on EÜS-i oma (10 064), järgnevad "Estica" (ca 3000), "Põhjala" (1600) ja "Raimla" (1370) kogud.

Lõpuks osutaksin veel, et F. Puksoo õpetus oli seostatud ka kutseeksamiga. Tutvunud ettevalmistatavate määrustega, tegi F. Puksoo mitmeid parandusettepanekuid. Oma kirjas Raamatukogude Komisjoni esimehele Gustav Ollikule (13. sept. 1934) rõhutas ta eriti kaht kavades korrigeerimist vajavat asjaolu: kutseeksamite kava laiaulatuslikkust ja ülikoolis bibliograafia alal eksami sooritanud isikute mittearvestamist. / 26, 283–284/ F. Puksoo märkusi respektseeriti. "Raamatukogujuhataja kutse omandamise ja raamatukogude juhatajate teenistuse määruses", § 7-s on kirjas, et bibliograafia eksami sooritamine TÜ-s (ja nõutava praktika olemasolu) vabastab vastavatest eksamiainetest. /20/

Kokkuvõtteks. Kutseliste raamatukoguhoidjate ettevalmistamine sai meil alguse Eesti Vabariigi päevil. Raamatukoguhariduse ajalugu Eestis on tunduvalt pikem ja sisukam kui teistes Balti riikides, eelkõige tänu tihedamaile sidemeile Põhjamaadega (eeskätt Soomega). Lätil, veel vähem Leedul on vähe võrdväärset kõrvale panna Teise Maailmasõja eelsest perioodist.

Süsteemset erialaharidust ei õnnestunud nii lühikese aja ja väheste materiaalsete ning vaimsete ressursside tõttu veel kujundada, küll aga arenesid teatud põhilised koostisosad. Õpetuse sisu ja vorm loomulikult erines avalike raamatukogude töötajatele mõeldud kursustel ning TÜ-s. Nende kahe viisi kaudu omandas erialaharidus meil võrdlemisi täieliku kuju ja jõudis paljude isikuteni.

Meie raamatukoguhariduse kaks alussammast on F. Puksoo ja A. Sibul, kummagi mehe tegevuse tähtsus on vaieldamatu. Oluline on ka nende tegevussfääride nõ. kooskõla(status), mis eriti tagantjärele omandab erilise sisulise tähenduse. Aeg on teinud oma töö ja asetanud mõnegi raamatukogutegelase, kelle rolli eriala arengus nõukogude perioodil mõõdutundetult ületähtsustati, oma kohale. Raamatukoguhariduse sisuline kujunemine, nt. erinevate välismõjude vastuvõtt ja osakaal, samuti selle järjekestvus EV-s läbi nõukogude aja väärrib edaspidist vaatlust.

Viited

1. Einbund, K. Rahvaraamatukogude sisemine korraldus. Trt. : Noor-Eesti Kirj., 1914. 40 lk.
2. Puksoo, F. Avalikkude raamatukogude seaduseelnõu // Päevaleht (1924) 9. apr., lk. 2; Ploompuu, L. Mõnda raamatukoguhoidjate erihariduse tähtsusest // Päevaleht (1924) 22. mai, lk. 2.
3. Läll, L. Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu tegevus (1923–1940). Tln., 1969. 233 lk. : ill. : tab. Masinakiri. Hoiul TAR Baltikaosak. ; Läll, L. Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing // Nõuk. Eesti raamatukogundus, 14. Tln., 1985, lk. 45–65.
- 3a. ERA, f. 1108, n. 4, s. 692.
4. Sibul, A. Kursused raamatukoguhoidjatele // Raamatukogu (1932) nr. 2, lk. 64–65.

5. Leinjärv, A.-J. Tõnismäe: Mälestuskilde Eestist. Lund, 1977. 136 lk.
6. ERA, f. 1108, n. 1, s. 1047.
7. ERA, f. 1108, n. 9, s. 44.
8. TÜR KHO, f. 59, s. 187.
9. Raamatukogunduse kursused // Rahva Sõna (1929) 28. veebr., lk. 5.
10. Vabaharidustöö arendamisel // Rahva Sõna (1929) 8. märts, lk. 2.
11. KM KO. F.288 M2:1.
12. Mall Jürma kiri Aleksander Sibulale: 19.02.1980. Astraea Sibula valduses.
13. KM KO. F 288 M2 : 9.
14. ERA, f. 1108, n.9, s. 43. Sama ka KM KO. F288 M 1 : 6.
15. Raamatukogundus õppeainena Tallinna Pedagoogiumis ja Tallinna Õpetajate Seminaris // Raamatukogu (1939) nr. 3/4, lk. 120.
16. Sibul, A. Raamatukoguhoidja käsiraamat. Trt. : Noor-Eesti Kirj., 1926. 102 lk. : ill.
17. TÜR KHO, f. 59, s. 94.
18. Koolinõunikud raamatukogundusega tutvumas // Postimees (1936) 7. apr., lk.5.
19. Leinjärv, A. Ülevaade raamatukogunduse kursustest ja raamatukoguhatajate (-hoidjate) kutseeksameist 1939/40. a. // Raamatukogu (1940) nr. 1/2, lk. 62–63.
20. Haridus- ja Sotsiaalministeeriumi Teataja (1935) nr. 3.
21. Nael, M. Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu ankeet // Raamatukogu (1935) nr. 1/2, lk 39–41.
22. KM KO. F288 M 1 : 7.
23. Aasmets, M. Raamatukoguliigituse arenguhooni Eesti Rahvusraamatukogu ja Helmi Masingu tegevuse taustal. Tln. : Valgus, 1990. 319 lk.
24. Noodla, K. Raamatukogunduse õpetamine Tartu Ülikoolis 1927–1967 // TRÜ Toimetised. V. 248: Tead. Rmtk. töid. 2. Trt., 1969, lk. 3–26.
25. Noodla, K. Friedrich Puksoo elu ja töö // Friedrich Puksoo 1890–1969. Trt., 1990, lk. 5–62.
26. ERA, f. 1108, n. 4, s. 632.

Mari Kalvik

PILGUHEIT RAAMATUKOGUHARIDUSELE EESTIS AASTAIL 1944–1988

Käsitlen lühidalt raamatukogunduse ja bibliograafia õpetamist Eestis alates sõjajärgsest perioodist kuni 1980. aastate nn. laulva revolutsioonini, mis murdis 1988. a. suvel nõukogude võimu selgroo, luues uued avaramad võimalused selle eriala õpinguteks.

Lõpetasin Tartu Riikliku Ülikooli raamatukogunduse eriala 1960. a. ning olen töötanud Tallinna Pedagoogikaülikoolis (end. TPedl) bibliograafia õppejõuna vastava eriala kateedri loomisest 1. sept. 1966.a. kuni tänapäevani – s.o. 28 aastat. Seetõttu on vaadeldav ajajärk mulle isiklikult väga lähedane nii õppimise kui õpetamise seisukohalt. Õppetöö aluseks oli tol ajal plaanimajandus, tuli lähtuda Moskva direktiividest õppeplaanide ja -ainete programmide koostamisel, kuid raskustele vaatamata arenes meie eriala edasi.

Rohket arhiivimaterjali toetuvat faktimaterjali raamatukogunduse eriala õpetamisest Tartu Ülikoolis aastatel 1927–1967 pakub raamatuteadlase Kaja Noodla artikkel (1), samuti on huvipakkuvad TPedl raamatukogunduse ja bibliograafia eriala lõpetanute Evi Rikase (2), Raina Rohumaa (3) ja Aiki Koolmeistri (4) diplomitööd, mis annavad pildi lõpetajaist ja nende rakendatusest a. 1967–1988.

Raamatukogundus oli Eestis 1920.– 1930. aastail alles väljakujuv teadusala. Bibliograafia õpetamist ei võrdsustatud Tartu Ülikoolis teiste erialadega, ta ei kujunenud iseseisvaks täieõiguslikuks aineks, vaid oli lisaspetsiaalsus, mida õpetati filosoofiateaduskonna juures kõigile soovijaile. Õpingud lõppesid eksamiga, mille sooritamine ei andnud raamatukoguhoidja kutset, kuid oli aluseks selle taotlemiseks Haridus- ja Sotsiaalministeeriumi kaudu.

Raamatukoguharidus Tartu Riiklikus Ülikoolis a. 1944–1968

Aastatel 1944–1965 toimus õpetus bibliograafia erialal Tartu Riiklikus Ülikoolis katkendlikult, vahelduva edu ja ebaeduga, olles tulemusrikkam kaugõppijate koolitamisel. Üliõpilaste aastast aastasse toimuvat regulaarset vastuvõttu ja erialakateedrit koos koosseisuliste õppejõududega ei suudetud välja kujundada. Põhjusi oli mitu. Esiteks ei olnud bibliograafia iseseisva teadusharuna kinnitust leidnud juba sõjaeelses Tartu Ülikoolis ja selline suhtumine kandus üle ka nõukogudeaegsesse ülikooli. Samuti oli sõda laiali pillutanud eesti humanitaarintelligentsi (emigreerunud, saadetud Siberisse), mille tõttu oli puudus sobivatest õppejõududest. Nii arreteeriti 1945. a. suvel meie eriala tuntuim teoreetik Friedrich Puksoo, kes oli 1944. a. sügisel asunud parimate kavatsuste ja plaanidega äsjaloodud bibliograafiakateedrit juhatama.* See oli suur kaotus, mis ilmselt saigi määravaks takistuseks eriala väljakujunemisele TRÜ-s. Puudusid kraadiga spetsialistid. Esimesena kaitses pedagoogikateaduste kandidaadi kraadi Kaljo Veskimägi eesti raamatukogude ajaloo alal alles 1964. a., olles tollal ainsaks koosseisuliseks eriala õppejõuks ülikoolis.

Et statsionaarsete üliõpilaste vastuvõttu raamatukogunduse erialal ei suudetud tagada, anti sõjajärgseil 1940. aastail ajalookeeleteaduskonna üliõpilastele ja 1960. aastate algul eesti filoloogidele võimalus spetsialiseeruda sellele alale alates III kursusest. Vaid kaks lendu päevaseid üliõpilasi lõpetas 1959. a. (24 üliõpilast) ja 1960. a. (20) raamatukogunduse eriala "Kõrgema kvalifikatsiooniga raamatukoguhoidja" kutusenimetusega diplomil. Vastu oli võetud kumbagi rühma 25 üliõpilast.

Vahetult peale sõda sai bibliograafi kutse omandada kas ekstermina või kaugõppes. Seda võimalust kasutasid teiste hulgas ka mitmed Eesti Vabariigis raamatukogundust õppinud inimesed. Aastail 1945–1950 lõpetas kaugõppes 23 inimest. 1949–1950. a. said

* paariliikmeline bibliograafia kateeder eksisteeris iseseisvana okt. 1944. – 1. sept. 1949. ; 1954. a. loodi raamatukogunduse osakond – statsionaarne ja kaugõpe – ilma ühegi koosseisulise erialaõppejõuta. Koosseisuline vanemõpetaja koht saadi alles 1961. a.

diplomi mitmed Tartu Ülikooli Pearaamatukogu spetsialistid, kes hakkasid õpetama kaht statsionaarset lendu kohakaasluse alusel (Elsa Kudu, Arda Kirsnel, Ingrid Loosme, Ellen Aun-Aare, Karin Sarv, Ruth Parmas-Michelson) eesotsas juba varem õppetööga tegelenud Kaja Noodlaga. Vajadus raamatukoguspetsialistide järele oli suur, sest näiteks 1953. a. töötas rahvaraamatukogudes ainult 3 erialase kõrgharidusega isikut.

Tartu Riikliku Ülikooli õpetus taotles traditsiooniliselt akadeemilisust – õppeaeg oli päevas 5 ja kaugõppes 6 aastat ning õpingud lõppesid kõigile diplomitöö kaitsmisega, lisaks tuli teha veel kaks riigieksamit (eriala ja marksism-leninism). Diplomitöö tegemiseks oli ette nähtud vaba semester (nagu praegu Tallinna Pedagoogikaülikoolis). Eriala riigieksami edukat sooritamist pidasid tolle aja üliõpilased oluliseks.

Tartu Riikliku Ülikooli lõpetas a. 1945–1968 206 raamatukogutöötaja või filoloog-bibliograafi kutse omandanud kõrgharidusega spetsialisti, nende hulgas 132 kaugõppijat.

Minu õpinguaeg langes ideoloogiliselt vabamasse ajajärku 1955–1960, mil paljastati isikukultus. Tekkisid mõnevõrra avaramad võimalused rahvusteaduste õpetamiseks. Huvitavad olid eesti ajaloo (ainenimetus – NSV Liidu ajalugu koos ENSV ajaloo) ja eesti kirjanduse raames välis-eesti kirjanike tutvustus, mida keskkoolis ei pakutud. Raamatukogunduse ja bibliograafia eriainate kõrval, mis vähese praktilise kogemuse tõttu tundusid tollal mõnevõrra igavad, oli suur rõhk kirjanduse kursustel (sissejuhatus kirjandusteadusesse, eesti rahvaluule, eesti kirjandus, vene kirjandus, väliskirjandus, lastekirjandus, NSV Liidu rahvaste kirjandus). Loeti ka tänapäeva eesti keele, pedagoogika ja psühholoogia kursusi. Kahjuks ei õpetatud piisavalt keeli, kuigi neid oli võimalik fakultatiivselt õppida. Bibliograafide puhul piirduti kahel esimesel aastal traditsiooniliste, juba keskkoolis õpitud vene ja inglise (saksa) keelega. Soome ja ladina keelt õpetati eesti filoloogidele, kuid mitte bibliograafidele. Kokkuvõtteks arvan siiski, et TRU andis küllaltki hea humanitaarse suunitlusega erialase ettevalmistuse, mis lõi aluspõhja kogu eluks. Siinkohal – suur tänu meiega vaeva näinud õppejõududele.

1963. a. alustati uuesti vastuvõttu kaugõppe kõrval ka päevasesse õppesse raamatukogunduse erialal. See kestis ainult paar aastat, rühmade suuruseks oli 10 inimest.

Raamatukoguharidus E. Vilde nim. Tallinna Pedagoogilises Instiituis a. 1965–1988

1965.a. sügisel, kui ülikooli vastuvõtueksamid olid juba lõppenud, viidi avalikkusele küllaltki ootamatult eriala õpetamine üle E. Vilde nim. Tallinna Pedagoogilise Instituudi juurde. Aluseks oli ENSV MN Kõrgema ja Keskerihariduse Komitee esimehe M. Pesti käskkiri nr. 258 27. augustist 1965. a.

Ilmseit oli selleks sammuks mitu põhjust – eelkõige vast asjaolu, et TRÜ-s ei peetud seda eriala perspektiivseks. Võib-olla puudus ka jõuline ja arvestatav organisaator, kes oleks suutnud eriala läbi suruda ja selle prestiiži tõsta. Samuti on võimalik, et keegi oli isiklikel kaalutlustel huvitatud eriala Tallinna ületoomisest. Vajadus rohke-
ma arvulise regulaarse väljaõppe saavate spetsialistide järele oli aga kasvanud. 60-ndail loodi asutuste ja organisatsioonide juurde tehnikaraamatukogud ning laienes infotöö, kus vajati väljaõppinud kaadrit. Tallinn suutis pakkuda enam praktikabaase teadus- ja erialaraamatukogude osas, tegutsesid mitmed tugevad rahvaraamatukogud.

Kuigi Tartus õppijad – Tallinna toodi üle statsionaari I, II, III kursus (kokku 32 üliõpilast) ja kaugõppe I–IV kursus (117 üliõpilast)* – oleksid soovinud õpinguid jätkata auväärses Alma Materis, tuleb ületoomist siiski õigeks pidada, sest TPedl-s oldi huvitatud eriala arengust ja kateedri väljakujundamisest.

Tallinna Pedagoogiline Instituut on 60-ndate aastate keskspaigast alates olnudki kõrgharidusega raamatukogutöötajate koolituse kohaks. Üliõpilaste vastuvõtt kujunes regulaarseks. Igal aastal asus õppima 25 üliõpilast** päevasesse ja samapalju kaugõppe rühma. Õpetus spetsialiseeriti kaheks: rahva- ja teaduslike ning tehnikaraamatukogude haruks, mis kestis 1980. aastateni. Edaspidi toimus spetsialiseerumine kirjanduse liikide ja raamatukogu tööloikude alusel (juhtimine, meetodikatöö, kataloogimine, infoteenindus, bibliograafiatöö). Kasvas õpetatavate erialaainete arv, mis tagas üliõpilaste parema koolituse. Õppeaeg statsionaaris oli 4 ja kaugõppes 5 aastat. Erinevalt Lätist ei avatud Eestis raamatukogunduse erialal venekeelseid õpperühmi. Meid päästis ilmselt Leningradi lähedus,

* TRÜ juurde jäid kaugõppe V ja VI kursus, mille lõpetasid 54 üliõpilast, viimane neist 1968.a. juunis.

** Mõnel aastal oli vastuvõtt 30 inimest.

sest seelses Kultuuriinstituudis oli võimalik omandada vastav haridus vene keeles. Raamatukogundusliku haridusega keskastme spetsialiste valmistas ette Viljandi Kultuurikool (praegune Viijandi Kultuurikolledž, kool asutati 1952. a. Tallinnas ja 1960. a. viidi Viljandi), mille on käesolevaks ajaks lõpetanud üle 1000 spetsialisti.

Alljärgnev tabel annab arvandmed TPedi lõpetanud 22 lennu kohta a. 1967–1988.

TPedi-s raamatukogunduse ja bibliograafia eriala lõpetanud a. 1967–1988

Instituudi lõpetamisaasta	Statsionaaris	Mittestatsionaaris	Kokku
1967	10	16	26
1968	9	12	21
1969	10	25	35
1970	27	11	38
1971	24	15	39
1972	29	26	55
1973	25	11	36
1974	27	26	53
1975	25	18	43
1976	25	22	47
1977	29	15	44
1978	25	22	47
1979	30	18	48
1980	30	18	48
1981	28	17	45
1982	30	14	44
1983	31	29	60
1984	29	23	52
1985	28	18	46
1986	20	17	37
1987	29	15	44
1988	28	29	57
Kokku:	548	417	965*

* 1989–1994 lõpetasid 291 üliõpilast, neist statsionaaris 160 ja kaugõppes 131.

Õpetamine kõrgkoolis oli rangelt allutatud üleliidulisele õppeplaanile, kus olid kindlaks määratud õpetatavad ained. Kõrvalekaldeid võis olla vaid 5 % ulatuses. Õppeplaane küll muudeti, kuid peamiselt üleliidulise ühtlustamise suunas rõhu asetusega ühiskonnateaduste õpetamisele. Rahvuskultuuriga seotud õppeainetele (eesti ajalugu, kirjandus, raamatu- ja kunstiajalugu) võis kasutada ainult ligikaudu 3 % õppeajast. Ka erialaainete õpetamisel võis tunda otsest poliitilist survet. Näiteks pidi ühiskondlik-poliitilise kirjanduse bibliograafiat õpetama Kommunistliku Partei liige. See nõue kehtis kuni 1980. aastate keskpaigani, mil antud ainet, nüüd juba ühiskonnateaduste bibliograafiat asus õpetama parteisse mittekuuluv isik (minu enda näol) kohandades õpetust vastavalt oma tõekspidamistele.

Siiski oli erialaainete õpetamisel õppejõududele jäetud suhteline vabadus ja iseseisvus, kuid toetuda oli võimalik ju eelkõige venekeelsele teadus- ja õppekirjandusele, millest parimaid teoseid soovitati ka üliõpilastele. Läänes väljaantav kirjandus oli raskesti kättesaadav (praktiliselt kättesaamatu). Ka eestikeelse raamatukogundusliku õppekirjanduse väljaandmine oli takistatud, sest õpikute ja teadustööde kogumike avaldamisluba tuli taotleda Moskvast, kus ei peetud vajalikuks eestikeelsete erialaõpikute ilmumist venekeelsete olemasolu korral. Sellest tulenebki rohkearvuline eestikeelsete väiketiraažiliste rotaprintväljaannete olemasolu (loengukonspektid, õppevahendid, meetodilised materjalid). Puuduvad ulatuslikud põhjapanevad õpikud ja monograafiad. See asjaolu ei ole omane mitte ainult meie erialale, vaid ka teistele teadusaladele.

Raskustele vaatamata kujunes välja raamatukogunduse ja bibliograafia kateeder (koosseis 10–15 inimest). Põhiõppejõud kaitsesid kandidaadikraade 1970.–1980. aastail *, paljud neist N. K.

* kraade kaitsesid vaadeldaval perioodil tegutsenud koosseisulised põhiõppejõud järgmiselt: 1964. a. dots. Kaljo Veskimägi. Raamatukogunduse areng Eestis XIX saj. algusest kuni 1917. aastani; 1970. a. dots. Silvi Roomets. Perfokaartide kasutamine ja levik; 1973. a. prof. Evi Rannap. Leiutisi kirjeldava infokeele süsteemkäsitus; 1973. a. dots. Niine Rohusaar. Kvantitatiivsete meetodite ja analüüsi kasutamine raamatukogu fondide koostise optimeerimiseks; 1977. a. prof. Marje Aasmets. Subjektiivsuse elemendid ilukirjanduse vastuvõtul ja nende mõju lugemise juhtimisele; 1980. a. prof. Mare Lott. Eesti raamatu ajalugu 1918–1940; 1980. a. dots. Maret Väljaots. Teadustöötajate raamatukoguteenindus; 1983. a. dots. Aira Lepik. Raamatukogu, raadio ja televisiooni koostööst noorte lugemise juhtimisel; 1984. a. dots. Mari Kalvik. Eesti Kirjanduse Seltsi osa eesti raamatu ja kultuuri arengus; 1993. a. mag. Elviine Uverskaja. Eesti jooksva rahvusbibliograafia arenguprobleeme rahvusvahelise koostöö taustal.

Krupskaja nim. Leningradi Riikliku Kultuuriinstituudi juures. Juhendati endale ja üliõpilastele huvi pakkuvaid diplomitöid, millest mitmel on suur teaduslik väärtus ka praegu. Kaitstud tööde asupaigaks saab Tallinna Pedagoogikaülikooli raamatukogu. Toimusid üliõpilaste menetluspraktikad Eestis ja väljaspool: Leningradi, Moskva, Vilniuse raamatukogudes. Oldi kontaktis kolleegidega Venemaal ja Baltikumis, korraldati ühiseid erialanõupidamisi ja Üliõpilaste Teadusliku Ühingu konverentse. Kahjuks ei olnud meie instituudil õigust raamatukogunduse erialal eksperimenteerida, nagu seda tegid kolleegid Vilniuse Ülikoolis, tagades õppeplaanide suurema paindlikkuse.

Olude avardamisega 1987/1988 õ.-a. tekkisid sidemed ja kontaktid ungari, poola ja saksa sama eriala spetsialistidega. Hakati uurima Lääne kõrgkoolide õppeprogramme, ning meie uue, 1988/1989. a. õppeplaani sisu erines varasemast tunduvalt. Eeltoodu põhjal võib öelda, et raamatukogunduse ja bibliograafia kateeder valmistus uuendusteks juba enne poliitilist pööret: sooviti vabamalt koostada õppeplaan, enam rõhku asetada eriala- ja valikainetele, lülitada õppeplaani uusi aineid, mis seostuvad arvuti ja infosüsteemide õpetamisega, anda akadeemilist haridust 5-aastase õppeajaga jne. Eesmärgiks seati igakülgselt haritud ja arenenud erialaspetsialisti ettevalmistamine, kaasajastades õpetuse ühiskonnaelu nõuetega.

Soovitav kirjandus

1. Noodla, K. Raamatukogunduse õpetamine Tartu Ülikoolis 1927–1967// TRÜ Toimetised V.248 : Tead.Rmtk. töid. 2. Trt., 1969, lk. 3–26.
2. Riikas, E. E.Vilde nim. Tallinna Pedagoogilise Instituudi raamatukogunduse ja bibliograafia eriala lõpetanute rakendatus ENSV raamatukogudes ja infoasutustes: Diplomitöö. Tln., 1975. 131 lk.
3. Rohumaa, R. E.Vilde nim. Tallinna Pedagoogilise Instituudi raamatukogunduse ja bibliograafia eriala lõpetanute rakendatus ENSV raamatukogudes ja infoasutustes: Diplomitöö. Tln., 1979. 102 lk.
4. Koolmeister, A. Eesti NSV raamatukogude kaadri koosseis 1988. a. : Diplomitöö. Tln., 1989. 104 lk.
5. Johani, H. Raamatukogundus ja bibliograafia// E.Vilde nim. Tallinna Pedagoogiline Instituut 1947–1972 (25 a.). Tln., 1972, lk. 133–148.
6. TPed: Pedagoogiline Instituut, 1987, 16. jaan., nr. 2 (164). Kogu ajalehe-number (4 lk.) pühendatud raamatukogunduse erialale. Kirjutajateks kateedri õppejõud ja üliõpilased.
7. Rannap, E. Raamatukoguharidusest // Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu Taasasutamine ja tegevus 1988. a. Tln., 1989, lk. 43–46.

Aira Lepik

RAAMATUKOGU- JA INFOTÖÖTAJATE ERIALAKOOLITUS: VÕIMALUSED JA TEGELIKKUS TALLINNA PEDAGOOGIKAÜLIKOOIS

Avardunud infoühiskonna ja nõudliku infotarbija pädev ühendamise on kaasajal paljuski raamatukogu- ja infotöötaja vastutada.

Informeeritus on mõjutamas ühiskonda tervikuna ning iga tema üksikut liiget. Teabe vahendamise vajadus on seotud vastutusega teabe adekvaatsuse eest. Raamatukogu- ja infotöötaja vastutus väljendub eelkõige tema kompetentsuses ja oskuses kasutada olemasolevaid teabeallikaid.

Eesti raamatukoguhoidjate erialakoolitusel on 70-aastane ajalugu. Raamatukogundushariduse küsimustega hakati regulaarselt tegelema käesoleva sajandi 20. aastatel, raamatukoguhoidjate ettevalmistus jõustus Tartu Ülikoolis 50. aastate lõpus ning alates 1965. aastast on dilpomeeritud raamatukoguhoidjaks võimalik saada Tallinna Pedagoogikaülikoolis (30. jaanuarini 1992 E. Vilde nim. Tallinna Pedagoogiline Instituut/TPedl) /1/.

Raamatukogunduse ja bibliograafia õpingud toimuvad alates 1988. aastast Eestis koostatud ja TPedls kinnitatud 5-aastaste õppeplaanide alusel, alates 1990. aastast mindi TPedls üle aine- ja kursusesüsteemi ühendavale õppeplaanile /2, 18/.

Tallinna Pedagoogikaülikoolis on raamatukogunduse ja bibliograafia eriala teisenenud infoteaduseks. TPÜs läbiviidud struktuurimuutused andsid infoteaduse erialale võimaluse leida endale loogiline koht sotsiaalteaduskonnas. Sotsiaalteaduskonnas toimus 1994/1995 õ.-a. vastuvõtt neljal erialal: sotsiaaltöö, psühholoogia ja sotsiaalpedagoogika, infoteadus ning halduskorraldus ja juhtimine.

Struktuurimuutused raamatukogunduse ja bibliograafia erialal algasid TPedls 1991. kevadsuvel, kui kuulutati välja konkurss ametikohtade täitmiseks raamatukogunduse kateedris, teadusliku informatsiooni ja bibliograafia kateedris ning raamatuteaduse õppetoolis. Sama aasta 30. aprillil TPedl Teadusnõukogu otsusega loodi raama

tukogunduse osakond. Raamatukogunduse osakond asus nimetatud koosseisus tegutsema 1991. sügissemestrist otsealluvuses rektoraadile. Järgmisel, 1992/1993 õ./a. liideti raamatukogunduse osakond TPedIs tol ajal tegutsenud Sotsiaalteaduste Instituudiga /2/.

Sügavamad muutused TPÜs algasid 1992/93 õppeaastal ning 1993. juunikuus toimusid vastavalt mais TPÜ Teadusnõukogus kinnitatud ülikooli struktuurile (teaduskond, osakond, õppetool, lektoraat) ka õppetoolide professorite valimised. TPÜs rakendati rahvusvahelistele standarditele vastavat kohalevalimisprotseduurit, kus õppejõukandidaatide hindamine toimus habilitatsioonikomisjoni vahendusel, kusjuures vähemalt pooled komisjoni liikmed pidid olema väljaspool TPÜd /3/.

Infoteaduste osakonnas kuulutati välja raamatukogunduse, infoteaduse ja raamatuteaduse õppetoolide professorite ametikohad, kuhu valiti 21. juunil 1993 vastavalt Marje Aasmets, Evi Rannap ja Mare Lott.

Infoteaduste osakonnas on õppe- ja teadustöö integreeritud õppetoolides, erialaüliõpilased kuuluvad infoteaduste osakonda, magistrandid ja doktorandid kinnitatakse rektori käskkirjaga õppetoolide juurde. 1994/1995 õ.-a. töötab infoteaduste osakonnas 13 täiskohaga õppejõudu, osakoormusega õppejõude on 3.

Infoteaduse bakalaureuseks Tallinna Pedagoogikaülikoolis

Ülikoolihariduse kaasajastamine eeldas loomulikult ka muutusi õpingute sisus ja struktuuris. Ülikooli erialadel kinnitati uued õppekavad mais 1994. Alates 1994. a. sügisest toimuvad Pedagoogikaülikooli kõigil erialadel õpingud uute õppekavade alusel, mis annavad võimaluse läbida erialaõpinguid erinevatel haridusastmetel:

- bakalaureuseharidus;
- magistriharidus;
- doktoriharidus.

Infoteaduse eriala õppekava /vt. Lisa 1/ võimaldab õpinguid akadeemilise koolituse kõigil astmetel:

- **bakalaureuseharidus** ehk ülikooliharidus nominaalse õppeajaga 4,5 aastat ja õppetöö mahuga 165 ainepunkti;
- **magistriharidus** nominaalse õppeajaga 2 aastat, õppetöö mahuga 40 ainepunkti, lisaks magistritöö koostamine ja kaitsmine;

– **doktoriharidus** nominaalse õppeajaga 4 aastat, õppetöö mahuga samuti 40 ainepunkti ning doktoritöö koostamine ja kaitsmine.

Et ülikoolihariduses kasutatavad terminid on paljudele vähetuntud, järgnevalt mõningaid selgitusi: **nominaalne õppeaeg** tähendab, et tudeng läbib õpingud katkestusteta ning õppeaastakoormusega 32 – 35 ainepunkti, mida võimaldab **ülikooli akadeemiline kalender**. Akadeemilise kalendri järgi kestab sügissemester 16 ja kevadsemester 18 õppenädalat. Lisades kaks õppesessiooni à 3 nädalat, saame õppeaasta pikkuseks 40 õppenädalat.

Ainepunkt on õppeaine mahu määramise ühikuks, 1 ainepunkt on üliõpilase intensiivse õppetöö kogumaht ühe töönädala (40 tundi) kestel mistahes vormis.

Infoteaduse eriala õppekavas on esitatud kvalifikatsiooninõuded õpingute alustajatele (näiteks eeldab magistriõpingute alustamine ülikoolidiplomit ehk bakalaureusekraadi), nõuded koolituse astmete lõpetamiseks, õppeainete loend koos mahu ja sisu üldiseloomustamisega ning õppeainete ja koolitusprogrammide osade valiku võimalused ja tingimused.

Seega on **õppekava keskseks osaks eriala koolitusprogramm** ehk erialase koolituse sisu ja mahtude kirjeldus.

Kuna infoteaduse erialal on kavandatud **tälemahuline ülikooli-astme koolitusprogramm**, eristuvad siin järgmised tasemed ehk koolituse astmed:

- alamaste (*approbatur*) 15 ainepunkti;
- keskaste (*cum laude approbatur*) 40 ainepunkti;
- ülemaste (*laudatur*) 95 ainepunkti.

Iga järgmine aste sisaldab eelnevaid, seega on keskastme maht 15 + 25 ainepunkti, ülemastme maht 15 + 25 + 55 ainepunkti.

Infoteaduse eriala **koolitusprogrammi alamaste** (15 ainepunkti) sisaldab aineid, mis annavad süsteemse sissejuhatuse infoteadustesse. Alamastmes sooritatakse vähemalt üks referatiivne töö kohustuslikest erialaainetest, eriala tutvumispraktika seondub õppeainega "Raamatukogu ja ühiskond".

Infoteaduse eriala **koolitusprogrammi keskaste** (40 ainepunkti) sisaldab kohustuslikke ja valikaineid eesmärgiga anda süstemaatilised põhiteadmised infoteaduse erialast. Keskastme valikainetest peab tudeng koguma vähemalt 4 ainepunkti.

Keskastmesse kuulub ka raamatukogutöö praktika 3 ainepunkti mahus. Keskastmes on tudengil vaja koostada ja kaitssta **proseminaritöö** infoteaduse ühes valdkonnas – raamatukogunduses, bibliograafias, raamatuteaduses vms.

Infoteaduse eriala **koolitusprogrammi ülemaste** (95 ainepunkti) sisaldab kohustuslikke ja valikaineid eesmärgiga anda süvendatud erialateadmised. Ülemastme valikainetest peab tudeng koguma vähemalt 8 ainepunkti.

Ülemastmes on tudengil kohustuslik läbida diplomitöö seminar, mis on eelduseks diplomitöö koostamiseks ja kaitsmiseks. Erialakoolitus lõpeb ülemastmes **bakalaureuseeksami** sooritamiselega.

Ülemastmesse kuuluvad ka infoteaduse **eriala kohustuslikud koolitusprogrammid** (igaüks 13 ainepunkti mahus), mille alusel on tudengitel järgmised spetsialiseerumisvõimalused:

- arhiivindus;
- informatsioonindus;
- lasteraamatukogundus;
- muusikaraamatukogundus;
- restaureerimine.

Ülalloetletud koolitusprogrammid sisaldavad teoreetiliste ainete kõrval ka koolitusprogrammi praktika 3 ainepunkti mahus näiteks lasteraamatukogus, arhiivis vms.

Koolitusprogrammid spetsialiseerumiseks avatakse juhul, kui sama spetsialiseerumise kasuks on otsustanud vähemalt 10 tudengit, sama nõue kehtib ka valikainete kohta.

Infoteaduse eriala koolitusprogrammi ülemaste ning **diplomitöö** (10 ainepunkti) koostamine ja kaitsmine annab lõpetajale teadmised ja oskused tööks dokumentaalse informatsiooniga. Infoteaduse eriala lõpetanul on kogemusi teabeteeninduse korraldamiseks ja andmebankade koostamiseks, oskusi infootsinguks ning eeldusi uurimistööks info-, raamatuteaduse ja raamatukogunduse alal. Diplomeeritud raamatukogu- ja infotöötaja oskab töödelda dokumente ja analüüsida nende sisu, tunneb infotöötajate traditsioonilisi ja arvutimeetodeid, teab erialateabe allikaid ning oskab neid kasutajatele vahendada.

Ülemastme lõpetamisel on kvalifikatsiooniks: **ülikooliharidus** (*bakalaureuse haridus*) **infoteaduse erialal** (*infoteaduse bakalaureus*). Infoteaduse eriala lõpetanu võib leida rakendust info- ja raamatukogutöötajana infotalitustes, raamatukogudes, arhiivides, muuseumides jm. dokumentaalse info kogudes.

Seega saavad infoteaduse erialal bakalaureusehariduse need tudengid, kes on **valinud infoteaduse oma õpingutes peaaineks** ning läbinud **peaaines ülemastme õpingud, sooritanud bakalaureuseeksami** ning koostanud ja kaitsnud **peaaines diplomitöö**. Bakalaureusehariduse saamiseks ei piisa peaaineõpingutest, neile peavad lisanduma üldained 20 ainepunkti mahus ning kõrval- ja vabaaineid tuleb planeerida 40 ainepunkti mahus.

Üldainete loetelu koosneb kohustuslikest ja valikainetest (sotsiaalteadused, võõrkeeled, informaatika on üleülikoolilised kohustuslikud ained, teaduskonna üldaineid õpitakse 7 ainepunkti mahus).

Kõrvalained valib üliõpilane lähtuvalt oma huvidest ja eeldustest ülikoolis õpetatavate teiste erialade alam- ja keskastmetest. Kõrvalaineks infoteaduse eriala peaainena valinud tudengile võib olla näiteks alamaste saksa filoloogia koolitusprogrammist ning nii võib matemaatika eriala peaaineks valinud tudengile olla kõrvalaineks infoteaduse eriala koolitusprogrammi alamaste.

Ülikooliharidus infoteaduse erialal koosneb järgmistest osadest:

infoteaduse koolitusprogrammi ülemaste	95 ainepunkti;
diplomitöö infoteadustes	10 ainepunkti;
üldained	20 ainepunkti;
kõrvalained	40 ainepunkti;
Kokku	165 ainepunkti

Kõrvalaineteks võivad olla:

- mõne muu koolitusprogrammi keskaste;
- mõnede muude koolitusprogrammide alamastmed;
- mõne muu koolitusprogrammi alamaste ja vabaained.

Seega saab tudeng oma valikuid realiseerida vaba- ja valikainetes, proseminaritöodes, spetsialiseerumises eriala õppekava ülemastmes, diplomitöö teema ning kõrvalaine(te) valikul.

Selline paindlik õpingute struktuur annab võimaluse igal üliõpilasel kujundada endale soodne õppeplan, mis vastaks tema erialahuvidele ja eeldustele ning annaks ka võimaluse konkureerida erialasel tööturul.

Kraadiõpe infoteaduste osakonnas

Akadeemilise koolituse teine aste – **magistriõpe** – on võimalus eralateadmiste täiendamiseks ning uurijaoskuste süvendamiseks mingis kitsamas valdkonnas / Vt. Lisa 2/.

Alates 1991. aastast on esmakordselt Eestis ja eesti keeles võimalik **taotlelda ja kaitsta magistrikraadi infoteaduse, raamatukogunduse ja raamatuteaduse alal**. Tänapäevaks on infoteadustes kaitsnud magistrikraadi 7 uurijat / Vt. Lisa 3/

Magistriõpe on käesoleval ajal kujunemas sobivaks kvalifikatsiooni tõstmise vormiks eelkõige neile raamatukogu- ja infotöötajatele, kes tunnetavad oma töös probleeme, mille lahendamine eeldab teaduslikku lähenemist, eralateadmiste süvavaldamist ja laia silmaringi /4/.

Kuigi praegu on magistriõppes esindatud nii statsionaarne (2 õppeaastat), kaugõppe (3 õppeaastat) kui ka eksternatuuri (ilma ajapiiranguteta) vorm, tehakse edaspidises õppekavade arendamises panus peamiselt päevaõppele.

Magistriõpe võimaldab jätkata sügavaid uuringuid diplomitöö valdkonnas, aga ka pühenduda uuele teemaatikale. Tänapäevased magistrandid infoteaduste osakonnas on valdavalt erialal tuntud ja tunnustatud – Malle Ermel ja Urve Tõnnov Tartu Ülikooli Raamatukogust, Piret Lotman, Küllike Maurer ja Kalju Tammaru Eesti Rahvusraamatukogust, Tiitu Reimo Teaduste Akadeemia Raamatukogust, Ilmar Vaaro Viljandi Kultuurikolledžist jt. Meeldiv on aga ka näha uurijatanuuriiga noorte teadussepürgijate järelkasvu – Aurika Gergeleži, Margit Kurm, Katre Riisalu ja Marje Tamre Eesti Rahvusraamatukogust, Kaja Tiisel Teaduste Akadeemia Raamatukogust, Irina Kortšinskaja ja Tiina Tarik Tartu Linna Keskraamatukogust jt.

Magistriõpe on sellises kontekstis vaadeldav akadeemilise koolituse teise astmena, diplomijärgse koolituse ühe osana.

Doktoriõpe Tallinna Pedagoogikaülikoolis on samuti avatud ning annab teadlasele üldise hariduse ja süvahariduse valitud erialal. Infoteaduste erialadel on võimalik **taotleda filosoofiadoktori kraadi (Doctor of Philosophy in Humanities/ PhD)**. Sel õppeaastal on infoteaduste osakonnas kolm doktoranti – lektor Sirje Virkus ja infoteaduse magister Elviine Uverskaja infoteaduse õppetoolist ja filoloogiakandidaat Aile Möldre raamatuteaduse õppetoolist.

Sellise mitmeastmelise õppekava koostamine on pikaajaline protsess, mille käigus on tulnud ja kindlasti tuleb veelgi teha korrektiivseid senistesse tõekspidamistesse ning juurdunud arusaamadesse raamatukogu- ja infotöötaja elukutsest. Koolitusprogrammide erinevate astmete olemasolu mingil erialal kõneleb selle eriala arengust ning õppe- ja teadustöö tulemuslikust integreerumisest raamatukogude ja teiste infoasutuste igapäevatoosse.

Õppekavade koostamises oleme arvestanud ka raamatukogu- ja infotöötajate võimalust täiend- ja ümberõppeks, mis tuleks otstarbekalt liita infoteaduse eriala õppekavale Tallinna Pedagoogikaülikoolis.

Rahvusvahelisest teabest erialakoolituses

Erihariduse arendamine on ka erialaühenduste üheks tegevusvaldkonnaks ning oluline teave erialakoolituse trendidest maailmas ja Euroopas aitab eeldatavasti ka TPÜ infoteaduste osakonnas tehtavat paremini analüüsida ja hinnata.

Traditsiooniliselt seostub mõistega "erialaühendus" raamatukogu- ja infotöötajatele Rahvusvahelise Raamatukoguühingute ja -institutsioonide Liit (*International Federation of Library Associations and Institutions*), mida tavaiselt ka eestikeelses trükisõnas IFLAks kutsutakse.

Nii IFLA pikaajalises tegevuskavas kui ka struktuuris on erialakoolituse, täiendõppe ja raamatukoguhoidja elukutsega seonduvaid tegevussuundi. Kõige otsesemalt tegeldakse erialakoolitusega Hariduse ja teadusuuringute osakonna (*Division of Education and Research*) Koolituse ja väljaõppe sektsioonis (*Section on Education and Training*).

Koolituse ja väljaõppe sektsioon sai IFLA tegevuses laiemal kõlapinna alates 1970. aastate teisest poolest, mil sektsioonis hakati tegelema laiaulatuslikumate rahvusvaheliste projektidega – 1976.

aastal ilmusid trükist standardid raamatukogukoolidele õppekavade ühtlustamiseks /5/, järgnes raamatukogutöötajate erialakvalifikatsiooni ja kutsenõuete väljatöötamine /6,7/ ning teatmeteose "*International Guide to Library and Information Science Education*" koostamine /8/.

Sektsiooni töös osaleb ka Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing ning Alalise Komitee korrespondentliige on aastatel 1991–1995 prof. E. Rannap /9,31/. Prof. Rannapi vahendusel saame regulaarselt teavet sektsiooni tegevusest ning oleme ka ise osakonnast ja õppekavadest ning õppimisvõimalustest maailma erialaüldsust teavitanud. Infoteaduste osakonna arengukava koostamisel oleme arvestanud ka IFLA koolituse ja väljaõppe sektsiooni arengusuundi aastateks 1992–1997 /10/.

Koolituse ja väljaõppe sektsioonis töötatakse välja võrdleva ja rahvusvahelise raamatukogunduse ning lasteteeninduse arendamise õppeplaani põhisuundi, millega on TPÜ infoteaduse eriala õppekavades juba arvestatud. Huvipakkuv on teave sektsiooni kavast arendada koolitus- ja täiendõppeprogramme kutsehariduseta raamatukoguhoidjate väljaõppeks. Eestis on sellealase tegevuse keskuseks EV Kultuuri- ja Haridusministeeriumi juures töötav Raamatukoguhoidjate Koolituse Nõukogu, millega infoteaduste osakond teeb tihedat koostööd /11/.

Sektsiooni juures tegutseb ka Täiendkoolituse ümarlaud (*Continuing Professional Education Round Table*). Täienduskoolituse ümarlaud loodi 1986. aastal, peamisteks tegevusvaldkondadeks on raamatukogu- ja infotöötajate täienduskoolituse programmide arendamine ja täiendamine ning täiend- ja ümberõppe võimaluste analüüsimine ja kavandamine. Täienduskoolituse ümarlaua korraldatud Täienduskoolituse 2. maailmakonverentsil 1993. a. Barcelonas (*Second World Conference on Continuing Education for the Library and Information Science Professions*) osales lektor Ülle-Marike Papp ning erialateave täienduskoolitusest jõuab samuti ümarlaua publikatsioonide vahendusel meieni /12/. Järgmine, 3. täienduskoolituse maailmakonverents teemal "Training of Facilitators" toimub 1996. a. Kanadas.

Edaspidi on kindlasti oluline saada teavet sektsiooni juurde 1994. aastal loodud Infotarbija koolituse ümarlauast (*Round Table on User Education*).

1995. a. veebruaris ilmus ka EUCLIDI liikmete teatmiku esimene väljaanne (*EUCLID Membership Directory*), mis sisaldab lühiaidmeid assotsiatsiooni liikmete kohta – fakte õppeasutuse kujunemisloost, personali tutvustust, ülevaadet õppekavadest, uurimissuundadest, koostööpartneritest ning projektidest /15/. EUCLIDI liikmete üldkogu järgmine koosolek toimub 1995. a. novembris Kopenhagensis. EUCLIDI tegevuse eesotsas on viieliikmeline juhatus, mille esimees on prof. Ole Harbo, Taani Kuningliku Raamatukogunduskooli (*The Royal School of Librarianship, Copenhagen*) rektor /16/.

Osalemine EUCLIDis annab võimaluse vahetada teavet õppekavade ja uurimistemaatika valdkonnas, arendada koostööd erialakoolituse ja täienduskoolituse osas, leida võimalusi õppejõudude ja üliõpilaste vahetuseks ning ühtlustada infoteadusealase õpetuse sisu erinevatel koolituse astmetel bakalaureuse, magistri- ja doktoriõppes.

Teave erialaharidusest on oluline võimalus põhi- ja täiendõppe suundumustega kursisolekuks. Koostöö erialakoolituses annab edaspidi eeldatavasti ka võimaluse paremateks õppejõudude ja tudengite vahetusprogrammideks. Osalemine rahvusvahelises erialaelus on eelduseks ka erialakoolituse sihipärasele arengule.

Infoteaduste osakonna tegevuskavadest

Infoteaduste osakond on kujunenud raamatukogunduse ja bibliograafia kateedrist TPedls ning muutunud koos TPÜga. Olulisteks arengusuundadeks on erialakoolituse kaasajastamine ning kooskõlastamine Euroopa erialakõrgkoolide õppekavadega, kraadiõppe arendamine. täiendõppe korraldamine ja teadusuuringute algatamine ja läbiviimine infoteadustes.

Infoteaduse eriala õppekava koostamisel oleme arvestanud mitmete Euroopa ja Põhjamaade raamatukogu- ja infoalast haridust andvate ülikoolide ja ametikõrgkoolide (*Fachhochschule*) kogemusi.

Põhjamaadest oleme saanud eeskujusid Soomest (*University of Tampere, Department of Information Studies*), Abo Akademi Universit, Department of Library and Information Science), Taanist (*The Royal School of Librarianship*) ja Rootsist (*University College of Borås, Swedish School of Library and Information Science*).

Saksamaa ametikõrgkoolide õppekavade võrdlev analüüs ajakirjas "Nachrichten für Dokumentation" andis ülevaate erialastuudiumi üldskeemist Saksamaal /17/, lähemalt oleme tutvunud Stuttgartis (Fachhochschule Stuttgart, Hochschule für Bibliotheks- und Informationswesen), Kölnis (Fachhochschule für Bibliotheks- und Dokumentationswesen in Köln) ja Leipzigris (Hochschule für Technik, Wirtschaft und Kultur Leipzig, Fachbereich Buch und Museum) õpetatavaga.

Ühendatud Kuningriigi kogemusi raamatukogu- ja infotöötajate erialakoolituses vaagisime 1994. a. septembris Tallinnas toimunud Inglise-Eesti ühisseminaril "Erialaharidus ja täienduskoolitus" /18/, sügavamalt oleme analüüsinud Loughboroughs (Loughborough University of Technology, Department of Information and Library Studies) ja Sheffieldis (University of Sheffield, Department of Information Studies) õpetatavat. Huvipakkuv on ka Aberdeenis asuva raamatukogunduskooli (Robert Gordon University, School of Librarianship and Information Studies) kogemus.

Võrdluseks oleme kasutanud ka teavet Ameerika Ühendriikidest, kust tutvusime lähemalt Illinoisis (University of Illinois at Urbana-Champaign, Graduate School of Library and Information Science) ja New Jerseys (The State Rutgers University of New Jersey, School of Communication, Information and Library Studies) käesoleval ajal kehtivate koolitusprogrammidega.

Infoteaduste osakonna koolitusprogrammide kavandamisel oleme samuti püüdnud arvestada:

- raamatukogundushariduse traditsioone Eestis (raamatukogunduse õpetamine Tartu (Riiklikus) Ülikoolis aastatel 1927–1967 ja TPedIs (TPÜs) aastatel 1965–1992) /vt. M. Aasmetsa ja M. Kalviku artikleid käesolevas kogumikus/;
- Eesti raamatukogundushariduses eksisteerivaid teisi koolitusprogramme, seega Viljandi Kultuurikolledži õppekava;
- Eesti raamatukogude ja infoasutuste olukorda ning nende arengukavasid, seega reaalselt nõudlust tööturul, kus ülikooliõpetaja võiks endale soodsa tööpakkumise leida.

Edasiseks oleme kavandanud raamatukogu- ja infotöötajate koolitusvajaduste väljaselgitamiseks n. õ. turu-uuringu, mille tulemusena saame loodetavasti ülevaate infoteaduse eriala eri koolitusastmete

lõpetajate vajadusest mitmesugustes dokumentaalse teabega tegelevates institutsioonides ning võimalustest leida infoteaduse bakalaureusel erialast rakendust.

Senine teave eriala vilistlaste rakendatusest kutsetööl, raamatukogude ja infoasutuste personalipoliitika, Eesti raamatukogude kaadrivajadus ja rajataguste kolleegide kogemused /19,20,21/ loovad eelduse huvipakkuvaks uuringuks, mille on kavandanud infoteaduse õppetooli lektorid Tiina Markus ja Ülle-Marike Papp prof. E. Rannapi juhendamisel ning Raamatukoguhoidjate Koolitusnõukogu kaasabil.

Infoteaduste osakonna edasist arengut nii infotehnoloogia kui ka õppekavade realiseerimiseks vajaliku erialateabe osas toetab loodetavasti kavandatud TEPMUSE (*Trans European Mobility Program for University Students*) projekt.

Paljuvariantne raamatukogu- ja infotöötaja erialahariduses tähendab aga sellist olukorda, kus nii õpingute alustaja kui õpingute jätkaja infoteaduse erialal saaks leida oma eeldustele ja erialahuvidele sobiva õpingute vormi ja mahu ning tunnetaks õpingute motiivatsiooni.

Loodetavasti käivitub infoteaduste osakonnas lähiajal ka süstemaatiline täienduskoolitus – loodame peatselt saada TPÜ Nõukogult kinnituse Infotöö õppekeskuse avamiseks meie teaduskonnas, et siis juba plaanipärasemalt raamatukogu- ja infotöötajatele täiendõpet pakkuda.

Paindlikult korraldatud erialaõpingud ülikoolis ning täienduskoolituse süsteem aitavad koolitada selliseid raamatukogu- ja infotöötajaid, kes on võimelised kiiresti kohanema infoühiskonna muutustega ning infotarbija nõudmistega ja vajadustega /22/.

Infoteaduste osakonnas toimuv lubab loodetavasti jätkuvalt väita, et raamatukogu- ja infotöötajate erialaharidus Tallinna Pedagoogika ülikoolis on tõusuteel. Teel püsida aitavad kompetentsed õppejõud, erksad üliõpilased, nõudlikud kraadiõppurid, vastutulelikud koostööpartnerid ja infotihe erialateave. Erialaharidusel on kohustus maailmaga sammu pidada ning teabe kogumiseks, töötlemiseks, säilitamiseks ja vahendamiseks valmis olevaid spetsialiste koolitada.

Kirjandus:

1. Lepik, A. Raamatukogundushariduse sisust ja korraldusest Tallinna Pedagoogikaülikoolis // Raamatukogu. 1993. Nr. 1. Lk. 25–26.
2. Lepik, A. Uuenev raamatukogu ja raamatukogundushariduse võimalused // Raamatukogu. 1991. Nr. 2/3. Lk. 15–24.
3. Meie intervjuu: Vastab TPU rektor Talis Bachmann // Haridus. 1994. Nr. 3. Lk. 14–19.
4. Lott, M. Teaduskraad Pedagoogikaülikoolist // Raamatukogu. 1992. Nr. 4. Lk. 30.
5. Standards for Library Schools // IFLA Journal. 1976. No. 2. P. 209–223.
6. Riss Fang J. & Nauta, P. International Aspects of Education For Library and Information Science. In: Buch und Bibliothekswissenschaft im Informationszeitalter: International Festschrift für Paul Kaegbein zum 65. Geburtstag. Hrsg. von E. Plassman u. a. Munich: K. G. Saur, 1990. S. 120–123.
7. Tees, M. Harmonization of Education and Training for Information Professionals // IFLA Journal. 1991. No. 3. P. 232–234.
8. International Guide to Library and Information Science Education. A Reference Source for Educational Programmes in the Information Fields World-wide. / Ed. by Josephine Riss Fang and Paul Nauta. München: Saur, 1985. 537 p. (IFLA Publications 32)
9. IFLA Directory 1994/95. Compiled and Edited by IFLA Headquarters Staff. The Hague, 1994, 235 p.
10. Rahvusvaheline Raamatukoguühingute ja -institutsioonide Liit (IFLA). Keskmise kestvusega tegevusprogramm aastateks 1992–1997. Tln., 1994. 87 Lk. (Uut välismaa raamatukogudes 11–12)
11. Aasmets, M. Raamatukoguhoidjate kutseeksami vajalikkus // Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aastaraamat 1993, 5. Tln., 1994. Lk. 26–31.
12. Continuing professional education and IFLA: Past, present and a vision for the Future; Papers from the IFLA CPERT Second World Conference on Continuing Professional education for the Library and information Professions, Barcelona, 19–21 August 1993/ Ed. by B. Wolls.-München etc.: Saur, 1993. 365 p. (IFLA publications 66/67)
13. State of Modern Information Professional 1992. An International View of the State of Information Professional and the Information Professional in 1992–1993. Compiled by the FID/MIP. The Hague, 1992. 98 p. (FID Occasional Paper 4)
14. Clark, A. J. Education and training for librarianship and information work: Annual bibliography, 1993 // Education for Information. 1994. Vol. 12. No. 3. P. 303–366; Clark, A. J. Education and training for librarianship and information work: Annual bibliography, 1992 // Education for Information. 1993. Vol. 11. No. 3. P. 217–272; Clark, A. J. Education and training for librarianship and information: Annual bibliography, 1991 // Education for Information. Vol. 10. No. 3. P. 165–222.

15. EUCLID Directory. 1. Ed. February 1995. Copenhagen, 1995. 48 p.
16. Harbo, O. Library and Information Science (LIS) Education in Europe. The Role of EUCLID in Curriculum Development and Equivalence of Qualifications // 60th IFLA General Conference. Booklet 7: Division of Education and Research. Havana, 1994. P. 3-4.
17. Ausbildung und Studiengänge im Bereich Bibliothek-Information und Dokumentation-Archiv // Nachrichten für Dokumentation. 1993. No. 9/10. S. 299-313.
18. Lepik, A. Erialahariduse eduks // Pedagoogikaülikool. 1994. 20. sept.
19. The status, reputation and image of the library and information profession: proceedings of the IFLA pre-session seminar, Delhi, 24-28 August 1992 / Ed. by R. Bowden and D. Wijasuriya. München etc.: Saur, 1994. 228 p. (IFLA publications 68)
20. Irving, A. Marketing the Information Profession to the Information Society. London, 1992. 53 p. (Viewpoints in LIS; 7)
21. Williamson, M. Training needs analysis. London, 1993, 72 p. (Library Training Guides)
22. Lepik, A. Diplomeerituse raamatukoguhoidjate infoteaduse bakalaureuseni // Raamatukogu. 1994. Nr. 5. Lk. 4-5.

INFOTEADUSE ERIALA ÕPPEKAVA TALLINNA PEDAGOOGIKAÜLIKOOLIS

Tallinna Pedagoogikaülikool

Õppekava nimetus: INFOTEADUS [INFORMATION SCIENCE]

Kinnitatud 02.05.1994

Vastuvõtu tingimused:

Nõutav baasharidus: keskhariidus

Erinõuded: intellektuaalsete puueteta

Sisseastumiseksamid: võõrkeel, eesti kirjandus (kirjand), üldkultuuriline test ja vestlus

Koolituse struktuur:

Koolitusprogrammid ja nende tasemed:

– üldained	20 AP
– infoteaduse alam-, kesk- ja ülemaste	95 AP
– diplomitöö	10 AP
– kõrvaleriala(d)	40 AP

Summaarne ainepunktide hulk:

165 AP

Nominaalne õppeaeg: 4,5 aastat

Kvalifikatsioon: infoteaduse bakalaureus

Eesmärk (teadmised ja oskused: kellena ja kuhu võivad tööle asuda peale lõpetamist):

Teadmised ja oskused teabeteeninduse korraldamiseks, juhtimiseks, andmepankade koostamiseks ja infootsinguks ning uurimistööks info-, raamatukogunduse ja raamatuteaduse alal. Info- ja raamatukogutöötajatena infotalitustes, raamatukogudes, arhiivides, muuseumides jm. dokumentaalse info kogudes.

ÜLDAINED (20 AP)

Üleülikoolilised üldained

Võõrkeeled (valida üks keel)

Inglise keel I	2,5 AP
Inglise keel II	2,5 AP
Saksa keel I	2,5 AP
Saksa keel II	2,5 AP
Vene keel I	2,5 AP
Vene keel II	2,5 AP
Informaatika	2,0 AP
Filosoofia	2,0 AP
Ülevaade psühholoogiast	2,0 AP
Sissejuhatus sotsioloogiasse	1,0 AP

Valikained (valida 1 AP mahus)

Ajalugu I (uusim aeg)	1,0 AP
Ajalugu II (Eesti XX sajandi ajalugu)	1,0 AP
Politoloogia	1,0 AP
Demograafia üldkursus	1,0 AP
Majandusõpetuse alused	1,0 AP

Teaduskonna üldained (7 AP)

Teadusliku uurimistöö alused	2,0 AP
Statistika	1,0 AP
Kultuurilugu	1,0 AP

Teaduskonna valikained (valida 3 AP mahus)

Teaduslugu	1,0 AP
Religioonifilosoofia	1,0 AP
Eetika	1,0 AP
Loogika	1,0 AP
Globaalprobleemid	1,0 AP
Infoprotsessid ühiskonnas	1,0 AP
Inimese ja keskkonna suhete üldprobleemid	1,0 AP
Eesti rahvastiku areng	1,0 AP
Eesteetika	1,0 AP
Kodanikuühiskonna ja rahvastiku identiteedi kujunemine Eestis	1,0 AP

INFOTEADUSE KOOLITUSPROGRAMM

Alamaste (15 AP)

Infoteaduse alused	1,0 AP
Raamatukogud ja ühiskond	2,0 AP
Infotehnoloogia alused	2,0 AP
Üldine raamatuteadus	1,0 AP
<i>Infoallikad I</i>	
Algdokumendid	2,0 AP
Vahendusdokumendid	1,0 AP
Infovajadus ja -tarbimine	1,0 AP
<i>Dokumentide töötlemine ja sisu analüüs I</i>	
Dokumentide kirjeldamine	2,0 AP
Dokumentide liigitamine	1,0 AP
Kirja ajalugu	1,0 AP
Eesti kultuurilugu	1,0 AP

Keskaste (40 AP)

Alamaste	15 AP
<i>Dokumentide töötlemine ja sisu analüüs II</i>	
Liigitussüsteemid	1,0 AP
Märksõnastamine	1,0 AP
Deskriptorkeeled	1,0 AP
Infotöötamise traditsioonilised meetodid	1,0 AP
Raamatukogunduse ajalugu	2,0 AP
Raamatu ajalugu	1,0 AP
Raamatukogu fondid	2,0 AP
<i>Infoallikad II</i>	
Bibliograafia	1,0 AP
Kogude kujundamine ja vahendamine	1,0 AP
Raamatukoguteenindus	1,0 AP
Infoteenindus	1,0 AP
Raamatukogu- ja infotehnika I	1,0 AP
Automatiseeritud infotöötlus I	1,0 AP
Automatiseeritud infotöötlus II	1,0 AP
Infoteaduste metodoloogia	1,0 AP
Proseminar ja proseminaritöö raamatukogunduses, infoteaduses või raamatuteaduses	1,0 AP
Raamatukogutöö praktika	3,0 AP

Valikained (valikul 4 AP mahus)

Erialateabe allikad ja vahendamine

Sotsiaalteadused: allikad ja vahendamine	1,0 AP
Loodus- ja rakendusteadused: allikad ja vahendamine	1,0 AP
Kodulugu: allikad ja vahendamine	1,0 AP
Ilukirjandus ja kirjandusteadus: allikad ja vahendamine	1,0 AP
Teatmeteosed: kujunemislugu ja kasutamine	1,0 AP
Patendiinformatsioon	2,0 AP
Ilu- ja kunstikirjandus: kogud ja vahendamine	1,0 AP
Kiri ja raamat soome-ugri rahvastel	1,0 AP
Raamat Eesti kultuurikontekstis	1,0 AP
Religiooni ajalugu	1,0 AP
Sotsiaalsühholoogia	1,0 AP
Suhtlemispsühholoogia	1,0 AP

Ülemaste (95 AP)

Keskaste	40 AP
----------	-------

Inforessursside haldamine ja juhtimine

Raamatukogutöö juhtimine	2,0 AP
Infotegevuse korraldus ja juhtimine	1,0 AP
Kirjastustegevuse organisatsioon ja korraldus	2,0 AP
Kirjastustegevus Eestis	1,0 AP
Infoanalüüs	1,0 AP
Marketing/turundus raamatukogunduses	2,0 AP
Nõudlus ja turg infoteeninduses	1,0 AP
Andmepangad ja infootsing	2,0 AP
<i>Infoteaduse arengusuunad</i>	
Raamatuteaduse arengusuunad	1,0 AP
Infoteaduse arengusuunad	1,0 AP
Raamatukogunduse arengusuunad	1,0 AP
Bibliograafia arengusuunad	1,0 AP
Kaasaegsed kommunikatsiooniteooriad	1,0 AP
Erimeetodid infoteadustes	2,0 AP
Infotarbija koolitus ja nõustamine	1,0 AP
Andragoogika	1,0 AP
Lektoloogia I	1,0 AP
Lektoloogia II	1,0 AP

Raamatukogu sotsiaaltöö	1,0 AP
Andmebaasid	2,0 AP
Integreeritud infootsüsteemid ja võrgud	2,0 AP
<i>Diplomitöö seminar (valikul)</i>	
Diplomitöö seminar raamatukogunduses	1,0 AP
Diplomitöö seminar infoteaduses	1,0 AP
Diplomitöö seminar raamatuteaduses	1,0 AP
Diplomitöö koostamine ja kaitsmine	10 AP
Bakalaureuseksam	5 AP

Valikained (valikul 8 AP mahu)

Rahvusvaheline koostöö raamatukogunduses	1,0 AP
Raamatukogu ja tsensuur	1,0 AP
Kirjastamine ja raamatumuük: ärilised aspektid	2,0 AP
Raamatukogundus Eesti Vabariigis (1918–1940)	2,0 AP
Ülevaade Skandinaaviamaade raamatukogundusest	1,0 AP
Lugemine ja massiteabevahendid	1,0 AP
Raamatukogud erialateabe vahendajana	1,0 AP
Audiovisuaalsed materjalid: kogud ja vahendamine	1,0 AP
Ühiskonna- ja humanitaarteaduste kirjanduse märksõnastamine	1,0 AP
Rahvusvaheline koostöö infotegevuses	2,0 AP
Tehnika ja tehnikakirjanduse ajalugu Eestis	2,0 AP
Maailmakirjandus	2,0 AP
Eesti kirjandus	2,0 AP
Erialavõõrkeeled	2,0 AP

Valikained spetsialiseerumiseks (valik 13 AP mahu)

Arhiivindus

Arhiivinduse teooria	2,0 AP
Allikaõpetus	2,0 AP
Arhiivinduse ajalugu ja korraldus	2,0 AP
Riigiasutuste ajalugu	1,0 AP
Asutuste asjaajamine	1,0 AP
Ajaloobibliograafia	2,0 AP
Arhiivinduse praktika	3,0 AP

Informatsioonindus

Infosüsteemide analüüs ja projekteerimine	2,0 AP
Infoteeninduse korraldus	2,0 AP
Teabeprotsessid ja -korraldus organisatsioonis	2,0 AP
Infomeediumid	1,0 AP
Automatiseeritud infotöötlus III	1,0 AP
Raamatukogu- ja infotehnika II	1,0 AP
Tehnikakirjanduse erilaadid	1,0 AP
Infotöö praktika	3,0 AP

Lasteraamatukogundus

Lastekirjandus	3,0 AP
Lastekirjandus: allikad ja vahendamine	1,0 AP
Laste lugemispsühholoogia	1,0 AP
Raamatukogu lasteteenindus: kogud ja vahendamine	2,0 AP
Lasteliikumised ja -organisatsioonid	1,0 AP
Hariduskorraldus	2,0 AP
Laste- või kooliraamatukogu praktika	3,0 AP

Muusikaraamatukogundus

Sissejuhatus muusikaraamatukogundusse	1,0 AP
Muusikakogude kujundamine	1,0 AP
Kataloogimine /ISBD(PM) ja (NBM)/ ja liigitamine	2,0 AP
Muusikaväljaanded: allikad ja vahendamine	2,0 AP
Muusikakirjastamine, heliülesvõtete tootmine	2,0 AP
Kaasaegse heliaparatuuri tundmine ja kasutamine	1,0 AP
Ülevaade muusikaajaloost	1,0 AP
Muusikaraamatukogu praktika	3,0 AP

Restaureerimine

Paberikeemia. Paberikahjustused	2,0 AP
Köite ajalugu. Köitetehnika	2,0 AP
Pärgament kirjutus- ja köitematerjalina	1,0 AP
Raamatukujundused. Illustratsioonitehnikad	2,0 AP
Paleograafia	1,0 AP
Vana ja haruldane raamat	1,0 AP
Manuskriptid /kodikoloogia/	1,0 AP
Restaureerimispraktika	3,0 AP

MAGISTRIÕPPE KAVA TPÜ INFOTEADUSTE OSAKONNAS

MAGISTRIÕPE INFOTEADUSE ERIALAL

Vastvõtutingimused:

Nõutav baasharidus: ülikooliharidus (kõrgharidus)

Sisseastumiseksamid: võõrkeel, infoteadused

Koolituse struktuur:

Erialaõpingud:

teaduskonna üldained 10 AP

erialaained 18 AP

teaduslik-pedagoogiline tegevus 2 AP

Kõrvalaine õpingud 10 AP

Magistritöö: iseseisev uurimuslik töö mahuga vähemalt 120 lk.

Summaarne ainepunktide hulk: 40 AP

Nominaalne õpiaeg: 4 semestrit

Kvalifikatsioon: infoteaduse, raamatukogunduse, raamatuteaduse magister

Eesmärk (teadmised ja oskused):

Magistriõppe annab teadusliku uurimistöö oskused infolevi, -vajaduse ja -tarbimise analüüsiks, informatsioonilise infrastruktuuri kujundamiseks, raamatukogu- ja infoteeninduse juhtimiseks.

Üleülikoolilised ained (10 AP)

Teadusfilosoofia ja -metodoloogia 4,0 AP

Võõrkeel 4,0 AP

Vabaaine 2,0 AP

Teaduskonna kohustuslikud ained (4 AP)

Analüütiline filosoofia 1,0 AP

Sotsiaalse mõtte ajalugu 1,0 AP

Sotsiaalpsühholoogilised süsteemid 1,0 AP

Makromajandus 1,0 AP

Teaduskonna valikained (valikul 6 AP mahus)

Rahvastikustatistika alused	1,0 AP
Rahvastikuprotsessid ja arengu planeerimine	1,0 AP
Sotsiaalpoliitika põhiküsimusi	1,0 AP
Sotsioloogilised teooriad	1,0 AP
Arenguteooriad	1,0 AP
Ettevõtluse alused	1,0 AP
Info analüüsi ja otsingu meetodid	1,0 AP
Inimese filosoofia	1,0 AP
Sissejuhatus Idamaade filosoofiasse I	1,0 AP
Sissejuhatus Idamaade filosoofiasse II	1,0 AP
Statistika humanitaarias	1,0 AP
Süsteemanalüüs	1,0 AP
Keele sotsiaalsed funktsioonid	1,0 AP

Eriala kohustuslikud ained (14 AP)

Infosüsteemide võrdlev analüüs	2,0 AP
Inforessursside hindamine ja võrdlev analüüs	2,0 AP
Raamatukogu- ja infotegevuse arengusuundade planeerimine	2,0 AP
Võrdlev raamatukogundus	2,0 AP
Hüpertekstsüsteemid	2,0 AP
Andmebaaside võrdlev hinnang ja bibliomeetriline analüüs	2,0 AP
Teaduslik-pedagoogiline tegevus (loengud, ettekanded, erialapublikatsioonid vms.)	2,0 AP

Eriala valikained (valikul 6 AP mahus)

Infoprotsesside sotsiaal-psühholoogilised probleemid	2,0 AP
Tehisintellekt	2,0 AP
Infoteaduse metodoloogia	3,0 AP
Raamatu- ja raamatukogu ajaloo allikad	3,0 AP
Funktsionaalne meetod raamatuteaduses	2,0 AP

Märkus: Lisaks loetule võib valida aineid ka infoteaduse eriala õppekava ülemastmest nii kohustuslike kui ka valikainete hulgast.

INFOTEADUSTE OSAKONNAS KAITSTUD MAGISTRITÖÖD (SEISUGA 31. MÄRTS 1995)

Priit Halberg, raamatuteaduse magister (17.06.1993) "Õppekirjandus Eesti Vabariigis 1918–1940";

Kyra Robert, raamatukogunduse magister (14.12.1993) "Trüki-tegevus ja raamatukogud Tallinnas 17. sajandist 1917. aastani";

Indrek Tart, infoteaduse magister (14.12.1993) "Eestikeelne luule-raamat kultuuriindikaatorina Eestis ja Välis-Eestis aastail 1945–1992 (Bibliomeetriline aspekt)";

Ruth Parmas-Michelson, raamatukogunduse magister (22.12.1993) "Tartu Ülikooli raamatukogu fondide kujunemine XIX saj. II poolel ja XX saj. algul (kuni 1917)";

Elviine Uverskaja, infoteaduse magister (22.12.1993) "Eesti jooksva rahvusbibliograafia arenguhooni rahvusvahelise koostöö taustal".

Aili Norberg, infoteaduse magister (23.03.1995) "Tartu teadlane infotarbijana Ülikooli raamatukogus";

Ülle Must, infoteaduse magister (23.03.1995) "Universaalse teadusraamatukogu lugeja infoaktiivsus ja seda mõjutavad tegurid".

AJALOOLIST

Sirje Virkus

EESTIKEELNE TEHNIKATRÜKIS XX SAJANDI ALGUL: 1901–1917

Tehnikakirjandus moodustab olulise osa Eesti raamatuloos ja on tehnika ja tehnilise mõtte arengu tähtsamaid näitajaid. Käesolevas kirjutises antakse lühiülevaade aastail 1901–1917 väljaantud tehnikatrükistest. Artikli maht ei võimalda käsitleda kogu tehnikakirjandust, mille hulka kuuluvad ka tehnikasisulised kirjutised ajalehtedes, ajakirjades, albumites, kalendrilisades, kooliõpikuis jm., ning peatuda pikevalt tehnikakirjanduse tekkimist ja arengut mõjutanud sotsiaalmajanduslikel faktoritel, eeskätt tehnika arengul põllumajanduses, tööstuses, tehnikahariduse ning tehnikaalase harrastustegevuse arengul.

Tehnika ja tehnilise mõtte arengut Eestis eri ajajärkudel, ulatuses ning valdkondades on käsitletud mitmed uurijad (O. Ibius, O. Karma, K. Martinson, V. Mägi, L. Oengo, V. Sirk jt.), kuid eestikeelse tehnika kirjanduse arengut on seni vähe uuritud. Kollektiivne monograafia "Eesti raamat 1525–1975" kajastab vaid tehnikakirjanduse arengu väga üldisi tendentse [1]. Tehnikakirjanduse arengut XIX sajandil on käesoleva artikli autor käsitletud oma varasemates publikatsioonides [2; 3].

Tehnikatrükiste väljaselgitamiseks kasutati F. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu eestikeelsete trükiste üldnimestikku ("Eesti Rahvamuuseumi Arhiivraamatukogu 1632–1917. a. ilmunud eestikeelsete raamatute nimestik") ja Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu rahvusbibliograafia osakonnas koostatud kar-

toteeki 1901.–1917. a. ilmunud eestikeelsest trükisest. Andmeid võrreldi ja täiendati retrospektiivse rahvusbibliograafia "Eestikeelne raamat 1901–1917" põhjal [4]. Peamisteks allikateks on olnud tehnikatrükised ise.

Eestlaste majandus- ja kultuurielus XIX sajandi lõpul alanud uus arenguetapp kulges uue sajandi algul eriti hoogsalt. Seniolematult kiire areng toimus kõikidel elualadel: põllumajanduses, tööstuses, hariduses, kultuurielus jne. XX sajandi algus on ka Eesti raamatuloos pöördelise tähtsusega. Eesti ühiskonnaelus toimunud muutused mõjutasid trükiteodangut nii mahulise suurenemise kui ka temaatika avarandumise suunas. Sai alguse tehnikakirjanduse laiem levik, millele avaldas eelkõige mõju üldine tehniline progress ja maa tööstuslik areng.

Kuigi esimene tehnikasisuline trükis, Friedrich Wilhelm von Siversi "Oeppetus kuidas wisi põlle wiin tehakse" (1772) [5, 127; 6, 203], ilmus juba XVIII sajandi lõpul ning kogu XIX sajandit võib pidada rahvaldusliku tehnikakirjanduse arenguperioodiks, algas eriotstarbelise tehnikakirjanduse kujunemine alles käesoleval sajandil [2; 3].

Aastatel 1901–1917 ilmus üldse 8673 raamatut, brošüüri, nooti ja maakaarti [4, 8], tehnikatrükised moodustasid sellest ligi 400 (veidi alla 5%). Erinevused retrospektiivses rahvusbibliograafias "Eestikeelne raamat 1901–1917" esitatud tehnikatrükiste arvandmetest (121) [4, 11] tulenevad sellest, et käesoleva kirjutise autor loeb tehnikatrükisteks ka põllumajandustehnika (põllutöömasinad ja -seadmed, koorelahutajad), käsitöötehnika (õmblusmasinad), transporditehnika, trükitehnika, fototehnika ning rea ametkondlikke trükiseid, mis on olulised tehnika arengu jälgimiseks.

Peab siiski lisama, et selgelt tehnikaalase trükise määramine osutub ka vaadeldaval ajavahemikul raskeks. Kogu perioodile on iseloomulik käsitööndusliku tootmise kujunemine tööstuslikuks ning selles protsessis kadus paljudel tootmisaladel isegi piir käsitöö ja väiketööstuse vahel [7, 398], mis peegeldus ka tehnikaalases trükisõnas. Kuna tehnikakirjanduse tüübid (teaduskirjandus, õppekirjandus, teatmekirjandus, tarbekirjandus, populaarteaduslik kirjandus) olid sajandi algul alles kujunemisjärgus, on vahe tegemine nende vahel veel üsna tinglik.

Selgemalt kui teised tehnikakirjanduse tüübid on eristatav tarbekirjandus. Vaatamata sellele, et sajandi algul industrialiseerimine üha suuremat hoogu võttis, jäi Eesti ka vaadeldaval perioodil agraar-

maaks, kus üle 70% elanikkonnast oli seotud põllumajandusega [8, 120]. Üha otsustavamateks teguriteks põllumajanduse arengus kujunesid kapital ja tehnika [9, 1724]. Mitmesuguste ühisuste, sh masinatarvitajate ühisuste järjest elavam asutamine tegi võimalikuks masinate üha laiema kasutuselevõtu. Tekkis vajadus kirjanduse järele, mis õpetaks masinatega ümberkäimist ja korrashoidu. Suure osa (33%) sajandi alguse tehnikatrükistest moodustabki tarbekirjandus, millest enamik on põllutöömasinate ning koorelahutajate kasutamisujuhendid. Viimaste ilmumist mõjutas ka asjaolu, et üheks tähtsamaks väiketööstusharuks oli vaadeldaval perioodil toiduainetetööstus. Suur osa linna- ja külarahvastikust tegeles endiselt käsitöoga, sh rätsepatöoga, mistõttu ilmus hulgaliselt õmblusmasinate kasutamisuhendeid.

Rahvuslik töölikond formeerus Eestis juba XIX sajandi teisel poolel. Ülevenemaalisele turule ja üldriiklike, sealhulgas tsaaririigi sõjaliste vajaduste rahuldamisele orienteeritud tööstuse kiire areng sajandivahetusel, Esimese maailmasõja eel ja ajal oli aluseks töölikonna, eeskätt selle industriaalse osa (tööstus-, transpordi-, ehitustöölised) pidevale suurenemisele. Eesti tööliklass kujunes enamasti kõigist siin elanud rahvustest, kuid põhiosa moodustasid eestlased [10, 131]. See tingis vajaduse välja anda eestikeelset tarbekirjandust tööstustööliste jaoks. Soome keelest tõlgiti "Aurukatla hoidmisest" (1904), ilmusid H. Reieri "Metallitreiali käsiraamat" (1916) ning P. Saretoki "Väike käsiraamat Nafta motori juhtidele" (1912) jne. Üks põhjalikumaid käsiraamatuid oli 1910. a. ilmunud "Rauatöö", kus kirjeldatakse malmi, rauda ja terast ning nende saamist, samuti metallide omadusi, antakse nõuandeid sepikoja ehitamiseks ja sisseadmiseks, juhatatakse, kuidas rauda ja terast taguda ning keeta ja valmis asju karastada [11]. Tööstustööliste väljaantud trükiste osatähtsus tehnikaalase tarbekirjanduse hulgas oli siiski väike (10%), kuid spetsialiseerumise tendents tootmisalade järgi on selgelt täheledatav. Anti välja ka tööstusnäituste nimekirju ja eeskavasid ning tööstuse reklaamalbumeid. Mitmed kauplused ja laod avaldasid prospekte ja reklaamlehti, milles tutvustati müügilolevaid masinaid. Kauni kujundusega paistsid silma Ed. Zehderi põllutöömasinate ja riistade lao reklaamlehed, kus iga masina kohta on antud joonis, nimetus, tehnilised andmed jne. [12; 13]. Rohkesti ilmus ka ühe või teise tehase masinaid tutvustavaid prospekte ja hinnakirju.

Kindlama kaju võttis ka tehnikaalane populaarteaduslik kirjandus, mis sai alguse Fr. R. Kreutzwaldi kogumik-ajakirjas "Ma-ilm ja mõnda..." ning teistes väljaannetes juba XIX sajandi esimesel poolel ja mida on põhjalikumalt käsitletud autori poolt ERÜ 1990. a. aasta- raamatus [2]. Populaarteaduslikud trükised moodustasid 2,5% antud perioodi tehnikatrükistest. Uue sajandi algul omandas see kirjandus järk-järgult üha teaduslikuma ilme. Ilmusid J. Sarve "Soojus tööta- mas" (1904), F. Pahl'i "Toomas Alva Edison" (1910), E. Tšižovi "Peer- gudest elektrini" (1910), L. Graetzi "Elekter ja elektri tarvitamine" (1912) jt.

Tsaariaegse Eesti puhul ei saa kõnelda veel kutsehariduse ter- viksüsteemist, vaid ainult selle üksikute elementide väljakujunemisest 1917. aastaks [14, 241]. Kõige enam korraldamata oli tööstuslik- tehniline kutseharidus [15, 63]. Hoopiski puudus Eestis tehnilise kõrghariduse omandamise võimalus. Tsaarivalitsus ja valitsevad klassid (baltisaksa aadel, võõrrahvusest tööstuslik suurkodanlus) ei pidanud vajalikuks kohalikke vajadusi arvestava kutsehari- dussüsteemi väljaarendamist Eestis. Eesti rahvuslik kodanlus tegeles peamiselt põllumajandus- ja kaubandusõppeasutuste aren- damisega, samuti kaubandus- ning kunstkäsitöökoolide ja -kursuste avamisega ning ei pannud, eriti enne 1910. aastal alanud tööstus- likku tõusu, suuremat rõhku tööstuslik-tehniliste koolide asutamisele [14, 240]. Seetõttu ei saa rääkida ka eestikeelsest tehnikaalasest õppekirjandusest, mis kujunes alles Eesti Vabariigi perioodil. Tehnika- alase õppekirjanduse ainsateks esindajateks võib pidada mõningate kursuste ja käsitöökoolide programme.

Vaatamata kapitalistliku tööstuse jõudsale arengule ei hoogustu- nud XX sajandi algul nimetamisväärselt sinne tehnika- ja tehnolo- giaalane uurimistöö: spetsiaalseid uurimisasutusi Eestis ei loodud, üksikud laboratooriumid ja seltsid olid veel nõrgad, tehnikakõrgkool puudus. Tööstusliku tehnika-, tehnoloogia- ja arhitektuurialase uuri- mistööga seotud inimesi oli Eestis vähe [16, 270]. Perioodil 1901- 1917 tegeles K. Martinsoni andmetel tehnikateadustega vaid 4 kraa- dita isikut [16, 335]. Seetõttu on eelduspärane ka eestikeelse teadus-liku tehnikakirjanduse puudumine.

Siiski on mõni raamat peaaegu teaduskirjanduse tasemel, näit. A. O. Neufeldti "Viinapõletus teoretikas ja praktikas" (1905-1908) ja J. Sarve "Elekter. 1" (1911). Ka L. Graetzi "Elekter. 2: Elektrotehnika" (1912) oli kirjutatud oma aja teaduse parimal tasemel [17; 18; 19].

Kuigi juba XIX sajandi lõpul püüti välja anda tehnikatermineid sisaldavat teatmekirjandust, ei jõutud iseseisva tehnikaalase teatmekirjanduseni ka veel XX sajandi algul. Mõned autorid lisasid siiski raamatutele tehnikaterminite sõnastikke. Nii on L. Graetzi "Elekter 2: Elektrotehnika" (1912) ja "Rauatöö" (1910) lõpus toodud tähtsamad tehnilised terminid eesti, vene ja saksa keeles [19; 11].

Käsikäes kapitalistliku tootmise arenguga suurenes nn. ametkondlike trükiste (põhikirjad, seadused, määrused jne.) väljaandmine. Nimetatud väljaanded moodustavad põhiosa sajandi alguse tehnikatrükistest (60%). Hulgaliselt ilmus vabrikute ja tehaste tööliste palgatarife, tööeeskirju, tööstus-, ehitus- ja transporditööliste ametiühingute ja seltside põhikirju ja aruandeid, transpordi eeskirju, sõiduplaane jne. Nimetatud trükised annavad olulist teavet tööstuse ja tehnika arenguloo mõistmiseks ja jälgimiseks.

Kui vaadelda tehnikakirjanduse **temaatilist** jagunemist, siis kõige ülekaalukamalt on esindatud transpordi ja tuletõrje valdkond, kuid seda siiski ametkondlike trükiste suure hulga tõttu. Järgneb põllumajandustehnika, tööstustehnika, käsitöetehnika, elektrotehnika, fototehnika, trükitehnika jne.

Kaalukamad teosed ilmusid nimetatud perioodil elektrotehnika alal, mis on ka mõistetav, sest sajandi algul hakkas levima elektri kasutamine nii tööstuses kui põllumajanduses. Avaldati trükiseid, kus anti juhatusi elektrivalguse tarvitajatele ning tutvustati elektri kasutusalasid. Tuntud matemaatiku ja teaduse populariseerija J. Sarve "Soojus töötamas" (1904) tutvustab elektrimootori ja telefoni ehituse ning kasutamise põhimõtteid [20]. 1915. a. ilmunud raamat "Elekter külas" tutvustab elektri kasutamise võimalusi põllumajanduses, elektrotehnika rakendamise võimalusi viljasaagi suurendamiseks ning seda, kuidas elektrijõude külas korraldada ühistegevuse alusel [21]. 1912. a. tõlgiti eesti keelde L. Graetzi elektrotehnika üldpõhimõtteid käsitlev "Elekter ja elektri tarvitamine" (1912) [22]. E. J. Tšižovi teos "Peergudest elektrini" annab mitmesuguste valgusallikate nagu peerg, õilamp, gaas, küünal, nafta, elektrivalgus jne. kasutamise ajaloo [23]. Praktilisi juhatusi elektririistade tarvitamiseks leiab lugeja M. Höfleri väljaandest "Elektrivalguse tarvitaja käsiraamat" (1914) [24].

Alates sajandi algusest suurenes tehnikatrükiste väljaandmine pidevalt, saavutas maksimumi 1911. aastal, seejärel hakkas kahanema ja jõudis perioodi lõpuks uuesti peaaegu sajandi alguse tasemele.

Välisest küljest iseloomustab sajandi alguse tehnikatrükiseid hal-
lus ja ilmetus ning paberi halb kvaliteet. Kui ilukirjanduse osas võis
juba märgata tendentsi paremusele, eeskätt tänu noorele kunstnike
põlvkonnale, kes hakkas innukalt arendama rahvuslikku raamatu-
kunsti, ja mõnede kirjastuste ("Noor-Eesti", "Mõte", "Maa", K. E.
Söödi kirjastus) püüdlustele maitseka raamatu poole [1, 135], siis teh-
nikaraamatut see oluliselt ei puuduta. Muidugi leidub ka erandeid,
nagu vendade Parikaste "Fotograafia õperaamat", mis on trükitud
heal paberil, selge šrifti, rohkete jooniste ja fotodega. Head kvaliteeti
tõendab ka raamatu hindamine Tallinnas 1911. a. esimese auhinnaga
[25]. Ka L. Graetzi "Elekter 2: Elektrotehnika" on kauni välimusega
[19]. Mõlemad nimetatud trükised on üsna kapitaalsed teosed.
Kogukamate raamatute välimusele pöörati üldse rohkem tähelepanu
kui õhukestele brošüüridele, viimased olid aga tehnikakirjanduse hul-
gas kindlalt ülekaalus. Enamus tehnikatrükistest on 10–40-lehekülje-
lised.

Tunnustust väärrib asjaolu, et valdav enamik trükiseid on
varustatud tekstikohaste jooniste, sageli ka fotode ja tabelitega.
Kaunistusvõtetest on kasutatud eeskätt vinjetti ja päisliistu. Enamik
trükiseid on gooti kirjas.

Ühe kujundusliku elemendina paljude raamatute juures võib
vaadelda ka reklaami. Vahel on see antud lisana raamatu lõpus, kuid
rohkem on piiratud kaante sisekülgede ärakasutamisega. Reklaami-
takse mitmesuguseid masinaid, mis parajasti ühes või teises laos
saadaval, aga ka peatselt ilmuvad või äsja ilmunud raamatuid.

Iseloomulikuks jooneks raamatute kujunduses on suur ebaühtlus
autori, pealkirja ja ilmumisandmete esitamisel. Kui autori, pealkirja,
kirjastuse ja trükikoja kohta võib andmeid enamasti leida, kuigi mitte
alati ootuspärasest kohast, siis sageli puudub ilmumisaasta ning
trükiarv. Tõlketööde puhul pole alati võimalik kindlaks teha algkeelt ja
tõlkijat. Andmeid ei ole ka raamatu kujundaja kohta.

Tehnikaraamatutele spetsialiseerunud kirjastused sajandi algul
puudusid. Tehnikatrükiseid anti välja ligi kolmekümne kirjastuse poolt.
Kõige viljakamad olid "Postimees" Tartus ja "Mõte" Tallinnas. Mingisu-
gust tegevuse kooskõlastatust kirjastuste vahel polnud. Seda
tõendab asjaolu, et üht ja sama raamatut võidi korduvalt erinevate kir-
jastuste poolt peaaegu samaaegselt välja anda.

Tehnikaraamatute trükkimisega tegelesid kõige enam "Postimehe" trükikoda, V. Ehrenpreisi, J. Mällo, K. Söödi, E. Bergmanni ja H. Laakmanni trükikojad.

Käesoleva sajandi alguse eestikeelset tehnikakirjandust saab juba vaadelda kui omaette nähtust eestikeelses trükitoodangus. Selle põhjuseks on ilmselt tehnika ja tööstuse kasvav osatähtsus Eesti majandusel. Trükiste temaatikas kajastuvad 19. sajandi tähtsamad avastused ja leiutised, eeskätt elektrienergia kasutuselevõtt, kuid mitmete tehnikasaavutustele (raudtee, lennuk, auto) ei osutata küllaldast tähelepanu. Tehnikatrükised on võrreldes eelneva perioodiga palju mitmekülgsemad ja kõrgetasemelisemad. Valdav osa tehnikakirjandusest on rakendusliku iseloomuga, mõeldud praktiliseks kasutamiseks. Kuigi trükiste sisule võib ette heita tõsiteaduslike probleemikäsitluste vähesust ja kaldumist liigsele rahvalikkusele, raamatute välimusele aga hallust ja ilmetust, ei saa siiski eitada nende kirjutiste tänuväärt osa rahva tehnikateadmiste taseme tõstmisel.

Võib öelda, et vaadeldaval perioodil toimus Eesti tehnikaraamatu ajaloolises arengus edasimineku. Nii kvaliteedilt kui ka kvantiteedilt märksa kaalukamaks kujunes selles osa järgmine, Eesti Vabariigi periood.

Kirjandus

1. Eesti raamat, 1525–1975: Ajalooline ülevaade. Tln., 1978. 379 lk.
2. Virkus, S. Eestikeelne tehnikakirjandus XIX sajandil // ERÜ Aastaraamat. 1990. Tln., 1993. Lk. 5–19.
3. Virkus, S. Reflection of technology in the Estonian printed word in the 19th century // IATUL Proceedings. Volume 2 (new series) 1993. Helsinki, 1993. P. 90–95.
4. Eestikeelne raamat 1901–1917. 1 /Toim. E. Annus. Tln., 1993. 665 lk.
5. Fischer, Jakob Benjamin. Hrn. J. B. Fischer's Beyträge und Berichtigungen zu Hrn. F. K. Gadebusch Livländischer Bibliothek. Nebst andern Kürzen. Aufsätze // Die nordischen Miscellaneen 4tes Stück. Riga, 1782.
6. Recke, J. F. und Napiersky, K. E. Allgemeines Schriftsteller- und Gelehrten-Lexikon der Provinzen Livland, Esthland und Kurland. Bd. 1–4. Mitau, 1827–1832.

7. Karma, O. Tööstuslikult revolutsioonilt sotsialistlikule revolutsioonile Eestis. Tln., 1963. 512 lk.
8. Eesti NSV majandusajalugu / V. Krinal, O. Karma, H. Ligi, F. Sauks. Tln., 1979. 224 lk.
9. Valge, Jaak. Eesti-Vene majanduslik külgetõmme Eesti omariikluse esimesel aastakümnel // Akadeemia. 1991. Nr. 8. Lk. 1714–1736.
10. Kala, K., Juursoo, R. Nõukogude Eesti töölikklass 1940–1960 // ETA Toim. 1989, 38, 2. Lk. 131–140.
11. Rauatöö: [Kirjeldused seppadele, lukuseppadele, plekiseppadele ja asjaarmastajatele]. Tallinn, 1910. 128 lk.
12. Ed. Zehder Riias: Piltlik hinnakiri põllutöö masinatest ja riistadest. Riia, [190–?]. 95 lk.
13. Ed. Zehder Riias. Mõned tunnistused lokomobilide ja aururehepeksimemasinate üle, mis Richard Garretti ja Sons limited vabrikus Leistonis Inglismaal tehtud on. Riia, [190–?]. 14 lk.
14. Sirk, V. Kutseharidus Eestis 19. sajandi algusest 1917. aastani / Toim. E. Laul. Tln., 1983. 322 lk.
15. Elango, Ö. Hariduspoliitika ja õpetajaskond kodanlikus Eestis 1919–1940. Tln., 1972. 262 lk.
16. Martinson, K. Teadustegevuse institutsionaliseerumine Eestis XVII sajandist 1917. aastani. Tln., 1988. 471 lk.
17. Neufeldt, A. O. Viinapõletus teoretikas ja praktikas/ Prof. Maercker'i, Dr. Delbrück'i, Dr. Weinberg'i ja teiste õpetlaste kirjatööde alusel seisev viinapõletajate käsiraamat; Kokku seadnud viinapõletaja A. O. Neufeldt. Tartu, [1905–1908]. 372 lk.
18. Sarv, J. Elekter. 1. /Kirj. J. Sarv. Tartu, 1911. 81, [3] lk.
19. Graetz, L. Elekter. 2 : Elektrotehnika/ Prof. Graetzi järele V. Vaher. Tartu, 1912. 287 lk.
20. Sarv, J. Soojus töötamas: Elekter inimese teenistuses/ J. Sarv. Jurjev, [tsens. 1904]. 55 lk.
21. Elekter külas. Tallinn, 1915. 7, [1] lk.
22. Graetz, L. Elekter ja elektri tarvitamine / Dr. L. Graetz; Aut. lubal Eesti keelde toim. elektri-insener Villem Vaher. Tallinn, 1912. 287 lk.
23. Tšižov, E. Peergudest elektrini / E. J. Tschishov'i järele V. Vaher. Tallinn, 1910. 48 lk.
24. Höfler, M. Elektrivalguse tarvitaja käsiraamat: Mis iga elektri tarvitaja teadma peab: Elekter majapidamises; Elektrikellade tarvitaja käsiraamat: Täieline juhatus, kudas igaüks neid ise ülesseada ja parandada võib: Elektrikellad varaste ja tulekahju teadaandmiseks / Elektri-inshener M. Höfler. Tallinn, 1914. 47 lk.
25. Parikas, J., Parikas, P. Fotografia operaamat/ Johannes ja Peter Parikas. Tallinn, 1911. XIV, 203, [5] lk.

Heino Räm

HINNANGUID OSKAR KALLASE TEGEVUSELE ARHIIVRAAMATUKOGU RAJAJANA

Sõnavõtt AR 85. aastapäeva koosolekul 14. apr. 1994

Ajaloolise situatsiooni muutumine ja 1993. a. möödunud Oskar Kallase 125. sünniaastapäev on ajendanud põgusalt üle vaatama Oskar Kallase tegevusele pühendatud hinnanguid, kirjutisi tema kohta eesti trükisõnas.

Meie entsüklopeediad ja leksikonid annavad laiale lugejateringile esmast teavet O. Kallasest kui rahvuslikust kultuuritegelasest.

Kõikides meie teatmeteostes on kinnitatud, et O. Kallas oli juhtivalt tegev Eesti Rahva Muuseumi, eriti aga selle arhiivraamatukogu asutamisel. Kirjandusmuuseumi teatmikest on kõige isikulisem hinnang antud viimases, 1983. a. väljaandes: "Seejuures rajanes kogu organiseerimistöö ühiskondlikul alusel ja ennekõike raamatukogu faktilise juhi ning ERM-i juhatuse esimehe O. Kallase entusiasmil."

Täpsemaid hinnanguid O. Kallase tegevusele AR rajamisel leidub eelkõige tema juubelitega seotud kirjutistes. Toome neist esile tähelepandavamaid.

"Postimees" avaldab 25. okt. 1928. a. lehekülje pealkirjaga "Oskar Kallase juubel". Selle teisel ilma allkirjata ülevaatel on pealkirjaks "Juubilari osa Eesti kultuurses ja poliitilises elus". Kirjutises rõhutatakse, et möödunud sajandi viimaseist aastakümneist peale pani O. Kallas "Eesti akadeemilise väikesearvulise pere liikuma rahvuskultuuriliste ülesannete sihis. See ei olnud kerge, kuid andis siiski märatavavaid tulemusi." Enne tema tegevuse muude suundade vaatlemist on kinnitatud: "Suuri teeneid on O. Kallasel ERM-i ja AR-i loomisel. Aastate kaupa levitas ta sõna ja sulega muuseumi tähtsuse ja tarviduse mõtet nii haritlaskonnas kui laiemaiski rahvahulkades, õhutades järelejäätmatult – eriti nooremaid kaasaegseid."

"Päevalehes" (1928, 25. okt.) kirjutab Oskar Loorits oma artikli "Oskar Kallas ja eestiline kultuur" lõpuosas üldistava hinnanguna:

"Pärast J. Hurta ja M. Vesket on O. Kallas üks silmapaistvamaid rahvuslikke teadusemehi selle sõna kõige nõudlikumas mõttes – juba ERM üksi oma hiigla ainelise, sõnalise ja helilise vanavara, kultuuriloolise arhiivi ja raamatukoguga on kolossaalne suursaavutus, mis nii lahutamatuult seotud tema nimega, sest... "muuseumi algus oli minu voodi all," ütleb O. Kallas ise naljatelles – nõnda täis oli kogu ta kodu paberivirnu, raamatuid ja käsikirju."

Ja O. Loorits jätkab: "Kuid samuti täis oli ta kodu ka noori, keda ta püüdis ... virgutada just rahvuskultuurilisele tööle". Autoril on kiidusõnu, aga ta lõpetab: "O. Kallase isik jääb meeeldi varju ta tegude taha, kuid tema teod... on juba ise monumendiks talle, mida ümberhinnangute rooste ei riku ega näri unustuste ajakoi."

Üldisemalt on samast aastast tuntud M. J. Eiseni ülevaade ajakirjas "Eesti Kirjandus" 1928, nr. 10: "Doctor phil. Oskar Kalda 60-aastase sünnipäeva puhul". Ülevaate alguses on rõhutatud O. Kallase tegevuse mitmekülgust, tema osa ERM-i ja AR-i asutamisel. On viidatud ŌES-i ja EÜS-i eeltõile täieliku eestikeelse raamatukogu rajamisel ja O. Kallase arusaamisele, et sellise raamatukogu ainuõige koht on olla ERM-i osa. On hinnatud O. Kallase teeneid töösihtide selgitamisel ja raamatute hankimisel.

M. J. Eisen tõdeb: "Aja jooksul on O. Kalda istutatud taimest suur tamm kasvanud – raamatukogu tekkinud, mis ... muid niisuguseid asutusi kipub oma varju jätma."

Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamatus IX/X (1934) on Ferdinand Leinbock (Linnus) ülevaates "Eesti Rahva Muuseum 1909–1934" märkinud, et O. Kallase ettepanekul tehakse 1. (14.) apr. 1909 otsus: "Esialgul rohkem rõhku ainelise vanavara korjamise pääle panna. Teiseks ülesandeks oleks EÜS-i poolt asutatud Eestikeelse ja eestlastesse puutuva keskraamatukogu korrashoidmine ja jätkamine. Muuseum peab Hurti vanavara panipaigaks olema." Nõnda kinnitab ka tollane ERM-i juht O. Kallase algatuslikku osa.

Oskar Kallasest kirjutatakse taas rohkem 1938. a. tema 70. sünnipäevaga seoses.

Ajakirjas "Raamatukogu" 1938, nr. 3/4 on ilmunud Richard Antiku kirjutis "Oskar Kallas, Eesti Rahvusliku Arhiivraamatukogu isa". See on ainukäe pikem ülevaade neil aastail O. Kallase tegevusest AR organiseerimisel. Ülevaate alguses väidetakse: "Rahva vaimse ja ainelise vanavara harrastuse kõrval on O. Kallasel esiplaanil olnud veel meie rahvusliku raamatukogu loomine ja arendamine." Seejärel

käsitletakse tema tegevust EÜS-i raamatukogus, selle üleandmist ERM-ile, keskraamatukogu täiendamisaktsioone ning materjalide saatmist diplomaatilise töö aastail. Vaadeldakse ka tema bibliograafiaalast tegevust.

Richard Antik annab hinnangu: "O. Kallase töö on suur tähtsus mitte üksi meile, vaid ka tulevastele põlvetele. See on olnud suur kink meie iseseisvale riigile ajajärgust ja olukorrast, mil see töö nõudis enam, kui me tänapäeval ette kujutada suudame."

"Eesti Kirjandus" 1938, nr. 10 avaldab Richard Viidalepa ülevaate "Dr. Oskar Kallasest kui folkloristist". Kirjutis algab elulooliste andmete järel üldisema vaatlusega O. Kallase tegevussuundadest, kusjuures on toodud esile muuseumi- ja raamatukogualaseid saavutusi. R. Viidalepp nendib muuhulgas: "Kui see [Eesti muuseumi mõte] käesoleva sajandi algul uuesti päevakorrale kerkis, oli O. Kallas jällegi üheks tulisemaks eestvõitlejaks ning töötas aastast 1909 teoks saanud ERM-i esimese esimehena kümme aastat."

Oskar Kallase 75. juubeli puhul ilmus ajalehes "Postimees" 1943. a. 24. okt. Konrad Kullango lühikirjutis "Oskar Kallas ja eesti raamat". Autor jälgib siin eesti trükiste kogumise ja nende alalhoidmise ajalugu ÕES-is, EKMS-is, EÜS-is ning hiljem ERM-i keskraamatukogus.

"Et meil siiski ligemale 90% kogu eestikeelsest trükitoodangust on talletatud, seda tuleb pidada teataval määral O. Kallase teeneks", julgeb K. Kullango väita ja toob seejärel esile ka O. Kallase bibliograafia-alast tööd.

Kui 1946. a. ilmus Göttingenis väike kogumik "Estonia" (I), oli O. Kallas jaanuaris 1946 läinud Stockholmis manala teele. Kogumikus on avaldatud Max Pässi "Dr. Oskar Philipp Kallas. In memoriam", milles hinnatakse teda rahvusliku kultuuri ühe kandjana: "Dr. O. Kallase nimega on lahutamatu seotud rida rahvuskultuurilisi algatusi, ennekõike ERM ja AR kui kõige täielikum omasarnane Eestis."

O. Kallase 100. juubeli puhul ilmub ajakirjas "Keel ja Kirjandus" 1968, nr. 10 Eduard Laugaste ülevaade "Dr. Oskar Kalda tegevusest rahvaluule alal". Siingi on folkloristika saavutuste järel hinnatud tema tegevust ka ERM-i asutamisel. E. Laugaste alustab: O. Kallas oli teadlane ja kultuuritegelane, kelle elutööd iseloomustab algatuste ja saavutuste rikkus." Autor lõpetab: "O. Kalda tegevust iseloomustab mitmesuguste probleemide nägemine. Ta pidas üheks esmaseks ülesandeks kogumist, säilitamist ja korraldamist... Töö oli talle esimene eluvajadus."

Kogumiku "Paar sammukest eesti kirjanduse uurimise teed" 8. köites ilmus 1974. a. Helene Kulpa põhjalik käsitus "Oskar Kallas ja Arhiivraamatukogu". See suure asjatundlikkusega, hea vaistuga ja tabava emotsionaalsusega kirjutatud ülevaade annab täpseima pildi O. Kallase osast AR-i kujunemisel, arvestades tema rahvuslikku suunitlust rohkem kui keegi varem.

"AR on lahutamatult seotud O. Kallase isikuga, kes oli selle asutajaid ja eesti rahvusraamatukogu väljaarendaja. Tema tegevus AR heaks kestis üle 50 aasta ja algas ammu enne, kui ERM-i raamatukogu asutamine 1909. a. teoks sai," on tõdenud H. Kulpa. "O. Kallase tegevuse tulemusena sai ERM õige avara tegevusprofiili. Muuseumi alla viidi ka rahvusraamatukogu, mida tuleb kindlasti pidada O. Kallase teeneks."

Analüüsinud mitmekülgset O. Kallase tegevust läbi aegade AR-i heaks, teeb H. Kulpa üldistuse:

"Lähtudes põhimõttest, et teaduse teooriad võivad vananeda, rahva kultuurivarad aga mitte, oli O. Kallase eesmärgiks kiiresti materjale koguda, et neid päästa kadumisest ja säilitada tulevastele põlvedele.

Tänapäevani on säilinud AR-is O. Kallase loodud fondide süsteem ning põhiliselt rakendatakse tema püstitatud komplekteerimisprintsipi.

Ilma O. Kallase ennatsalgava ja tulemusriika tegevuseta ei oleks meil AR-i sellisel kujul, nagu ta on praegu, nimelt kõige täielikumana vanema eesti trükisõna ja ainulaadse rikkaliku baltika fondiga."

Nõnda on O. Kallase tegevust hinnanud Helene Kulpa.

Olgu märgitud, et lisaks eelnimetatud hinnangutele on O. Kallase tegevust jälgitud veel mitmetes avalikus trükisõnas ilmumata käsitlustes, nagu Gustav Matto käsikirjalistes mälestustes, Mari Orava diplomitöös AR ajaloost (1967) ja Loone Kausti magistriväitekirjas "Dr. Oskar Kallase elu ja töö" (1993). O. Kallase elutööd on uurinud ka folklorist Veera Pino, kellelt võib oodata uusi lähenemisi.

O. Kallase elu ja tegevus langeb muutusterohkesse aega XIX ja XX sajandil. Viimase poolsajandi uurimussuunitlus ei saanud avada tema tegevuse rahvuslikke ideaale.

Sellega seoses võiks ehk viidata Martti Haavio "Kalevalaseuran Vuosikirjas" 1946 korratud O. Kallase sõnadele, et luhtaläinud lootuste tuha all hõõgus mõte: meis on midagi, mis meid eraldab teisest, meil on õigus eri olemiseks.

Oskar Kallase tegevus vajab avarat rahvuslikku hinnangut.

ARVUSTUSI. ARVAMUSI

Anne Ainz

EESTI RETROSPEKTIIVSE RAHVUSBIBLIOGRAAFIA KOLM KÖIDET ILMUNUD

Eestikeelne raamat 1901–1917. I A–P, II R–Y./ Toim. E. Annus. – Tallinn: Eesti TA, 1993. –1287 lk. (Eesti retrospektiivne rahvusbibliograafia; 1. osa). ISBN 9985–50–010–5

Eestis ilmunud saksa-, vene-, ja muukeelne perioodika 1675–1940./ Toim. E. Annus. Tallinn: Eesti TA, 1993. – 477 lk. (Eesti retrospektiivne rahvusbibliograafia; 5. osa). ISBN 9985–50–028–8

Saamaks ülevaadet sellest hiigeltööst olgu üles loetud ka veel ilmunuta köited:

I osa Eestikeelne raamat 1525–1940

Eestikeelne raamat 1851–1900, I–II köide, 1024 lk., planeeritud ilmunisaeg 1994 asendub 1995.

Eestikeelne raamat 1525–1850, 320 lk., ilmunisaeg 1996

Eestikeelne raamat 1918–1940. Jääb kaugemasse tulevikku. Teada on, et nende aastate "Eesti raamatute üldnimestikes" oli kahetsusväärset palju väljajäänut nii tolaaegsete koostamispõhimõtete kui ka lihtsalt näpuvigade tõttu, lisaks poolik 1940. a.

- II osa Eestis ilmunud saksa-, ladina-, ja muukeelne raamat 1631–1940, I–II köide, 2240 lk. Ka siin arvatakse tegijate poolal, et 1996. aastal ei jõuta valmis.
- III osa Eestis ilmunud venekeelne raamat 1800–1940, I–II köide, 1280 lk., 1997
- IV osa Eestikeelne perioodika 1766–1940, 480 lk., 1996

Niisiis ootab 12 köitest ilmavalgust veel 9.

Eesti trükisõna ja Eesti kohta või eestimaalaste poolt mujal ilmunu registreerimine on Eesti kultuuriajaloo uurimise vältimatu eeltingimus. Eriti tähtis on ammendava rahvusbibliograafia olemasolu Eesti (ja mitte ainult) raamatuloolaste ja ajakirjanduse ajaloolastele.

Kahtlemata väärinukski meie pikaealine raamatu- ja ajakirjanduslugu hoopis varasemat bibliograafilist korrastamist. Kuid rahvusbibliograafia koostamine on kõige otsesemalt seotud omariikluse olemasoluga, kus nii koostamisprotsess ise kui ka trükiväljaannete süsteem kujuneb loomulikul teel vastavalt vajadustele, võimalustele ja normaalsele kultuurivahetusele. Eesti puhul on selleks ajapiiriks 1918. a. Sealt alates saab rääkida jooksvast rahvusbibliograafiast, mille aluseks on seadusega tagatud sundeksemplarid, neid koguvad ning säilitavad asutused oma riigis ja neid registreerivad trükiväljaanded. Ka 20 aastat iseseisvust oli liiga lühike aeg selleks, et lahendada kõik rahvusbibliograafia probleemid, kaasaarvatud retrospektiivse bibliograafia koostamine. Selle eeltõid küll tehti, kuid majanduslikud võimalused nappisid ja aegki sai 1940. a. otsa. Seetõttu kõik, mis jääb ajas tahapoole, tahab uurimist, täpsustamist, kontrollimist, kusjuures juba palju lootusetumas seisus, kui oleksime olnud enne viimast sõda ja sihilikke hävitusi.

Need, kes tegelesid retrospektiivse bibliograafia koostamisega nõukogude ajal (näit. ka Läti ja Leedu), kogesid selles töös nn kindlaid ideoloogilisi tabusid (keelatud nimed, moonutatud või mahavaikitud sündmused), aga ka niisuguseid, mis olid sageli ettearvamatud (poolvale valdkonnast). Paraja ideoloogilise sõnamulinaga serveeritult see töö ju keelatud polnud. Samas puudus koostajatel võimalus läänemaailma arhiivides ja raamatukogudes töötamiseks. Iga Eesti varasema raamatulooga põgusaltki kokkupuutunu teab, kui palju ole-

tuslikku ja kaudsetel andmetel põhinevat seal leidub. Leidis ju täiendust Rootsi-aegse Tartu ülikooli trükiste kogu alles 1990. aastatel E. Annuse "ekspeditsiooni" käigus Rootsi. Hr. Raimo Raag Uppsala ülikoolist on ühes eravestluses soovinud: "Kui oleks võimalik piiluda Rootsi vanade aadlisuguvõsade eraraamatukogudesse, mis on sõdadest ja muust hävitavast puutumata..." Muutunud ühiskondlikud olud ja sellest tingitud normaalse suhtluse võimalus välisilmaga on samuti osalised selles, et esialgselt planeeritud köidete ilmumisaeg edasi lükkub. Tuleb seega teadvustada viivitusest johtuvat kasu väljaande sisule, kuid viivitus ei saa mõistagi kesta ülearu kaua.

Juba ilmunud eestikeelse raamatu ja võõrkeelse ajakirjanduse köited algavad ammendavate eessõnadega, kus on toodud ülevaade käsiteldava perioodi raamatu/ajakirjanduse arenguloost ning statistilisi andmeid trükiste tiraaži, nimetuste koguarvu, temaatilise jaotumuse jm kohta. Võõrkeelse kasutaja tarvis on eessõnad saksa, inglise ja vene keeles, andes sel moel kultuuriloolist teavet neilegi, kes seda eraldi otsima ei lähe.

Eestikeelse raamatu köidetes registreeritakse trükitud või aparatuuridel paljundatud eestikeelseid või eestikeelse paralleeltekstiga raamatud, brošüürid, noodid, maakaardid, jätkväljaannetest aastaraamatud, raamatkalendrid ja valikuliselt pisitrükised. Kirjeldataud on kõik enam kui 4-leheküljelised trükised, aga ajaloolise ja kultuuriloolise väärtustega trükise (lendleht, määrus, eeskiri jm) puhul ei ole jäetud registreerimata ka väiksemamahulist. See lubab eesti trükitoodangust tervikpilti saada, seda enam, et registreeritud on ka trükised, mille ilmumine on tuvastatud vaid kaudsete allikate alusel.

Suur hõlbustus kasutajale-uurijale on trükise leidumuse näitamine eesti nelja suurema raamatukogu kõrval ka Venemaa Rahvusraamatukogus Peterburis ja Venemaa Raamatukogus Moskvast. Kaht viimast kohta on nüüd küll pisut raske kasutada. Mõningatel erijuhtudel on registreeritud ka leidumus Eesti arhiivides ja muuseumides.

Kogumike sisu avamine on selgelt kasutaja aega kokku hoidev, kõik on registrites leitav. Selgitatud on initsiaalide ja pseudonüümide all ning anonüümselt ilmunud raamatute, artiklite ja retsensioonide autorid. See aitab täpsustada meie kultuuripilti, sest Meelik Kahu koostatud pseudonüümilahenduste leksikon käsitleb aastaid 1821–1900 /1/.

Kodumaised autorid on varustatud lühielulooga, eriti hinnatav on eluloolisi andmeid sisaldavate allikate loetelu. Siin täidab rahvusbibliograafia ka mitme koostamist/ilmumist ootava bibliograafialeksikoni funktsiooni.

Lisateavet annab kirjandusteoste retsensioonide valikuline esitamine. Uurijal on seda loetelu enda jaoks võimalik alati täiendada. Raamatukirje sisaldab trükise hinna ja tiraaži, esmatrüki ilmumisaasta, tõlketeoste puhul ka originaalteose pealkirja.

Kasutajat aitavad orienteerumisel arvukad registrid: teema-, nime-, pealkirja-, koha-, organisatsiooni-, ilmumiskoha-, trükikoja- ja kronoloogiaregister.

Eestis ilmunud saksa-, vene- ja muukeelse perioodika bibliograafia viib meid Eesti- ja Liivimaa kubermangudes ilmunud ajakirjanduse algusesse. Varaseim ajaleht "Ordinari Freytags (Donnerstags) Post-Zeitung" ilmus Tallinnas aastatel 1675–1678 ja on oletatavasti Baltimaade esimene ajaleht. Perioodikaväljaanded on säilinud väga lünklikult, Eestis ilmunud venekeelset ajakirjandust on ka halvasti kogutud. Seetõttu on nende leidumuse väljaselgitamiseks läbi vaadatud lisaks Eesti suurematele raamatukogudele ka Eesti Ajalooarhiiv, välisraamatukogudest Venemaa Rahvusraamatukogu Peterburis, Läti Akadeemiline Raamatukogu ja Läti Rahvusraamatukogu. Kuulus ju Lõuna-Eesti kuni 1917. a. Liivimaa kubermangu. Riias, Liivimaa kubermangu pealinnas, trükiti nii eestmaalastele kui ka lätimaalastele. Ajapiir on koostajate poolt tõmmatud 1917. aasta joonetele, kust edasi tuleb Riia trükiseid otsida Läti rahvusbibliograafiast. Mõningal juhul tahaks seda reeglit rikkuda, näit. ajaleht "Segodnja" (1919–1940) oli mõeldud ka Eestimaa venelastele. Seda sisukat ajalehte tsiteeritakse ohtrasti meie ajakirjanduses ja kasutatakse uurijate poolt. Lätis 1917–1940 ilmunud venekeelset kirjasõna registreerivad J. Abõzovi bibliograafiat /2/ pole kahjuks igal pool kasutada. Vrdl. ka Londonis ja New Yorgis 1920. aastatel ilmunud "Baltic Review" tüüpi väljaandeid, mis on bibliograafias registreeritud.

Nimestik on tähestikuline, eraldi ladina ja vene tähestikuga perioodikaväljaanded. Nimestiku kasutamine on mugav, kuna ühe tiitli all on toodud kõik eelkäijad ja jätkud, paralleeltiitlitele on viited. Lisaks on toodud süstemaatiline, kronoloogia-, ilmumiskoha-, organisatsiooni-, nime- ja trükikojaregister. Põgusa kogemuse põhjal RR lugeteeninduses on väga kasutatav kronoloogiaregister.

Kirje eriosas on toodud aastakäikude, köidete ja numbrite andmed, ajalehtedel esimese ja viimase numbriga kuupäevad, ajakirjadel kuud. Eraldi on kirjeldatud lisad. Kirje lõpus on näidatud aastakäikude, köidete ja numbrite leidumus eespool nimetatud raamatukogudes. Kahju vaid, et pole eristunud raamatukogude siiglid: aastakäikude/köidete/numbrite loetelus on neid raske märgata. Ka pealkirjad, kui pole tegu faksiimidega, on eriti nimestiku venekeelses osas halvasti eristatavad.

Leidumuse üsna auklikku rida vaadates on selge, et praegune eestikeelsete ajalehtede mikrofilmimise projekt peab laienema ka Eesti- ja Liivimaa ilmunud võrkeelsele ajakirjandusele.

Kui täpse ja mitmekülgseid kultuuriloolisi teadmisi vajava (pakkuva) tööga on Eesti retrospektiivse rahvusbibliograafia puhul tegemist, on meil endil ammu selge. Sellele on tähelepanu juhitud ka laiemalt, seostades Eesti rahvusbibliograafia andmestikku Lääne-meremaade kultuuriruumiga. /3/.

Olemasolevaid köiteid osta ja tervet sarja tellida saab Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogus (Rävala pst. 10 EE0100 Tallinn) ja Tartu Ülikooli Raamatukogus (Struve 1, EE2400 Tartu).

Kirjandus:

1. Kahu M. Eesti pseudonüümide leksikon. 1. köide. Tln.: Eesti TA Kirjandusmuuseum, 1993. 224 lk. ISBN 5-450-01521-6
2. Abōzov Ju. Russkoje pečatnoje slovo v Latvij 1917-1944: I-IV. Stanford, 1990-1991. (Stanford Slavic Studies).
3. Häkli, E. Eestikeelne raamat 1901-1917. Tln., 1993. Eestis ilmunud saksa-, vene- ja muukeelne perioodika 1675-1940. Tln., 1993 // Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen (1994) no 1, p. 55-56.

Ülle-Marike Papp

ÜKS VÄHESTEST, AGA OMAS NIISIS

Eesti Rahvusraamatukogu väljaanne "Uut välismaa raamatukogudes" jõudis esmakordselt lugejani 1990. a. Seniste töökogemuste ja meetodiliste soovitude asemel hakati avaldama erialateavet, mis võimaldab end kurssi viia ja kursis hoida rahvusvahelise raamatukogundusliku mõttega.

Viis aastat pole ühe erialaväljaande jaoks eriti pikk ajavahemik ega tosinajagu vihikukesi nii suur maht, et lühiülevaade jõuaks laialatuslike järelduste ja seaduspärasusteni. Kogu ilmunut koos vaadeldes jääbki mulje, et mingeid jäiku filtreerimis- ja valikupõhimõtteid välja kujunenud ei ole peale ühe: paindlikult ja operatiivselt vahendada oma fondidesse saabunud raamatukogunduslikke trükiseid emakeeles ja tutvustada lugemisvõimalustega.

Kuna igasugune trükis peegeldab oma aega, publikatsioonide kättesaadavust ja valikupõhimõtteid, siis on alljärgnevalt püütud kokkuvõtlikult visandada möödunud aastatele omasemaid tendentse. Loen kirjutise eesmärgi täidetuks ka sel juhul, kui see tekitab huvi taas-sirvimiseks.

Seeriaväljaanne on meieni toonud ligi kaks ja poolsada lehekülge erialateavet. Sadakond võtavad enda alla IFLA keskmise kestvusega tegevusprogramm aastaiks 1992–1997 (Nr. 11/12), IFLA 56. ja 57. konverentsi ettekannete loetelud (Nr. 2, 6) ning rahvusvaheline raamatukogustatistika standard ISO 2789–1974 (E) (Nr. 2). Ülejäänud vahendavad oma olemuselt erinevaid publikatsioone: üksikartiklite ja ettekannete referaate (17 nim.), mitmele allikale tuginevaid kitsama teema refereeringuid (7 nim.), ülevaateartikleid (6 nim.), aga tõlgitud ja refereeritud on ka uurimistööd ja tervet artiklite kogmikku.

Paljude algpublikatsioonide põlütemaatilise olemuse tõttu on on referaatide jaotamine ainevaldkondade vahel tinglik ja nõuaks tunduvalt detailsemat lähenemisviisi. Põhiteemade järgi rühmitamisel selgus, et enam kui kolmandik referatiivsete materjalide lehekülgedest kuulub infotehnoloogia küsimustele – nii selle üldistele, sotsiaalsetele

kui raamatukogunduslikele käsitlustele. Viiendiku katavad ülevaated eri maade ja eri tüüpi raamatukogudest. Raamatukogutöö üksikvaldkonnad, samuti hariduse ja täienduskoolituse teemad hõlmavad kumbki kümnendiku.

Omamoodi sümbolsest ja suundarajavalt on uut seeriat alustatud ülevaatega artiklite kogumikust "Raamatukogu homses maailmas" – sellest selguvad infoühiskonna positiivsed ja negatiivsed pinged, raamatukogu roll integreeritud infosüsteemis, raamatukoguhoidja kutse olemust mõjutavad tehnilised uuendused, eri autorite nägemused nii rahvus- kui rahvaraamatukogude lähiajast.

Vaatamata sellele, et nimetuste arvu poolest on ülekaalus üksikartiklite refereeringud, haaravad pea poole kogumahust ülevaated. Viimased moodustavadki ühe toekama osa ja seda ilmselt oma loomistausta tõttu. Käsitleva ainevaldkonna asjatundjate mõtte- ja sõnajooks on ladusamalt jälgitav, lugeja ja auditooriumiga arvestades on lisatud teavet terminitest ja lühenditest. Professionaalse eruditsiooniga vahendatakse omapoolseid suhtumisi ja eestikeskseid hinnanguid.

Ülevaadetes ongi valdavalt käsitletud infotehnoloogiaga seonduvat. E. Rannapi vahendusel saab ülevaate infopoliitika olemusest ja andmebaaside tootmisest eri riikides (Nr. 10). J. Järs toob meieni lausa kosutavalt läbimõeldult ja -tunnetatult infotehnoloogia rakendusvõimalused raamatukogus: CD-ROM-ide kasutamise, koondkataloogide standardiseerimise ja retrospektiivse konversiooni (Nr. 2, 7). T. Etverk tutvustab Euroopa ühisprojekti rahvusbibliograafia levitamiseks kompaktandmeplaatidel (Nr. 6). Erialase silmaringi laiendamise seisukohalt on optimaalse ülesehitusega 4. number, milles täienduskoolituse kavandamise ja korraldamise üldpõhimõtetele järgnevad lühiülevaated samast ainekust üksikute maade kaupa.

Infotehnoloogia sotsiaalmajanduslikke tagajärgi teadvustab ka ainukese uurimistöo "Tieto ja elämä" (Teadmine ja elu, autorid E. Heikkilä, A. Horma) tõlge/referaat. Töö, mis oma lähenemisviisi ja uurimismeetodi ning tulemuste poolest leiab suhteliselt palju viitamist teaduspublikatsioonides, jääb meil ilma metodoloogilise sissejuhatava osata refereerituna kandma enesestmõistetavate ilmingute pitselit. Sellest on veidi kahju, sest just see on ainuke nii tarbijate, raamatukoguhoidjate kui haldusjuhtide poolseid vaatekohti valgustav kirjutis. Mõistva ja mõtestava lugemise jaoks võivad huvilised aga ka algallika poole pöörduda.

Üksikartiklitest on refereeritud ülekaalukalt IFLA konverentside materjale (Nr. 2, 5, 6, 7), aga operatiivselt on ära kasutatud ka 1991. a. Moskvas ärajäänud seminari "Rahvusraamatukogu tänapäeva maailmas" ettekannete refereerimisvõimalus ja nii on jõudnud meieni ülevaade USA raamatukogudest ning USA Kongressi Raamatukogu tegevusest (Nr. 3). Tundub, et aja jooksul on rahvusvaheliste suurfoorumite materjalide kõrvale jõudmas ka muid allikaid ja nii peegeldab kogumik omamoodi ka erialakirjanduse kättesaadavuse avardumist.

Lühemate referaatide puhul on ilmselt silmas peetud rohkem vastavust algallika tekstile kui ladusat sõnastust. Kuigi see kohati häirida võib, on see igal juhul parem variant kui moonutatud mõte, ükskõik kui kenas sõnastuses see ka poleks.

Äärmiselt tagasihoidlik välisilme, aastate jooksul vähenenud tiraaž (900-lt 500-le eksemplarile) ning suhteliselt väike maht jäävad tunnistama üha jätkuvatest, aga loodetavasti enam mitte süvenevatest materiaaletest raskustest. Siiski lisab optimismi viimase topeltnumbri (Nr. 11/12) hüppeliselt kasvanud maht ja paranenud kujundus. Väljaande tehniline ja toimetusslik teostus peegeldab peale majanduslike raskuste (trükitehniline teostus, ebaregulaarne ilmumissagedus, kirjastajate vahetumine) ka kindlasti otsingute perioodi (muutuv struktuur jms.). Üheks esimeseks uuenduseks, mille peale mõelda võiks, on kaanekujunduse informatiivne funktsioon. Tänapäeva kiires elutempos on küll raske meeles pidada viimati loetud või nähtud ajakirja numbrit, põhiteemade äramärkimine kaanel aitaks ka huvi tõsta.

Need väikesed "otsitud" märkused ei tohiks vähendada kõige olulisemat väärtust, mis sellelaadne väljaanne endaga kaasas kannab – me saame rahvusvahelise raamatukogundusliku mõttega eesti keeles kaasas käia. Seega areneb ka erialakeel, terminoloogia, mis omakorda võimaldab kergemini iseseisvalt suhelda võõrkeelsete tekstidega. Ja eks oma kasutegur ole sellelgi, kui väljaandes toodu on juhtinud teadvustama oma teabevajadusi või otsima algmaterjale.

Neid, keda selle eest tänada, on palju. Kolme esimese aasta kogumike toimetajaks on olnud T. Valm, 1993. a. ainukese kogumiku toimetajaks K. Talvi, koostajaks E. Rannap. Mahuka IFLA tegevusprogrammi tõlke toimetamisega on ametis olnud A. Nuut, E. Rannap, K. Weidebaum, keeleteoimetaja T. Vilberg ja kujundaja A. Paju. Mida enam võimalusi erialainfo kättesaamiseks, seda rohkem probleeme valiku ja vahendamisega, nii et toimetuse suurenemine lubab tulevikult enamatki oodata.

Referaatide ja ülevaadete koostajate seas on kõige tõhusam olnud K. Ora ja J. Järsi panus, aga ilma L. Kase, L. Gasmani, M. Kannusaare ja S. Eslase töö ja vaevata poleks sellist mitmekülsust ja sisukust.

Kuigi on tegemist ühe raamatukogu väljaandega, on see lugemisvaraks küllalt laiale ringile, seetõttu kasutan head võimalust soovida järgmiseks viieks aastaks jõudu, jaksu jätkamiseks ning kõigi raamatukogude tuge ja koostööd.

TÄHTPÄEV

Krõõt Liivak

VAIME KABURI JUUBEL

1994. aastal täitus kaheksakümmend eluaastat väljapaistval eesti bibliograafil Vaime Kaburil.

Vaime Kabur (Vilgma) on sündinud 8. detsembril (vana kalendri järgi 25. novembril) 1914. aastal Virumaal Pada vallas mõisatöölise tütreana, õppinud Vihula algkoolis (1923–1928), Rakvere Ühisgümnaasiumis (1928–1933). Aastatel 1934–1940 õppis ta Tartu Ülikoolis eesti keelt, eesti ja üldist kirjandust, rahvaluulet ja etnograafiat. Gümnaasiumis omandatud saksa ja inglise keelele lisandusid ülikoolis prantsuse ja soome keel, esiletõstmist väärivad stiilikursused nii Gustav Suitsu kui Johannes Semperi juures. Kirjanduse lõputöö kirjutas ta ballaadist.

Lõpetas ka (1940) õpetaja kutseks vajaliku eesti filoloogide aastase didaktilis-metoodilise Pedagoogilise Instituudi. Selle kursuse töö "Luule käsitlemine keskkoolis" jäi aga ellu rakendamata, sest Tartus vaba kohta ei olnud (nagu haridusosakonna juhataja Helene Johani talle ütles). Jätkas siis G. Suitsu kirjanduse seminaris ja töötas Kirjandusmuuseumi arhiivraamatukogus. 1941. aasta mais sai temast kirjanduse aspirant, uurimisteemaks Jaan Kärneri luule; küll ainult paariks kuuks, sest algas sõda. Saksa okupatsiooni ajal töötas Vaime Kabur Akadeemilise Kirjandusühingu asjaajajana kuni ühingu tegevuse lõppemiseni 1944. a. Seejärel siirdus ta perekondlikel põhjustel maale. 1947. aastal tuli Vaime Kabur (eirates Tartu kutseid) tööle Tallinna Ajaloomuuseumi Raamatukokku (praegu TA Raamatukogu baltikaosakond). Peagi läks ta sealt Riikliku Avaliku Raamatukogu (hiljem Fr. R. Kreutzwaldi nim. Riikliku Raamatukogu, praegu Eesti Rahvusraamatukogu) bibliograafiaosakonda, kus töötas 36 aastat: vanembibliograafina 1947–1968 ja peabibliograafina 1968–1983. Uus elukutse nõudis ka uusi teadmisi ning aastatel 1948–1950 omandas ta Tartu Ülikoolis kaugõppes bibliograafia ja raamatukogun-

duse erialal teise kõrghariduse. Läks nii, et temast ei saanud kirjandusteadlast, aga sai Eesti tuntumaid ja viljakamaid bibliograafe, kelle elutöö tunnusmärgiks on ikkagi armastus kirjanduse vastu.

1953. aastal valmis V. Kaburil esimene trükibibliograafia – soovitusnimestik "Fr. R. Kreutzwaldi 150. sünniaastapäevaks". Sel ajal oligi tema põhitööks eesti ning ka vene kirjandusklassika valik- ja soovitusbibliograafiate koostamine, mis hiljem kasvas eesti kirjanduse teadusbibliograafia alaseks tööks.

Eesti kirjanduse trükibibliograafias on ainulaadsed Vaime Kaburi ja Osvald Kivi koostatud kolm raamatut "Eesti kirjandus, kirjandusteadus ja kriitika" aastate 1954–1966 kohta (ilm. 1958, 1963, 1968). Kahjuks jäi see töö kehvade trükkimisolude tõttu pooleli, erialabibliograafiana on hilisemast olemas O. Kivi koostatud viies masinakirjaeksemplaris aastanimestikud kuni 1990. (Käesolevast aastast jätkatakse seda tööd Rahvusraamatukogus andmebaasi kujul.) Silmapaistvaim ja tõsist uurijavaimu nõudev osa Vaime Kaburi tööst on eesti kirjanike personaalbibliograafiad: Johannes Semper (1967, koguteoses "Johannes Semper elus ja kirjanduses"), Aadu Hint (1969), Juhan Smuul (1974, koos Imbi Vesmesega), August Sanga tõlgete bibliograafia (1974, A. Sanga "Laenatud laulude" lõpus), Paul Kuusberg (1976), Debora Vaarandi (1977, koos Vilma Piibemaniga), Mart Raud (1979), Nigol Andresen (1979), Erni Krusten (1979, E. Krusteni "Teoste" lõpus), Otto Samma (1981, O. Samma "Valitud tõlkeid vene kirjandusest" lõpus), Betti Alver (1981), Jaan Kross (1982), Lilli Promet (1984) jt. Nende koostamise üheks põhimõtteks on olnud koostöö nimetatud kirjanikega.

Isikubibliograafiate kõrval on ta oluliseks pidanud ja jõudnud koostada ka hulgaliselt teemabibliograafiaid: "Kirjanduspreemiad Nõukogude Eestis 1945–1977" (1978), "Kultuuriülikool. Esteetika. Kirjandus. Kunst. Muusika. Teater. Kino. Fotograafia. Žurnalistika" (1967), "Kultuuriülikool. Raamat. Ajakirjandus. Trükindus. Raamatukogundus" (1984), "Eesti NSV Raamatuühingu asutamine ja tegevus 1974–1980" (1984) ja "Eesti NSV Raamatuühingu bibliograafia 1981–1985" (1989), Tšehhoslovakkia kirjandus eesti keeles" (1969), "Soome kirjandus eesti keeles. Raamatud. 1881–1978" (1979, koos Ene Loddesega). Mitmed nendest on saanud jätkbibliograafiateks, mida on edasi tehtud nooremate kolleegide poolt. Bibliograafia valdkonda kuuluvad Eesti Raamatuühingu väljaanded "19. sajandi õpperaamatud Vallo Rauni kogust" (1989) ja "Autograafid raamatutes" (1990).

Eriti tahaks esile tõsta 1988. aastal ilmunud suurtööd – ajakirja "Looming" kaheköitelist bibliograafiat aastate 1940–1984 kohta. Arvutikorrekatuur (240 lk.) on loetud ka 1923.–1940. aasta bibliograafia, mille tiitellehel on ilmumisaasta 1995.

Kirjanduse tundjana on Vaime Kabur aastakümneid teinud teatmetööd Kirjanike Liidule, kirjastustele ja toimetustele. Jätkväljaandele "Kirjanduse jaosmaa '76–'88" on ta koostanud aastabibliograafiad. (Kahjuks jäi ilmunuta 1989–1990). Valikbibliograafiaid on ta teinud entsüklopeedilistele teatmeteostele "Nõukogude Eesti" ja "Tallinn", kaastööd uuele "Eesti kirjarahva leksikonile".

Ta on bibliograafiaid ka toimetanud: aastate kaupa eesti tõlkekirjandust, eesti teatribibliograafiat jne., on osalenud "Keele ja Kirjanduse" sisuregistrite koostamisel. Lisaks noorte kolleegide ja rahvaraamatukogude töö juhendamine. Ta oli ajakirja "Raamatukogu" kolleegiumis ja rahvaülikoolide nõukogus.

Bibliograafitöö kõrval on Vaime Kabur jõudnud palju muudki teha. Aastatel 1954–1994 on ta avaldanud üle 150 kirjandusala artikli ja paarkümmend algupärase eesti ilukirjanduse arvustust. Koos Eha Lättemäega on ta tõlkinud Väino Linna, Veijo Meri, Veikko Huovineni ja Pentti Haanpää teoseid. Ühest elavat vastukaja leidnud raadiosaatest kasvas välja valimik "Ärgem rääkigem raamidest! Kujutava kunsti motiive eesti luules" (1974).

Maha ei tohi vaikida fakti, et 1976. aastal omistati Vaime Kaburile Eesti NSV teenelise kultuuritegelase aunimetus. 1990. a. sai ta esimese Fr. Puksoo preemia.

Vaime Kaburi tööpäev on pikk ja kestab. Teoksil on Jaan Krossi täiendatud personaalbibliograafia.

Kolleegid teavad Vaime Kaburit tasakaaluka, tugeva ja optimistliku inimesena. Kõrvus on tema tihti korratud väljendid: "on ikka võimalik, miks ei ole" ja "ei maksa üle dramatiseerida". "Kohusetunne ja au" – sellist pealkirja kandis tema esimene artikkel ("Vihula Teataja", 1934, 1. jaan.) ja need mõisted on läbinud tema elu. Ta ei pea end ei loomult ega tegelikkuses "kabinetiteadlaseks", tema kõrval on ikka olnud kolleegid, "...head ja armsad näod, kes meie hullus ajas on alati olnud rohkem kui paljad töökaaslased." (Tsitaat kirjast allakirjutatule 2. III 1995).

Vaime Kaburi elujõud, jätkuv töövõime ja mitmekülgne andekus on imetlust vääriv. Ta on eeskujuks noorematele kolleegidele.

Jaan Kross

VAIME KABUR 80

Meil on viimasel ajal ohtrasti kõneldud ja kirjutatud perearsti institutsiooni taastamisest või loomisest. Argumente on esitatud nii selle suundumuse poolt kui vastu. Arvan, et vastuargumendid on tingitud pigem oskamatuses kujutleda, mis perearst õieti on, oskamatuses kujutleda, kuidas me käituksime, kui ta oleks meil olemas. Kuulsin hiljuti raadioarutlust: *kui teil näiteks südame asjus kaebusi on, pöördute ju nagunii südamespetsialisti, mitte perearsti poole*. Tahaksin öelda: sugugi mitte! Igatahes mitte siis, kui teie perearst pole mitte üksnes usaldusväärne arst, midä ta tõelise perearstina peab olema nagunii, vaid on ka teie ammune lähedane tuttav. Inimene, kes tunneb teid ja teie perekonda, teie lapsi, teie elu, teie probleeme, inimene, kes on võtnud endale aega teiega neid arutada, ja kes tunneb teie tervislikku seisundit, ja mitte üksnes seda, ka teie hingeseisundeid aastate jooksul. Kui teil selline perearst olemas on, kaalute hoolega, kas pöörduda ütleme südamevaevustega *võõra spetsi* või oma tõelise perearsti poole. Igatahes küsite nõu esmajoones temalt ja siirdute spetsi juurde alles tema nõuandel.

Mina pooldan perearsti olemasolu. Vähemalt sel juhul, kui ta on ühtlasi minu ja mu perekonna äraproovitud sõber. Ja soovitan analoogiliste pere-asjatundjate olemasolu üldse: perepsühholoogi, pere-elektroonikameistri, muuseas ka perebibliograafi olemasolu. Eriti kirjatööga tegeleva perekonna läheduses. Niisuguse usaldusbibliograafi olemasolu, kes tunneb mu kalduvusi, mu huve, mu nõrkusi. Kes oskab aimata neid ette. Ja kes mänglev-kergelt, täiesti ilma tarbetu rabinata leiab, mis mulle tarvis on, mõnikord koguni enne kui ma ise asja aimangi. Kes diskreetselt parandab mu vigu. Ja kelles ma kindel olen, et kui ta juhuslikult lausub midagi tunnustavat mu töö kohta, siis ei tee ta seda meeldimiseks, vaid sellepärast, et ta nõnda mõtlebki.

Meie perel, Ellenil ja minul on selline perebibliograaf Vaime Kaburi
näol varsti neljakümne aasta jooksul olemas olnud. Ja me soovitame
teda – ta sai hiljuti kaheksakümmend täis – seda veendunumalt oma
kolleegidele: õnneseened teie seas on need, kelle suhtes Vaime
perebibliograafi kohused enese peale võtab ja kes perebibliograafi
õigused tema hoolde võivad usaldada.

KROONIKA

Reet Olevsoo

ERÜ 1994. AASTAL

20. jaan. Juhatuse koosolek:
- otsustati ERÜ aastapreemia anda RRI peadirektor Ivi Eenmaale ja teenete preemia TPÜ professor Evi Rannapile
 - otsustati ühineda Eesti Raamatuühinguga Fr. Puksoo preemia väljaandmisel
 - otsustati moodustada vana raamatu tööühm
 - tutvuti Eesti Vabariigi raamatukogude info-süsteemi tehnilise kirjeldusega
 - arutati Riigikogu hariduse- ja kultuurikomisjoni esimehe Sulev Alajõe koostatud raamatukoguseaduse eelnõu
27. jaan. Kohvikuõhtu ETARis. Dr. Rein Zupping vestles teemal "Doktor, miks mul pea valutab?".
1. veebr. Läti Raamatukoguhoidjate Ühingu aasta-koosolekust Riias võtsid osa esinaine Anne Valmas ja büroojuhataja Reet Olevsoo.
15. veebr. Kohvikuõhtu EMRis. Koos vastlapäeva tähistamisega kuulati dr. Rudolf Markovitši loengut "Aita ennast ise".
16. veebr. Tartumaa Kogu pidas vastlapäeva Annelinna raamatukogus.

22. veebr. AS "Hansakontor" andis raamatukogudele jagamiseks ERÜle üle 1000 eksemplari Dag Sebastian Ahlanderi raamatut "Mäng Baltikumi pärast". Raamatud saatis raamatukogudele AS "Teek".
3. märts Hariduse ja täienduskoolituse toimkonna laiendatud koosolek "Erialahariduse standardiseerimisest välismaal" TPÜs.
3. märts Tööd alustas vana raamatu tööühm.
4. märts Estonia Seltsi kutsel osaleti Estonia Talveaias kohtumisel Venemaa ja Narva Eesti Seltsidega. Evi Rannapile anti üle ERÜ aasta-preemia.
- 7.–10. märts Aseesinaine Marika Karo (TÜR) võttis osa IFLA raamatukoguühingute juhtimise ümarlaua seminarist Ungaris.
24. märts Juhatuse koosolek:
 - koondkataloogide toimkonna juht Ene Vent-
sel rääkis koondkataloogide koostamisel
tekinud probleemidest
 - otsustati tellida ühingu rekvisiitidega pasta-
pliats
 - kuulutati välja konkurss komplekteerijatele
stažeerimiseks Inglismaal
 - kuulutati välja raamatute kogumise aktsioon
sõjaväeosadele
7. apr. Juhatuse koosolek:
 - otsustati saata Inglismaale Blackwelli
raamatukauplusesse Oxfordis stažeerima
M. Karo
 - otsustati korraldada Inglise Raamatu-
koguühingu ja ERÜ ühisseminar 7.–8. sep-
tembril

- kinnitati Raamatukogupäevade "Laps ja raamat" kava ja raamatukogutöötajate mälumängu juhend
 - otsustati anda Hans Jürmani (RR) koostatud "Raamatukoguhoidja sõnaraamatu" käsikiri terminoloogiakomisjonile seisukohavõtuks
- 16.–19. apr. ERÜI oli külas Forssa raamatukogu juhataja Kalervo Huttu.
19. apr. Automatiseerimise töörühma ja RRI ühiskorraldusel teabepäev "Raamatukogude automatiseerimisest" RRis. Osales 60 inimest.
20. apr. Tartumaa Kogu Skandinavistika toa avamine Annelinna raamatukogus. Mängis Rein Bleive.
26. apr. Tartumaa Kogu kohtus Kүүtri kohvikus Fanny de Siversiga.
28. apr. Kohvikuõhtu ETARis. Tunne Kelam rääkis Riigikogu tööst.
12. mai Tartumaa Kogu käis Ugalas vaatamas "Helisevat muusikat".
18. mai Tartumaa Kogu kohtus luuletaja Valeria Ränikuga Tartu Lasteraamatukogus.
19. mai Juhatuse koosolek:
 - raamatukirje töörühma tegevusest rääkis Ene Vilipus
 - otsustati raamatukirje töörühma otsused avaldada "Raamatukogus"
 - peeti otstarbekaks Puksoo preemia väljaandmisel koostööd Eesti Raamatuühinguga.

- otsustati alustada taas mitmesuguste võistluste (bibliograafiate, kirjanduse ja bibliograafiavahendite tundmise) korraldamist
- otsustati taotleda British Councililt toetust osavõtmiseks Libtech International '94st Inglismaal
- arutati TALOGa ühinemist

2. juuni A. Valmas kohtus Tallinna Keskraamatukogu töötajatega ja tutvustas ERÜ tegevust.
11. juuni ERÜ juhatus osales Paldiski Taassünni päeval. Koos RRiga pandi alus Paldiski eestikeelse raamatukogu loomisele.
- 10.–24. juuli M. Karo stažeeris Inglise Raamatukoguühingu kutsel ja Oxfordi Blackwelli raamatukaupluse poolt väljapandud stipendiumiga Inglismaal ja Põhja-Iirimaa.
- 2.–4. aug. Maaraamatukogude sektsiooni korraldusel maaraamatukogutöötajate seminar-laager Kose-Uuemõisas. Arutati komplekteerimisprobleeme, uut töökorraldusjuhendit jm.
- 5.–11. sept. ERÜ grupp võttis osa Open Doors Library Technology Programme raames Libtech International '94st Inglismaal. Gruppi kuulusid: juhina Jüri Järs (TTÜR), Ann Indla (TPÜR), Anneli Joonas (Võrumaa KR), Tiit Jänese (Tartu Linna KR), Lembe Käärman (ETAR), Ingrid Saare (TÜR), Ülle Soosalu (RR), Marje Tamm (TA Küberneetika Instituudi raamatukogu), Asko Tamme (ETAR), Piret Truusa (RR), Sirje Virkus (TPÜ IO).
- 7.–8. sept. Inglise Raamatukoguühingu ja ERÜ ühisseminar "Erialaharidus ja täienduskoolitus". Osa võttis 38 raamatukoguhoidjat ja õppejõudu.

- 7.–11. sept. Ilme Sepp (Lääne Maakonna KR) ja Meeli Veskus (Aruküla raamatukogu) võtsid osa Soome rahvaraamatukogude 200. juubeli pidustustest.
15. sept. Algas raamatute kogumise aktsioon haiglatele, hoolekandeesutustele ja sõjaväeosadele. Raamatuid võtsid elanikelt vastu maakonna- ja linnaraamatukogud ning RR ja ETAR.
21. sept. ERÜ juhatus kohtus Rootsi Rahvaraamatukogude Ühingu vastvalitud juhatusega.
22. sept. Juhatuse koosolek:
 - Kersti Naber (RR) rääkis sundeksemplari-ridega seotud probleemidest
 - otsustati kokku kutsuda sundeksemplari-töörühm
 - arutati ERÜ põhikirja parandusettepanekuid vastavalt "Mittetulundusühingute ja nende liitude seadusele"
 - korraldustoimkonna esinaine Anne Rande (ELR) andis ülevaate raamatukogupäevade ettevalmistamisest
22. sept. Tartumaa Kogu alustas tööaastat ja arutas tegevusplaani.
29. sept. Tallinna külastas 20 raamatukoguhoidjat Kymenläänist, kellele tutvustati RRI ja Tallinna KR.
- 29.–30. sept. Soome Raamatukoguühingu ja ERÜ ühiseminar "Raamatukogu suhted avalikkusega" Tartus. Osales 42 töötajat peamiselt rahvaraamatukogudest.

4. okt. Automatiseerimise töörühma korraldatud teabepäev RRI kuppelsaalis. Osavõtjad rääkisid Libtech International '94 nähtust ja Martin Herbert-Rice'i Ülikooli Raamatukogust (USA) esines teemal "Kuidas Ühendriikide raamatukogud valivad raamatukogusüsteeme".
5. okt. Juhatuse koosolek:
 – valmistuti aastakoosolekuks (tehti kokkuvõtteid 1994. a. tegevusest, kavandati 1995. a., täpsustati aastakoosoleku pöördumise teksti, arutati ERÜ auliikmete kandidaate).
- 10.–11. okt. KHM ja ERÜ kogude töörühma korraldusel Lohusalu Öppe- ja Puhkekeskuses nõupidamine teadusraamatukogude direktoritele ja komplekteerijatele. Arutati kaht KHM-i määruse eelnõu, mis käsitlesid teadusraamatukogude komplekteerimise põhimõtteid ja plaani. Tehti mitmeid sisulisi ettepanekuid KHM-i juures töötavale Raamatukoguseaduse töörühmale.
13. okt. Raamatukogupäevade "Laps ja raamat" pressikonverents ELRs.
20. okt. ERÜ ja TPÜ infoteaduste osakond korraldasid KHM-i kolleegiumi saalis Helsingi Ülikooli Raamatukogu juhataja professor Esko Häkli austamise, seoses prof. Häkli valimisega TPÜ audoktoriks.
- 20.–30. okt. Raamatukogupäevad "Laps ja raamat" (vt. "Raamatukogu" nr. 5, 1994)
21. okt. A. Valmas kohtus Leedu Raamatukoguhoidjate Ühingu presidendi Domas Kaunasega. Arutati muuhulgas Balti raamatukoguhoidjate kongressi (1996. a.) võimalikku temaatikat.

25. okt. Raamatukogutöötajate mälumäng RRis. Osa võttis 17 võistkonda linnast ja maalt.
25. okt. ERÜ aastakoosolek RRis. Võttis osa 196 liiget ja 6 külalist.
- esinaine tegi ettekande 1994. a. tegevusest
 - kinnitati ERÜ põhikiri muudetud kujul
 - kinnitati 1993.a. bilansiaruanne
 - kinnitati 1995.a. tegevuskava
 - valiti uusi juhatuse liikmeid
 - auliikmeks valiti Kyra Robert, Vaime Kabur ja Richard Antik
 - kuulati ülevaadet AS "Teek" tegevusest.
9. nov. Tegevust alustas sundeksemplari tööühm.
10. nov. Keskerakond andis raamatukogudele jagamiseks ERÜle 500 eksemplari oma artiklikogumikku "Uus poliitika tulekul".
16. nov. Juhatuse laiendatud koosolek:
- AS "Teek" direktor Toomas Etverk tutvustas AS teenuseid raamatukogudele.
17. nov. A. Valmas kohtus Saksa Raamatukoguinstituudi välissuhete büroo juhataja Elisabeth Simoniga. Arutati koostöövõimalusi, s.h. 1996. a. võimalikku ühisseminari Eestis.
- 22.–24. nov. A. Valmas oli Soome Teadusraamatukogude ühingu kutsel nende aastakoosolekul. Arutati edaspidise koostöö võimalusi.
28. nov. A. Valmas kohtus Läti Raamatukoguühingu esimehe k.t. Silvia Lininiaga. Arutati ühingute tegevust.

13. dets. Juhatusese koosolek:
– arutati ERÜ aastaraamatu struktuuri põhimõtteid
– kinnitati Puksoo preemia juhend
– otsustati ERÜ aastapreemiade ja Puksoo preemia rahaline suurus.

15. dets. Tartumaa Kogu kohtus luuletaja Hando Runneliga TÜRI rohelises kohvikus.

ERÜ JUHATUS:

Esinaine Anne Valmas (ETAR)
Asetäitjad Marika Karo (TÜR)
Ivi Tingre

Liikmed Rutt Enok (Harju Maakonna KR)
Jüri Järs (TTÜR)
Aita Kraut (ETAR)
Aira Lepik (TPÜ)
Ädu Neemre (Tartu Linna KR)
Kalju Tammaru (RR)

Liikmekandidaadid Anne Veinberg (ETAR)
Meeli Veskus (Aruküla raamatukogu)

TÖÖRÜHMAD

- automatiseerimise töörühm, Mihkel Reial (RR)
- kogude töörühm, Maret Klaus (ETAR)
- vana raamatu töörühm, Tiiu Reimo (ETAR)
- eesti vana raamatu töörühm, Anu Nestor (ETAR)
- sundeksemplari töörühm, Kersti Naber (RR)
- liigitamise ja märksõnastamise töörühm, Arda Kirsnel ja Aili Normak (ETAR)
- raamatukirje töörühm, Ene Vilipus (RR)
- analüütilise kirje töörühm, Elviine Uverskaja (TPÜ)

TOIMKONNAD

- hariduse ja täienduskoolituse toimkond koosneb järgmistest töörühmadest:
 - hariduse, Aira Lepik (TPÜ)
 - kutsenõuete, Evi Rannap (TPÜ)
 - täienduskoolituse, Krista Talvi (RR)
 - raamatuloo toimkond, Mare Lott (TPÜ)

KOMISJONID

- terminoloogiakomisjon, Reet Kukk (RR)

SEKTSIOONID

- maaraamatukogude sektsioon, Helju Järvelaid (Kose raamatukogu)

PIIRKONDLIKEST ÜHENDUSTEST tegutsesid aktiivsemalt Tartumaa Kogu, Sakalamaa Ühendus ja Võru Ühendus

LIIKMED:

ERÜs oli 1993. a. ja 1994. a. 562 liiget.

1994. a. PREEMIAD:

- Kaja Noodla, teenetepreemia
- Eha Tillmann (Võrumaa Keskraamatukogu), teenetepreemia
- Maret Klaus (ETAR), aastapreemia

ERÜ VÄLJAANDED:

- Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aastaraamat 5.1993./ERÜ; koost. A. Nuut. Tallinn, 1994. 163 lk.
- ERÜ: ERÜ infoleht. Tallinn, 1994. Nr. 20. 2 lk.
- ERÜ: ERÜ infoleht. Tallinn, 1994. Nr. 21. 4 lk.
- ERÜ: ERÜ infoleht. Tallinn, 1994. Nr. 22. 4 lk.
- Eesti tõlkekirjandus 1986–1990: Bibliograafia/ ERÜ; koost. L. Püss. Tallinn, 1994. 128 lk.

SUMMARIES

Anne Valmas

PRESENTATION AT THE ELA ANNUAL CONFERENCE, 25 OCTOBER, 1994

The article by Anne Valmas, President of ELA is based on her speech at the Annual Conference of ELA on 25 October, 1994 and gives an account of the ELA activities in 1994.

Two new working groups were established in 1994: working group of old books and legal deposits. The working group of collections completed the statewide collection development policy and compiled union lists of journal subscriptions for 1993 and 1994. The working group of classification and subject headings is still working on translating the UDC tables into Estonian.

The working group of library automation completed the project for the automation of Estonian libraries. The working groups of analytical description and book description are busy with adapting the existing rules to international standards. ELA Office has been dealing with ELA daily routines. The need for raising the salaries of librarians has been addressed on several occasions.

Estonian Children Library was the main organizer of this year's library days "A child and a Book".

ELA initiated the donation of books to military troops, hospitals and children and elderly care centres – more than 4,000 books were collected and handed over.

Several get-togethers were organized in the café of the Library of the Estonian Academy of Sciences. ELA Tartumaa Section continued its activities. Rebirth of Paldiski was celebrated together with the "Estonia" Society. The ELA Office got together for seven meetings.

Such continuing activities of ELA have become possible thanks to the hard work of ELA Bureau. The National Library of Estonia and the Library of the Estonian Academy of Sciences have supported ELA activities in many different ways, the Ministry of Culture and Education has given financial support.

Konrad Kikas

TALLINN TECHNICAL UNIVERSITY LIBRARY 75

Tallinn Technical University Library was founded in December 1919 as Tallinn Technical College Library. In today's terms, it was an institution of higher engineering education, but the official status of the university was appointed to it only in 1936 when the faculty of technology at Tartu University was incorporated into Tallinn Technical College.

In the '20s and '30s the acquisitions consisted mainly of German and English and, to a lesser extent, also of Russian literature. The collections were replenished with publications from the middle of the 19th century. By 1940 Tallinn Technical University Library had developed into the largest library of technical literature in Estonia, with the collection of more than 20.000 volumes.

The Soviet occupation, that started in 1940 brought along essential changes in the Library's work. The number of textbook copies was increased, special emphasis was laid on political literature. The Library was cut off from Western information sources: only about ten titles of journals were obtained from abroad. Instead, piles of Soviet textbooks and political literature were amassed in the Library.

Because of space shortage, the Library moved from its premises in the main building of the University to the centre of Tallinn, where it was accommodated in the building in Lai Street 5 that belonged to the University. The following decade (1955–1965) was a breakthrough for the Library. Resulting from the increasing enrolment, the collections had to be intensively developed. International book exchange that had ceased during WWII was restored. In addition to home loans that had so far dominated in reader services, reference service and working condi-

tions in the library were also improved. The 64 seat reading room was opened, including open access shelves with quick reference collection and current journals. Since the beginning of the '60s, regular bibliographic and library instruction has been carried out for undergraduate and postgraduate students. By the middle of the '60s, the renovation in Lai Street building was finished and the whole building went to the disposal of the Library. The bases had been created for good quality reader services.

Since the end of the '60s, library manuals have been compiled for library users. The work on the Bibliography of Tallinn Technical University was intensified. The Library started to publish the biobibliographies of merited scientists. More attention was paid to information work: scientific information service was created that enfolded the whole University. The directions of the Library research were fixed, the most important works being the study of information needs of Estonian scientists and the study of development and use of Estonian research libraries' collections.

In the '70s the Library employed a subject specialist for each faculty. It was necessary for improving the work in reference and information services as well as in acquisitions, classification and other fields.

The first stage of the new library building in campus was completed in 1972. Being rather small in capacity (350.000 volumes and 150 reader seats), the building could hold only a part of the Library: reference collection, new scientific literature and some copies of each textbook title for a quick reference collection. Still, the completion of the new building gave users better access to the library, the most essential materials were now at hand in the campus.

During the period of 1965–1975 the staff grew three times, many professional librarians came to the library. In these years the main attention was focused on the quality of work. The Library had become one of the big research libraries in Estonia.

At the end of the '70s Western books became more available for the Library through Moscow. The list of foreign journals was expanded in the form of microfiches. It may be said that in the '80s the information blockade that separated us from the world began to disappear.

In the '80s the collections grew by 60.000 items per year. Special attention was paid to increasing the number of journal titles. In 1985 2018 titles of journal were received, including 54 titles in Estonian, 1030 in Russian and 934 in other languages.

The '80s could be characterized as the years of intensive research and development. Since 1983 conferences and other activities dedicated to special fields of library and information work were carried out almost every year. During the past 15 years our librarians published more than 200 professional papers. By 1990 the Library reached the highest level of the Soviet period: the collection comprised 1.2 million items, the Library had 13.5 thousand registered users, 175 thousand home loans per year and employed 91 librarians.

The period of big changes and reorganizations began a little before the official restoration of the independent Republic of Estonia. Our foreign colleagues, who could visit the Library now, gave us practical information and advice. Invaluable help has been received from libraries in Finland, Germany, Hungary and Sweden. In 1990 TTU Library joined the International Association of Technological University Libraries as an ordinary member. Participation in IATUL conferences and seminars has given a good overview of library practice in developed countries and created opportunities for collaboration. Since 1993 the Library is a member of UNESCO Network of Associated Libraries (UNAL) and International CDS/ISIS Users Association (ISUA).

In 1992 a part of the collection and responsibilities of the closed Estonian Technical Library were given to TTU Library. Since September, 1, 1992, TTU Library has a status of Estonian Resource Library for Technology.

In the '90s some new comprehensive studies in the field of scientific bibliography were started. The generation of ETE database (Estonian Technology and Economics) began in 1990. It contains scientific articles in the field of technology and economics with English, German or French abstracts. Estonian retrospective technical bibliography that consists of several parts is being compiled as well.

Plans for future development have recently been set up. The Project of Library Modernization was worked out in 1991, including new starting points for collection development and automation. The Library's new statutes was executed by the decision of TTU Council in 1992. Library development plan up to 2005 was compiled in 1994. It comprises services, users, collection development, the structure of library services in the University, space, infosystems, staff and continuing education. During the last five years the Library has worked hard to get back to Europe as quickly as possible.

CLASSIFICATION DIFFERENCES IN ESTONIAN RESEARCH LIBRARIES

In connection with the creation of the Estonian online union catalogue, better unification of cataloguing and classification is needed. Although almost all Estonian research libraries use the UDC, it does not guarantee complete unity of classification. The present study was carried out in order to find the difference in classification practice and methodology in the main research libraries. The class number of 595 books from all main classes of UDC were compared and their unity was analysed on 5 levels: the main class, 2- and 3- digit levels, the whole class number without auxiliaries. Four kinds of differences were found: difference in classes, in class number depth, in the structure of compound numbers and in the amount of class numbers assigned to one book. The results are discussed and some factors causing classification differences are indicated. The role of authority files and of unification between cataloguing centres is pointed out.

Leili Iher

WHAT TO DO TODAY? COMPILING BIBLIOGRAPHIES OF TECHNICAL LITERATURE IN TARTU CENTRAL LIBRARY

The nonstandard Department of Technical Literature, that was established in Tartu Central Library in 1966 has presented its literature for several years in various ways. Among others, the task of compiling and publishing bibliographical lists on different fields of engineering has been one of the most labour-consuming and productive one. At present, the situation has cardinally changed: the collection of books in the department is growing too occasionally and slowly; the number of journal subscriptions is many times smaller than in the 1980s; working

tools are still primitive. The shortage of new acquisitions as well as modern technology and book funds inhibits the achievement of better results. Yet the great bibliographical masterpieces in the world, like Bowker's "Subject Guide to Books in Print" are supporting the essential place of bibliography in the culture.

Elle Tarik Tiina Tarik

ESTONIAN EXILE LITERATURE AND ITS READER IN TARTU CENTRAL LIBRARY

The department of Estonian exile literature was founded in Tartu Central Library on the basis of Prof. Valter Tauli's library in 1988. The core collection contained the greater part of fiction published by the Estonian Writers' Co-operative (EKK), a representative selection of poetry books and many valuable memoirs. Since then the collection has steadily grown. We have received books from abroad with the help of individuals (35) as well as organizations and institutions (12). Well-working exchange relations have also been established with other libraries in Estonia. We are exceedingly grateful to all donors and book senders.

From the very beginning our goal has been to assemble a complete collection of Estonian exile books and give it to readers' disposal. All imprints can be borrowed home. Users have been careful, only a few losses have occurred. By the end of 1994, the department held 8871 books (1789 titles) and 692 annual volumes of periodicals (37 titles). Yearly exhibitions to give an overview of the collection have been arranged.

The number of readers has constantly grown. The reading public does not differ greatly from the general body of readers, although the percentage of intellectuals is somewhat bigger. The motives for reading these books are very diverse. Estonian exile literature satisfies people's needs for knowledge as well as entertainment and sets a balance in the compulsively one-sided way of thinking. At present the contents of the collection by and large meet the demand of the readers,

although there is still a shortage of books on history. The number of loans has also been steadily growing, but in 1994 there was a small decline due to the development of Estonian publishing business.

Although every year brings about the same troubles, e.g. space shortage, book damages, acquisition difficulties, the work has rewarded us mostly with happy feelings and readers' gratitude.

Meeli Veskus

RURAL LIFE AND CO-OPERATION

Impressions and thoughts about the activities of Raasiku parish libraries in Harjumaa County in 1992–1994, co-operation between the local government and libraries.

Marje Aasmets

LIBRARY EDUCATION IN ESTONIA 1918–1940

The basis for professional librarianship and training of professional librarians were formed in the Republic of Estonia (1918–1940). At that period, courses for public librarians, arranged by the Estonian Librarians' Association, Estonian Education Society and Ministry of Education were the priority area in the structure of library education. From 1924 to 1940 all in all 49 courses were organized, most of them in Tallinn (10) and Tartu (6).

The organizational structure of the courses was fully worked out in connection with the demand for special education and the official establishment of professional examination requirements (1934). The main lecturers were A. Sibul, F. Puksoo, H. Mugasto-Johani, M. Jürma, L. Ploompuu. A. Sibul, Head of the Tallinn Central Library and President of the Estonian Librarians' Association, had a leading role as the

organizer and lecturer at the courses. In the 1930's two thirds of the classes were devoted to special disciplines under the universal name "library technology". Besides that, brief overviews of general disciplines as pedagogics, history of literature, alternative educational work were also given. Problems arose in connection with specific matters, such as bibliographical entries and classification, because there was not enough time for practice during the courses.

Some professional materials like librarian's handbook, history of the Estonian book, classification tables for public libraries, glossary etc. were published, which were also used as textbooks.

Starting from 1927 F.Puksoo taught librarianship and bibliography at Tartu University for two terms (at the lower degree). More than 40 proseminar works that are preserved in Tartu University Library, offer nowadays essential methodological interest. The development of the comprehensive library education system was inhibited by the lack of time, money and lecturers. Nevertheless, the basis for training public and research librarians were established. The history of teaching library science in Estonia is longer and more substantial than in Latvia or Lithuania. The main reason is that Estonia had close relations with the Nordic States, particularly with Finland. The development of Estonian library education during a longer period of time, impact of different external factors and the inner perseverance of library education at extremely different periods of history need further studying.

Mari Kalvik

A GLANCE AT THE LIBRARY EDUCATION IN ESTONIA FROM 1944 TO 1988

From 1944 to 1965 librarians with university degree were educated at Tartu State University (actually, the last part-time student graduated from TSU only in summer, 1968). However, the university did not succeed in establishing the department of professional education and in the enrolment of a stable number of students annually. From year to year the work was carried out with varying success and the shortage of teaching staff with degrees was strongly felt.

From 1945 to 1968 206 librarians and philologists-bibliographers graduated with a university degree, among them 132 part-time students.

Since autumn 1965, library education was provided at E. Vilde Tallinn Pedagogical Institute (now Tallinn Pedagogical University). The department was founded in September, 1966 and has been operating with some structural changes up to now.

Regular teaching has been provided in the form of full-time and part-time courses. Between 1967 and 1988, 548 full-time and 417 part-time students (965 altogether) graduated from the department. The regular lecturers of the department took their degrees in the 1970-1980's.

The characteristic features of the period under observation: the courses were organized in accordance with the planned economy and instructions from Moscow were to be considered in compiling the curriculum and subject programmes. In spite of the difficulties the speciality still developed further.

Aira Lepik

PROFESSIONAL EDUCATION OF LIBRARY AND INFORMATION SPECIALISTS: OPPORTUNITIES AND REALITY AT TALLINN PEDAGOGICAL UNIVERSITY

The article deals with different aspects of the professional education of library and information specialists in the department of information studies at Tallinn Pedagogical University (TPU).

The article consists of the following parts:

- bachelor of information studies at TPU
- degree studies in the department of information studies
- international practice in professional education
- plans for the development of the department of information studies.

The following appendices have been included: curriculum of information studies at TPU, curriculum of master's degree in the department of information studies at TPU and the list of the defended theses for master's degree in the department of information studies.

The professional education of library and information specialists in Estonia is provided at different levels and according to different programmes in the department of information studies at TPU. The curriculum of information studies offers courses at all levels of academic education: for bachelor's, master's and doctoral studies. The requirements for bachelor's degree include main and optional courses (165 credit points) as well as writing and defending the thesis. A flexible structure of the studies allows students to set up their own study plan according to their special interests.

Master's studies offer an opportunity for enriching professional knowledge and for practising research skills in some specific aspect of library, information or book studies.

Doctoral studies provide students with general education and comprehensive education in their chosen subject. It is possible to apply for a Ph.D in the information studies.

One of the objectives of professional associations is the development of professional education. Essential information about worldwide trends in professional education enables us to better assess and estimate the results of our own activities.

The department of information studies has grown out of the chair of library and bibliographic studies in Tallinn Pedagogical Institute and has changed a lot along with TPU. Very important objectives for the future are the modernization of professional education in accordance with the curricula of European professional schools, development of degree studies and continuing education as well as research work in information studies.

Sirje Virkus

ESTONIAN PUBLICATIONS ON TECHNOLOGY IN THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY: 1901-1917

Technical literature and its publishing in Estonian book science has not been separately studied. Some general tendencies in the development of technical literature in the 20th century have been presented in the collective monograph "Estonian Book 1525-1975", published in 1978. Some publications on reflection of technology in the 19th century Estonian printing history have been published by the author.

The article attempts to give a short survey of publications on technology in the Estonian language in the beginning of the 20th century. Individual (ei saa aru) imprints of that period have been used as examples.

About 400 independent publications on technology were printed in 1901–1917. A very short subject and typological analysis of these publications has been given in this article. Most of the technical publications were official materials (60%) and various instructions or practical manuals (33%). The popular science literature formed 2.5 per cents, and there were only a few teaching materials, but no reference or scientific books on technology.

Publications on the technology of fire-fighting, transport, agriculture, industry, handicraft, photography and electrical engineering were the most popular sphere.

As compared to the 19th century, the content and quality of technical publications had not noticeably changed. The physical appearance of the that time technical imprints was not of a very high quality. However, a conclusion can be made that the technical publications in the beginning of the 20th century played an essential role in enhancing Estonians' knowledge of technology.

Heino Räim

EVALUATIONS ON OSKAR KALLAS' ACTIVITIES AS THE FOUNDER OF THE ARCHIVAL LIBRARY. SPEECH AT THE 75 ANNIVERSARY OF THE ARCHIVAL LIBRARY

On the leading role of Oskar Kallas in founding the National Archival Library. The paper is based on the publications of O. Kallas' contemporaries as well as on the views of later researchers.

THREE VOLUMES OF THE ESTONIAN RETROSPECTIVE BIBLIOGRAPHY PUBLISHED

The Estonian retrospective bibliography was designed to register printed material in Estonian and about Estonia since the publication of the first book until 1940.

The compilation of the retrospective bibliography was intended to start in the 1930s, but was interrupted because of World War II and the Soviet occupation in 1940.

In the 1970s the work was continued, but because of the distorted account of the history in the Soviet era it is perhaps better that the publication of the bibliography dragged on. Besides, now the compilers have better opportunities for using Scandinavian archives and libraries, which is especially important for compiling the bibliography of early imprints.

The first volumes of the bibliography of Estonian books (or with a parallel text in Estonian), published in 1901–1917, have appeared in print. In addition to books, brochures, sheet music, maps, yearbooks of serials, almanacs and selective pamphlets are also being registered. The contents of the publication are open.

A short biography of Estonian authors with a selective list of literature on them has been provided. The oldest newspaper "Ordinari Freytags (Donnerstags) Post-Zeitung" registered in the bibliography of periodicals in German, Russian and other languages published in Estonia, came out in Tallinn in 1675–1678 and is considered to be the first newspaper in the Baltics. The printed material published for Estonians in Riga before 1917 is being registered as well, for the reason that Southern Estonia as well as Northern Latvia were a part of Livonia at that time.

Both lists are also union catalogues as they indicate the occurrence of the publications in Estonian research libraries (in some cases in archives) and in the libraries of Moscow, St. Petersburg and Riga.

The Estonian retrospective national bibliography provides cultural information for all researches of the Baltic States.

The published volumes are on sale and it is possible to order the entire edition at the Library of the Academy of Sciences (Rävala Ave 10, EE0100 Tallinn) and Tartu University Library (Struve 1, EE2400 Tartu).

ONE OF THE FEW BUT IN ITS OWN NICHE

On the publication "New in Foreign Libraries 1990–1995" (published by the Estonian National Library) as a mediator of international library practice. Introduction and analysis of contents.

Krõõt Liivak

VAIME KABUR'S JUBILEE

Vaime Kabur, one of the most prolific and well-known bibliographers in Estonia, was born on December 8, 1914 in Pada parish, Viru County. She finished Rakvere Co-educational Gymnasium. Vaime Kabur graduated from the Department of Estonian Philology at Tartu University in 1940, and again in 1950 majoring in library and bibliographic studies. From 1947 to 1983 she worked at the Fr. R. Kreutzwald State Library of the Estonian SSR (now the National Library of Estonia) in the capacity of a senior bibliographer and from 1968 onwards as the bibliographer-in-charge.

Vaime Kabur is the author of a number of bibliographic publications on literature and culture. The most essential of these are the bibliographies of Estonian writers J. Semper, A. Hint, J. Smuul, A. Sang, P. Kuusberg, D. Vaarandi, E. Krusten, O. Samma, M. Raud, N. Andresen, B. Alver, J. Kross, L. Promet; she compiled the bibliography of "Estonian Literature, Theory and Literary Criticism 1954–1966"; the bibliography of the magazine "Looming" 1923–1940" (forthcoming in 1995) and from 1940 to 1984 (published in 1988).

As to subject lists compiled by her, the following should be mentioned: "Literary Awards in Soviet Estonia, 1945–1977", "Finnish Literature Translated into Estonian: Books 1881–1978", two editions of the "Adult Education Courses" (fine arts, books and journalism), two bibliographies concerning the Book Society.

Vaime Kabur has published a large number of articles and reviews on Estonian literature and has contributed to the publication of several reference sources.

In 1977 Vaime Kabur was nominated the Merited Persona in Culture and in 1990 she was awarded the first Fr. Puksoo prize.

Jaan Kross

VAIME KABUR 80

A meditation on the role and importance of family physician and specialists of the kind, like family bibliographer to writers' family. Dedicated with gratitude and 'praise to Vaime Kabur, who has been the Kross' family bibliographer for forty years.

Autorid · Authors

Marje Aasmets

Tallinna Pedagoogikaülikooli raamatukogunduse õppetool, professor

Tallinn Pedagogical University, Head of the Chair of Library Science, prof.

Narva mnt. 25, EE0100 Tallinn, tel. 422304

Anne Ainz

Eesti Rahvusraamatukogu, rahvusbibliograafia osakonna juhataja

The National Library of Estonia, Head of the National Bibliography Department

Tõnismägi 2, EE0100 Tallinn, tel. 450618

Leili Iher

Tartu Linna Keskraamatukogu, tehnikakirjanduse osakonna pearaamatukoguhoidja

Tartu Central Library, Librarian in-charge of the Department of Technical Literature

Kompanii 5, EE2400 Tartu, tel. 27432677

Mari Kalvik

Tallinna Pedagoogikaülikool, infoteaduse õppetooli dotsent

Tallinn Pedagogical University, Docent of the Chair of Information Science

Narva mnt. 25, EE0100 Tallinn, tel. 422304

- Konrad Kikas** Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu, teadus-
osakonna juhataja
Tallinn Technical University Library, Head of
the Library Science Department
Akadeemia tee 7, EE0026 Tallinn, tel.
6542555
- Arda-Maria Kirsell** Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu,
süsteemiseerimise sektori juhataja
The Library of the Estonian Academy of
Sciences, Head of Classification Section
Rävala pst. 10, EE0105 Tallinn, tel. 455743
- Jaan Kross** kirjanik
writer
- Aira Lepik** Tallinna Pedagoogikaülikool, infoteaduste
osakonna juhataja, dotsent
Tallinn Pedagogical University, Head of
Information Science Department, docent
Narva mnt. 25, EE0100 Tallinn, tel. 422304
- Krõõt Liivak** Eesti Rahvusraamatukogu, teatme- ja
infoanalüüsi keskus, väljaannete talituse
tegevtoimetaja
The National Library of Estonia, Executive
Redactor of the Publications Section of
Reference and Information Analysis Center
Tõnismägi 2, EE0100 Tallinn, tel. 459103

- Reet Olevsoo** Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing, büroojuhataja
Estonian Librarians Association, Secretary
Tõnismägi 2, EE0100 Tallinn, tel. 450929
- Ülle Papp** Tallinna Pedagoogikaülikool, infoteaduse õppetooli lektor
Tallinn Pedagogical University, Lecturer of the Chair Information Science
Narva mnt. 25, EE0100 Tallinn, tel. 422304
- Heino Räim** Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu, asejuhataja
Archival Library of the Estonian Literary Museum, Deputy Librarian
Vanemuise 42, EE2400 Tartu, tel. 27430051
- Elle Tarik** Tartu Linna Keskraamatukogu, väliseesti kirjanduse sektori raamatukoguhoidja
Tartu Central Library, Librarian of the Department of Estonian Exile Literature
Kompanii 5, EE2400 Tartu, tel. 27433091
- Tiina Tarik** Tartu Linna Keskraamatukogu, väliseesti kirjanduse sektori pearaamatukoguhoidja
Tartu Central Library, Librarian-in-charge of the Department of Estonian Exile Literature
Kompanii 5, EE2400 Tartu, tel. 27433091

Anne Valmas

Teaduste Akadeemia Raamatukogu, väliseesti kirjanduse osakonna juhataja, ERÜ esinaine

The Library of the Estonian Academy of Sciences, Head of the Department of Estonian Exile Literature, President of the Estonian Librarians Association

Rävala pst. 10, EE0105 Tallinn, tel. 455724

Meeli Veskus

Aruküla raamatukogu, juhataja

Aruküla Village Library, Librarian

Staadioni 7-17, Aruküla, EE2260 Harjumaa, tel. 760217

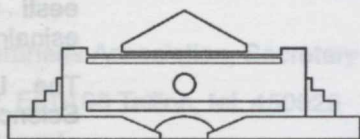
Sirje Virkus

Tallinna Pedagoogikaülikool, infoteaduse õppetooli lektor

Tallinn Pedagogical University, Lecturer of the Chair of Information Science

Narva mnt. 25, EE0100 Tallinn, tel. 422304

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU

VÄLJAANDEID

1994 - 1995

- + BIBLIOGRAPHIA IURIDICA ESTONICA
- + TOIMETISED IV. UURIMUSI TSENSUURIST
- + EESTI AMETLIKUD VÄLJAANDED
- + EDUARD TUBIN. BIBLIOGRAAFIA
- + "MANA" KOONDSISUKORD
- + "TULIMULD" KOONDSISUKORD
- + RAAMATUKOGUNDUSE BIBLIOGRAAFIA
- + EESTI RAAMATUSARJAD
- + RAAMATUKOGUSÕNASTIK 1. ja 2.
- + RIIGIKOGU KROONIKA
- + TALLINNA RAAMATUKOGUD. TEATMIK
- + UUT VÄLISMAA RAAMATUKOGUDES

ja teisi vajalikke raamatuid spetsialistidele on võimalik tellida ERR-i kirjastusosakonnast tel. 45 27 54 või osta raamatukogus paiknevast kauplusest "Lugemisvara".

Council of Europe
Conseil de l'Europe

1995.a. maikuu lõpust

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGUS AVATUD

EUROOPA NÕUKOGU
INFORMATSIOONI JA DOKUMENTATSIOONI KESKUS

mille eesmärgiks on

- informatsiooni tõhusam vahendamine Euroopa Nõukogu tegevuse ja otsuste kohta, tuginedes organisatsiooni dokumentidele, publikatsioonidele ja andmebaasidele.

Euroopa Nõukogu Informatsiooni ja Dokumentatsiooni Keskuses on võimalik tutvuda

- Euroopa Nõukogu eesmärke, tegevust ja saavutusi peegeldavate dokumentide ja konventsioonidega;
- publikatsioonidega *inimõiguste, meedia, sotsiaalpoliitika, hariduse, kultuuri, spordi, noorsoopoliitika, tervishoiu, keskkonnapoliitika, kohalike omavalitsuste ja õiguslase koostöö valdkonnas.*

saada vastus

- Euroopa Nõukogu tegevusega seotud päringutele (vajaduse korral edastatakse päring Euroopa Nõukogu Sekretariaati Strasbourgis).

Euroopa Nõukogu Informatsiooni ja Dokumentatsiooni Keskus asub
Rahvusraamatukogu AB korpuse V korrusel;
avatud tööpäevadel 10.00-17.00.

EESTI PATENDIRAAMATUKOGU

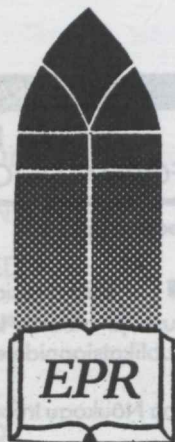
Tallinn, Olevimägi 8/10

EE-0001

Avatud tööpäeviti 9-17

Meie raamatukogus võib:

- osta "Eesti Kaubamärgilehte" ja "Eesti Kasuliku Mudeli Lehte";
- saada tasuta konsultatsiooni Riigi Patendiameti spetsialistidelt;
- tutvuda tööstusomandi õiguskaitsealaste väljaannetega;
- määrata kaubamärgi-, teenuse ja leiutise klassi;
- tutvuda patendikirjeldustega;
- teostada otsingut patendidokumentide CD-ROM andmebaasides leiutiste klassi, märksõna, firma nime jt tunnuste alusel.

☎ 444 305 (väljaannete müük)

☎ 601 567 (info CD-ROM andmebaaside ja fondi kohta)

EESTI RETROSPEKTIIVNE RAHVUSBIBLIOGRAAFIA 1525 - 1940

I osa. EESTIKEELNE RAAMAT 1525-1850
EESTIKEELNE RAAMAT 1851-1900 I-II köide
EESTIKEELNE RAAMAT 1901-1917 I-II köide,
ilmunud 1993

II osa. EESTIS ILMUNUD SAKSA-, LADINA- JA
MUUKEELNE RAAMAT 1631-1940 I-II köide

III osa. EESTIS ILMUNUD VENEKEELNE RAAMAT
1800-1940 I-II köide

IV osa. EESTIKEELNE PERIOODIKA 1766-1940

V osa. EESTIS ILMUNUD SAKSA-, VENE- JA
MUUKEELNE PERIOODIKA 1675-1940,
ilmunud 1993

1995.A. ILMUMAS:
EESTIKEELNE RAAMAT 1851-1900 I-II köide

MÜÜK: Eesti TA Raamatukogus Tartu Ülikooli Raamatukogus
Tallinn, Rävalla pst. 10 Tartu, Struve 1
info tel. 454 937 info tel. 35 366

EESTI TA RAAMATUKOGU

Rävalla pst. 10, EE0100 Tallinn
tel. 454 704, fax 454 049

Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiiviraamatukogu

ON LUGEJAILE AVATUD :

E - N : 8⁰⁰ - 17⁰⁰

R : 8⁰⁰ - 16³⁰

Vanemuise 42
EE2400 TARTU
tel. 27-43 00 51

UUED

CD - ANDMEBAASID

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGUS

(saabunud 1994–1995)

ABI/Inform. Accounting & Tax (1990–1994)

CD–Libris (1994–1995)

Comprehensive Medline (nov. 1992 – juuni 1993)

Cordis (1994 –)

Distance Education Database (märts 1994)

Elsevier Science Catalogue 1994

Eric (1983 – märts 1994)

Eurocat (1993 –)

Library of the Future (täistekst-andmebaas)

Springer in Print 1994

Ullmann's Index on CD (1994)

CCOD with Abstracts (1995):

- Engineering, Technology & Computing
- Social & Behavioral Sciences

VÄLJAANDED

1994. aastal

Tartu ülikooli (Academia Gustaviana) senati protokollid 1632-1656 = Konsistoriumsprotokolle der Universität Dorpat (Academia Gustaviana) 1632-1656 / Koost., tlk., komment. A. Tering, toim. A. Lill, R. Saukas, V. Seiler. Kd. 2: 1637-1644. Tartu, 1994. 320 lk. *Emakeelse ülikooli 75. juubeliks.*

Tering, A. Gelehrte Kontakte der Universität Halle zu Est-, Liv- und Kurland zur Aufklärungszeit: Ausstellung aus Anlaß des 300. Jubiläums der Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg in der Universitätsbibliothek Tartu vom 12. Mai 1994 bis zum 19. Sept. 1994: [Katalog] /Redaktion M. Rand, G. Bense, Übersetzung aus dem Estnischen V. Seiler. Tartu, 1994. 95 S. *F. Puksoo preemia 1995.*

Professor Peeter Pöld: Kirjanduse nimestik / Koost. E. Saarma, toim. R. Saukas. Tartu, 1994. 124 lk. *Emakeelse ülikooli 75. juubeliks.*

Professor Aleksander Paldrok: Kirjanduse nimestik 1896-1991 = Professor Aleksander Paldrok: Literaturverzeichnis 1896-1991 / Koost. I. Ööpik, toim. R. Saukas. Tartu, 1994. 120 lk.

Itaalia 18. sajandi graafika Tartu Ülikooli Raamatukogus: Kataloog / Koost. I. Kukk, toim. M. Rand. Tartu, 1993. 100 lk.

Saksa 18. sajandi graafika Tartu Ülikooli Raamatukogus: Kataloog / Koost. T. Nurk, toim. M. Rand. Tartu, 1993. 104 lk.

Saksa 15.-17. sajandi graafika Tartu Ülikooli Raamatukogus: Kataloog / Koost. T. Nurk, toim. M. Rand. Tartu, 1993. 87 lk.

Taimeperekondade nimed ladina, eesti, inglise, saksa, soome ja vene keeles / Koost. S. Mikelsaar, toim. J. Paal. Tartu, 1994. XIX, 118 lk.

ANDMEBAASE TTÜ RAAMATUKOGUS

- * **COMPENDEX PLUS** (inseneriteadused, 1989-1994)
 - * **FSTA** (toiduained ja toiduainete tehnoloogia, 1969-1993)
 - * **CITIS CD-ROM** (ehitus, 1972-1994)
 - * **INSPEC on Disc** (elektroonika ja arvutid, 1989-1994)
 - * **Enviro / Energyline Abstracts PLUS** (1986-1994)
 - * **Wilson BUSINESS ABSTRACTS** (1982-1994)
 - * **LISA PLUS** (raamatukogundus ja informaatika, 1969-1994)
 - * **UNESCO DATABASES** (1994)
 - * **TERMDOK - Multilingual Technical Dictionary**
 - * **Silver Platter Information Directory of Electronic Resources** (1993)
 - * **ERIC** (haridusalane, 1988-1990)
 - * **The Software Toolworks MULTIMEDIA ENCYCLOPEDIA**
 - * **The Software Toolworks U.S. Atlas. World Atlas**
 - * **THE NEW GROLIER MULTIMEDIA ENCYCLOPEDIA**
 - * **Wilsondisc Sampler** (1993)
 - * **Wilsondisc Applied Science & Technology Index** (1983-1994)
 - * **Wilsondisc General Science Index** (1984-1994)
- * **Current Contents on Diskette** (täieneb jooksvalt)
Seeriad:
- * **Engineering, Technology & Applied Sciences**
 - * **Physical, Chemical & Earth Sciences**
- * **TEEMU** (kaugotsing Helsingi Tehnikaülikooli Raamatukogu kataloogidest)

TTÜ Raamatukogus genereeritav andmebaas

- * **ETE** (Estonian Technology and Economics)
 - haarab teaduslikke artikleid Eestis jooksvalt ilmuvast perioodikast
 - bibliograafikirje koos märksõnade, ainejaotiste ja referaadiga
 - andmebaasi keel: inglise

Informatsiooni saamiseks
palume helistada
tel.: 537 354

Address: Ehitajate tee 5
Tallinn, EE-0026

TTU Raamatukogu

Micro-CDS/ISIS

UNESCO toetusel välja töötatud paindlik, avatud ja odav tarkvara RAAMATUKOGUDELE, INFOTALITUSTELE, ARHIIVIDELE bibliograafiliste, referaat-, fakti-, täistekst- ja muude andmebaaside pidamiseks personaalarvutil või kohtvõrgus.

Micro-CDS/ISIS võimaldab:

- * luua andmebaasi struktuuri, sisestustöölehed ja väljundvormingud täpses vastavuses tarbija nõuetega
- * valida süsteemiga suhtlemise keelt (menüüd ja abistavad teated eesti, vene, inglise keeles)
- * valida infootsinguks erineva keerukusega meetodeid arvestades otsingu tegija oskusi
- * koostada ja järjestada (kasutades kuni nelja sortimisvõtit) nimestikke, loetelusid, registreid
- * korrigeerida otsitunnustikku ja järjestuspõhimõtteid
- * printida või disketile maha laadida kirjete vahemikku, otsingu tulemusi, otsiterminite sõnastikku
- * programmeerida laiendusi ISIS/PASCALis
- * kasutada ka tagasihoidlike tehniliste näitajatega riistvara

Miinimumnõuded arvutile:

IBM PC/XT või ühilduv

Töömälu 640 KB

Disketiajuri

Kõvaketas

MS-DOS 3.x või kõrgem

Andmevahetuskirje struktuur põhineb ISO-2709 standardil, mis on aluseks kõigile MARC-vahetusformaatile.

Inverteeritud failil põhinev otsiterminite sõnastik tagab otsingu kiiruse ka suuremahulistest andmebaasides.

TTÜ Raamatukogu

Ametlik levitaja Eestis: TTÜ Raamatukogu

Akadeemia tee 7, Tallinn EE-0026

Info ja hankelepingute sõlmimine:

Jüri Järs, tel. 537 354

RAS Kommunaalprojekti trükikoda, 1995

